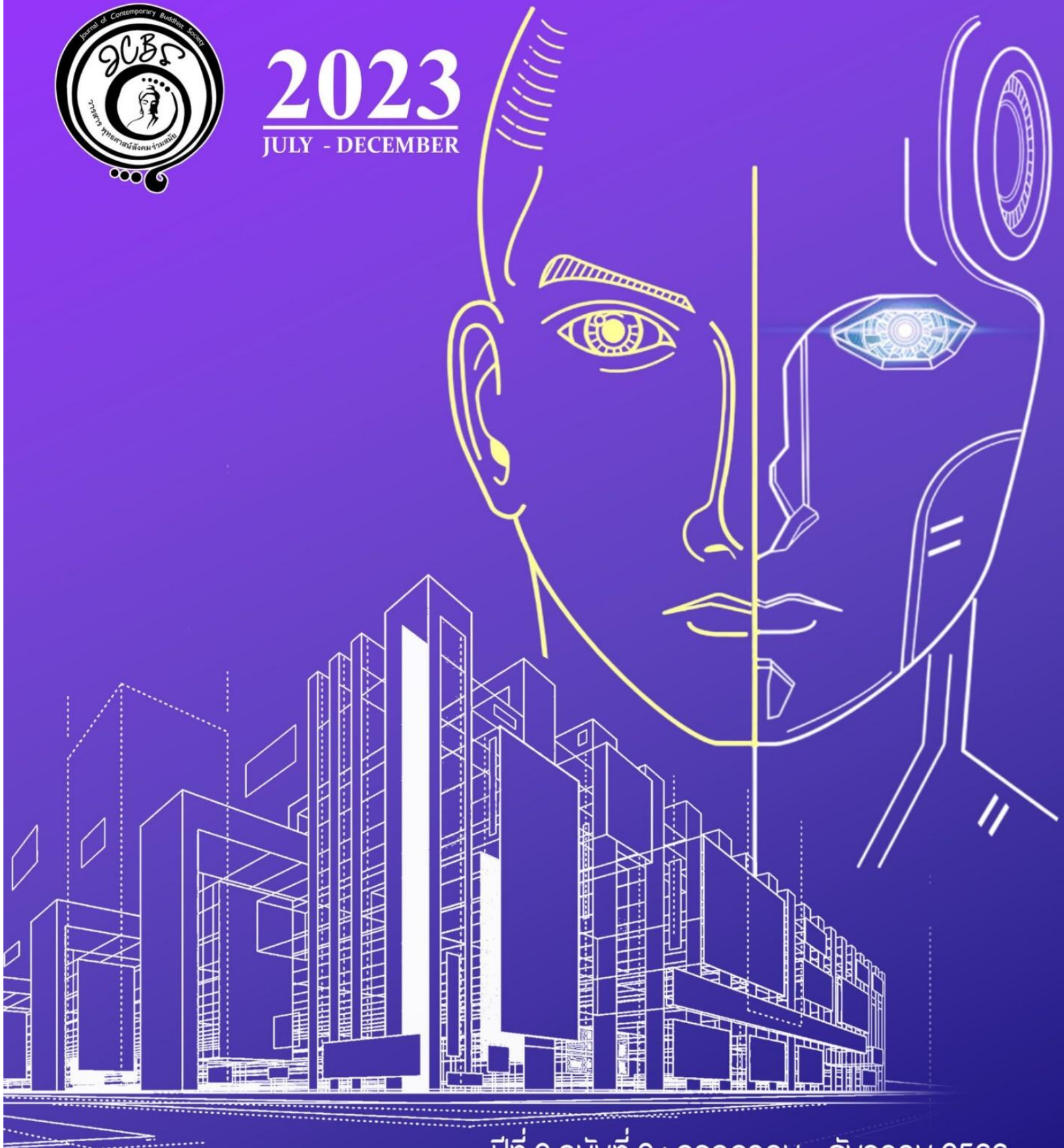

2023
JULY - DECEMBER

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

ISSN: 3057-0891 (Online)

Vol.2 No.2 : July - Decembe 2023

วารสาร พุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย

Journal of Contemporary Buddhist Society (JCBS)

วารสาร พุทธศาสนสังคมร่วมสมัย

JCBS journal of Contemporary Buddhist Society

ISSN : 3057-0891 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

Vol.2 No.2 July - December 2023

วัตถุประสงค์

วารสาร พุทธศาสนสังคมร่วมสมัย มีนโยบายเพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า เผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปในมิติทางด้าน พระพุทธศาสนา ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ สหวิทยาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สหวิทยาด้านการพัฒนาสังคม สหวิทยาการด้านการศึกษาและการเรียนรู้ โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ ๆ ละ 6 บทความ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจาก กองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร พุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระธรรมวชิราวุธ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวัชรสีลาภรณ์. ดร.	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
พระสุธีรัตนบัณฑิต. รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.(พิเศษ) รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	ราชบัณฑิต
รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ:

ผศ.ดร.กฤติยา ถ้ำทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:

พระมหาสุภาวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

พระมหาทิวากร อภทฺโท. ดร.	วัดใหญ่จอมปราสาท
พระมหาวิรัชฐ์ วรินโท. ดร.	วัดป้อมวิเชียร จังหวัดสมุทรสาคร
พระครูสุตันทบัณฑิต. ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาพุมิแพน ปญฺญาวุโธ. ดร.	วัดไร่ขิง พระอารามหลวง
ผศ. ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.แม่ชีจิราภรณ์ ขนาคณิต	เสถียรธรรมสถาน

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระมหานิติทัศน์ ญาณสิริ	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
พระมหารังสี ปญฺญารัสี	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ฝ่ายกฎหมาย:

รศ. พ.ต.ท.หญิง ดร.ทัตดาว โฉมลักษณ์   โรงเรียนนายร้อยตำรวจ (สามพราน)

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ. ดร.   มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
นายวิษณุ โยรัมย์

สำนักงาน:

เลขที่ 2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนสนามไชย แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร
กรุงเทพมหานคร 10200 โทร. 0619945451

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลับกรองบทความ (Peer Review)

พระเมธาวิสัยรศ. รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสุตันทบัตินิต. ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาพุดิพนธ์ ปญญาวัธ. ดร.	วัดไร่ขิง พระอารามหลวง
พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนต์. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสมุห์นพดล อตถยุตโต. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.พิชัย จันทน์มณี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
รศ. ดร. สายชล ชุตติเจื้อจัน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
รศ. ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.มานพ นักการเรือน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. พ.ต.ท.หญิง ดร.ทัตดาว โฉมลักษณ์	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ (สามพราน)
ผศ. ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ	นักวิชาการอิสระ
ผศ. ดร.ชัยศักดิ์ คล้ายแดง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
ผศ. ดร.ชาติเมธี หงสา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ดร.วิจิตรา บุญแล	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
ผศ. ดร.พุทธรักษา แผนสมบุญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.สมคิด เศษวงค์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.แม่ชีจิราภรณ์ ขนาดนิต	เสถียรธรรมสถาน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ข้อมูลเกี่ยวกับวารสาร	ก
สารบัญ	ง
วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ANALYZE BUDDHIST PRINCIPLES THAT PROMOTE YOUTH POTENTIAL DEVELOPMENT พระครูสิริวรรณโสภิต PhrakluSiriwansophit	1-19
วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี AN ANALYSIS OF THE DHARMA PRINCIPLES APPEARING IN THE BUDDHIST ART OF WAT BAN KRANG SUPHANBURI PROVINCE พระครูสุนทรสืลสัมบัน (คำรณ คุณสมปณฺโณ) Phrakhrusunthornsilasamban (Kamron Khunasampanno)	19-35
จิตของสัตว์โลกในกามาวจรภูมิ THE MIND OF ALL LIVING CREATURES IN THE KĀMĀVACARA-PHŪMI แมชีจิราภรณ์ ขนาดนิต Maechee Chiraporn Khanardnid	35-45
ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ : สะท้อนคุณค่าและวิถีศรัทธาชาวเพชรบูรณ์ UM PHRA DIVING TRADITION (TRADITION OF CARRYING THE BUDDHA IMAGE DIVING INTO THE WATER): REFLECTING นางปัญญ์ธนิตา วากะตวน Miss Puntanita Wakadoun	45-56
บทวิจารณ์หนังสือ จะเชื่อดอนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย พระปลัดกิตติศักดิ์ จานจาโร (อุทัยทรัพย์) Phra Palat Kittisak Thancharo (Uisap)	56-69
บทวิจารณ์หนังสือ เปิดโลกกึ่งพุทธกาล พระปลัดเกื้อกุล สุภนนโท (พงศนันท์) Phra Palat Kuekkul Suphananto (Pongsanun)	69-76

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

ANALYZE BUDDHIST PRINCIPLES THAT PROMOTE YOUTH POTENTIAL DEVELOPMENT

พระครูสิริวรรณโสภิต

PhrakluSiriwansophit

วัดธารนํ้าร้อน

Wat Than Nam Ron

Phraklusiriwansophit@gmail.com

*****

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในสังคมไทย และเพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์พิเศษ รวมถึงเอกสารทางพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในสังคมไทยนั้น จะเน้นการพัฒนา 3 ด้านด้วยกัน คือ 1) ด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ 2) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยี และ 3) ด้านการพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ประกอบด้วย 1) ครอบครัวที่เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน 2) สถาบันการศึกษา ที่จะคอยอบรมบ่มเพาะสรรพวิชาให้กับเยาวชนเพื่อเป็นคนเก่งและคนดีของสังคมต่อไป และ 3) ชุมชน แหล่งที่อยู่ของเยาวชนต้องมีความปลอดภัย ไม่มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยกับเยาวชน จึงจะทำให้ข้อ 1 และข้อ 2 มีประสิทธิภาพ เพราะไม่ว่าที่บ้านหรือที่โรงเรียนจะอบรมดีเท่าไร แต่พอออกจากบ้านจากโรงเรียน เจอสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาก็ไร้ผล

สำหรับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ผู้วิจัยใช้หลักโยนิโสมนสิการ เพราะเป็นสิ่งแรกที่เมื่อรับเข้ามาแล้วต้องคิดวิเคราะห์แยกแยะ. อิทธิบาท 4 จะทำให้มีการพัฒนาศักยภาพมากขึ้น เพราะเริ่มจากความพึงพอใจ แล้วลงมือทำอย่างตั้งใจ และจะต้องสำเร็จแน่นอน. ภาวนา 4 การฝึกหรือการอบรมกาย ศีล จิต และปัญญา. แต่การจะพัฒนาศักยภาพที่ดีที่สุดต้องมาจากกัลยาณมิตรหรือปรโตโมสะที่จะช่วยชี้แนะแนวทางที่ถูกได้ และสุดท้ายใช้หลักอรุณของการศึกษา 7 อย่าง เป็นหลักแห่งการศึกษาคือสิกขา 3 ที่จะเป็นกลไกขับเคลื่อนให้เยาวชนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม; ศักยภาพ; เยาวชน; ทักษะ

Abstract

This analytical study on Buddhist principles that promote the development of youth potential aims to explore the development of youth potential in Thai society and analyze Buddhist principles that contribute to this development. The research draws from the Tipitaka. commentaries. sub-commentaries. specialized Buddhist texts. as well as related Buddhist documents and studies.

The findings reveal that youth potential development in Thai society focuses on three main aspects: Learning skills development. Technological skills development. and Life skills development.

Key contributors to youth development include: Family. which serves as the foundation for nurturing youth potential. Educational institutions. which provide comprehensive knowledge and moral guidance to prepare youths to be capable and virtuous members of society. Community. which must provide a safe environment free from harmful influences. as ineffective community environments can negate the efforts of family and educational institutions. The Buddhist principles identified as essential in fostering youth potential include: Yoniso Manasikara (wise reflection): Encouraging thoughtful and analytical decision-making. Iddhipada 4 (four bases of success): Beginning with satisfaction. followed by determined effort to achieve success. Bhavana 4 (four types of cultivation): Training in physical. moral. mental. and intellectual development. Kalyanamitta (good friendship) or Paratoghosa (external influence): Providing proper guidance and support. The Seven Dawn Principles of Education. derived from the Trisikkha (threefold training: morality. concentration. and wisdom). serve as mechanisms for continuous self-development in youth.

Keywords: Buddhist Principles; Potential; Youth; Skills

บทนำ

ในการดำเนินชีวิตของเยาวชนในแต่ละวัน เยาวชนต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่วเย้าให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง จึงจำเป็นต้องต่อสู้กับกิเลสตัณหา ซึ่งเกิดจากความไม่รู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง สุขเวทนา และหลีกเลี่ยงทุกขเวทนา พลังที่จะต่อสู้กับ กิเลสตัณหา ได้คือ พลังสติและพลังปัญญา ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการฝึกหัดอบรมด้วยหลักธรรมอย่างเป็นขั้นตอนต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ จนสามารถยกระดับจิตใจขึ้นสูงเหนือกิเลสตัณหาได้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เราจะเห็นได้หลักพระพุทธศาสนาจะเน้นถึงการยอมรับศักยภาพ

ของมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาชีวิตให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดี ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่า หลักการพัฒนาชีวิตมนุษย์จะพัฒนาด้วยหลักไตรสิกขา ในด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านปัญญา(ปัญญา) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2537: 234) โดยหลักการดังกล่าว ถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้เยาวชนเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ ซึ่งจำเป็นจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทั้ง 3 ด้าน นอกเหนือจาก นี้ยังมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนได้ตามความเหมาะสม โดยสถาบันทางสังคมที่อยู่รอบข้าง เป็นกลไกมิตรที่ดีในการแนะนำ

ปัญหาที่เยาวชนไทยไทยกำลังประสบทุกวันนี้มาจากหลายๆ ด้าน ทั้งมาจากผู้ใหญ่ตัวโต บ้างตัวเล็กบ้าง และมาจากเยาวชน ในด้านของปัญหาที่มาจากเยาวชนนั้นก็เพราะเราหรือผู้ใหญ่ควบคุมเยาวชนไม่ได้ (พุทธทาสภิกขุ. 2537) เช่น ปัญหาสิ่งเสพติด ปัญหาการพนัน ปัญหาโสเภณีเด็ก การลอกเลียนแบบกันของกลุ่มเพื่อนๆ ที่มีรสนิยมตรงกัน เห็นเพื่อนทำก็ทำบ้าง เช่น การแต่งกายใส่ สายเดี่ยว เกะออก นุ่งสั้น (สุภา มาศ เครือเนตร. 2531)

จากการสำรวจข้อมูลสถิติสภาวะการทางวัฒนธรรมของเด็กและเยาวชนไทยในช่วงที่ผ่านมาพบปัญหาสำคัญ 6 ด้านหลัก ได้แก่ อันดับ 1 ปัญหาเยาวชนเสพติดมากถึง 2.7 ล้านคน อายุระหว่าง 15-19 ปี จำนวน 3 แสนคนต้องเข้ารับการบำบัด ส่วนเยาวชนอายุ 11 ปีจำนวน 7 คนเริ่มเสพยาบ้า และอายุ 7 ปีเสพยาบ้า อันดับ 2 ปัญหาวัยรุ่นตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร จากสถิติพบว่า อายุกว่า 19 ปีลงมา ท้องถึงปีละ 1.5 แสนคน อันดับ 3 เด็กถูกละเมิดและกลั่นแกล้ง กระทำความรุนแรงโดยสื่อ อันดับ 4 การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ยุคใหม่ที่รักลูกแบบไม่ถูกทาง อันดับ 5 การเสพสื่ออาจารย์ผ่านสื่อออนไลน์ และอันดับ 6 การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เกิดนักดื่มหน้าใหม่ เพิ่มขึ้น 2.5 ล้านคน โดยอายุต่ำกว่า 20 ปี สามารถซื้อหาเครื่องดื่มได้เองถึงร้อยละ 98 ทุกวันนี้สื่อดิจิทัลโซเชียลมีเดียมีความสำคัญในชีวิตประจำวัน มีความน่าห่วง ทั้งเร็ว ลวง และหลอน มีตัวอย่างสภาวะการให้เห็นจากลูกบางคนขอเงินพ่อแม่ไปเติมเงินโทรศัพท์ เพื่อใช้ในการเล่นเกมออนไลน์ สถิติแม่วัยใสเพิ่มขึ้นมาก เมื่อปี 2558 เด็กตั้งท้องอายุน้อยสุดอยู่ ม.4 แต่วันนี้ที่น่าตกใจ เด็กประถมมีเพศสัมพันธ์กันในห้องน้ำของโรงเรียน เด็กมหาวิทยาลัยที่อยู่ตามหอพักอยู่ด้วยกันอย่างสามิภรรยา มีการล่องละเมิดทางเพศผ่านสื่อออนไลน์ ดังนั้นเราต้องตามโลกให้ทัน ต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้ได้ โดยที่ผ่านมามหาวิทยาลัยบูรพาได้วางแนวทางวัฒนธรรมจับมือกับกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) เป็นหลัก และต่อจากต้องจับมือทุกภาคส่วน โดยเฉพาะกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์(พม.) สภาวัฒนธรรม เครือข่ายเยาวชนอาสาสมัคร เครือข่ายครอบครัวที่มีอยู่ ทั่วประเทศ เพื่อขจัดสื่อร้าย ขยายสื่อดี และสร้างภูมิคุ้มกันสังคม (Thianthip Diawkee. ออนไลน์)

จากปัญหาดังกล่าว แม้แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชน และได้ให้พระบรมราโชวาทไว้ว่า “ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครที่จะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุข เรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดีให้คนดี

ปกครองบ้านเมือง และคุณคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้” (ประเทือง โพธิ์ชะออน. 2533) การเป็นคนดีมีความสำคัญยิ่งต่อทุกสถาบัน เริ่มจากสถาบันครอบครัวหากบิดามารดาและลูกเป็นคนดี ครอบครัวนั้นก็มีความสุขอบอุ่น สถาบันการศึกษาก็เช่นกัน หากในสถาบันการศึกษาใดมีครูอาจารย์ดีมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตาจริงใจต่อลูกศิษย์ ลูกศิษย์ก็อยู่ในระเบียบวินัยที่ดีงาม มีความกตัญญูทักท้วงที่สถาบันการศึกษานั้นก็แทบจะไม่เกิดปัญหา และการพัฒนาก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว การศึกษานอกจากจะพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้แล้ว การศึกษาต้องเป็นเครื่องมือที่สามารถพัฒนาผู้เรียนทางด้านคุณธรรม มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีอีกด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงอยากจะทำวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน” ประกอบด้วยหลักโยนิโสมนสิการ หลักอิทธิบาท 4 หลักภavana 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักรุ่งอรุณของการศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์กับทั้งตัวเยาวชนเองที่เมื่อได้อ่านแล้วจะนำไปปฏิบัติเองได้ด้วย ทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองที่จะนำหลักธรรมดังกล่าวไปแนะนำชี้แนะให้กับลูก ๆ หลาน และที่สำคัญอาจจะเป็นประโยชน์กับครูอาจารย์ที่เป็นผู้ที่แนะนำสั่งสอนชี้ทางเดินให้เด็กในห้องเรียน เพื่อการนำมาใช้นอกห้องเรียนอีกด้วย และผู้วิจัยหวังว่าจะเป็นเช่นนั้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในสังคมไทย 2) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

การทบทวนวรรณกรรม

ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ 1. ทมะ 2. สิกขา และ 3. ภavana

1. ทมะ ในที่นี้เป็นชื่อแห่งความสำรวมอินทรีย์ เป็นต้น อนึ่ง ความสำรวมอินทรีย์ ท่านอธิบายว่า ถูกข่มไว้ด้วยสัจจะแล้วจึงเข้าถึงการข่มใจ ผู้ประกอบด้วยความข่มใจและสงบใจชื่อว่าผู้ถึงที่สุดพระเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ส่วนความสงบใจ (อุปสมะ เป็นไฉพจน์ของความข่มใจ " คือ การฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การรู้จักข่มใจ ข่มระงับความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ ไม่ยอมให้กิเลสรบเร้า หลอกล่อ ชักนำไปสู่ความเสวร้ายได้ และ 2) การฝึกปรับปรุงตนเอง โดยทำคุณความดี ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป (พระไตรปิฎก อรรถกถา มจร. (ไทย) 3/396/239)

2. สิกขา คือการศึกษา เพื่อให้อย่างแน่น รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา มี 3 ประการ คือ (1) อธิศี

ลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล (2) อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต (สมาธิ) (3) อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 20/86/312)

3. ภาวนา คำนี้นั้นตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 22/79/121)

การพัฒนาตนเองตามหลักสามัคคีธรรม หรือ สาราณียธรรม 6 นั้นเป็นหลักธรรมแห่งความให้ระลึกถึงธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน. เป็นหลักการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก เคารพ เมตตาเอื้ออาทร ช่วยเหลือส่งเสริมระหว่างกันยอมรับซึ่งกันและกัน มีการปรับตัวสร้างการสามัคคีเป็นหนึ่งเดียว สำหรับหลักสาราณียธรรม 6 ประกอบด้วย 1) เมตตาการุณยธรรม (ตั้งเมตตาการุณยธรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) เมตตาวิจิตรธรรม คือ ตั้งเมตตาวิจิตรธรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตาโมกขธรรม คือ ตั้งเมตตาโมกขธรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี คือ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน 5) สีลสามัญญตา คือ มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 6) ทิฐุสามัญญตา คือ มีทิฐุดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 12/492/531)

Schultz. T.W. (1971: 36) กล่าวว่า เยาวชนมีบทบาทสำคัญต่อการเจริญเติบโต ของประเทศ การลงทุนเพื่อเยาวชนในด้านต่างๆ คือ 1) สาธารณะสุข สาธารณูปโภคและบริการ 2) การฝึกอบรมกิจกรรมด้านต่างๆที่เยาวชน สนใจ 3) ให้การศึกษาในระบบตั้งแต่ระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและที่สูงกว่า 4) การศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากที่ได้รับ จากโรงเรียน

Becker. G. S. (1994: 15-25) กล่าวว่า การพัฒนาทุนเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ให้กับสังคมได้ ด้วยความรู้ ความสามารถ และศักยภาพที่แตกต่างกันไป ตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล หลายสังคม จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชนในสังคม มาจนกระทั่งปัจจุบัน มีความพยายามลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ สุดท้ายแล้ว จะเป็นผลตอบแทนไปสู่ทั้งในระดับสังคมและ ประเทศชาติต่อไป

Alvin Toffler (1990: 122) เสนอว่า ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ของประเทศต่างๆ จะมีพื้นฐานอยู่บน ความรู้ (knowledge) สิ่งที่จะ กำหนดชะตากรรมของประเทศในระยะยาว คือ ผลผลิตจากสติปัญญาของ มนุษย์ ระดับ การศึกษา ระบบการสื่อสารโทรคมนาคม ระบบ การบริหารที่มีประสิทธิภาพ การจัดสังคมที่เป็น เลิศในมิติของความรู้

Swieringa & wierdsma (1992: 48) กล่าวว่า โลภยุค globalization และยุคข้อมูล ข่าวสาร (information age) สังคมจะต้องเผชิญ กับความกดดันของสภาพแวดล้อม ทำให้สังคม ต้องปรับเปลี่ยนตัวเอง ให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม

รัชฎา อลิสนธิสกุล (2550: 39) อธิบายว่า มีการเริ่มให้ความสำคัญต่อเยาวชนมากขึ้น จากการ เปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโลกที่ เกิดขึ้นมีอิทธิพลสำคัญต่อการบริหารจัดการใน ทุกภาคส่วน ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนการ บริหารจัดการ แนวคิดเรื่องทุน ถูกตีความ มากกว่าความหมายเรื่องของการเงิน ทรัพยากร การบริหารจัดการและเทคโนโลยี

สุรพงษ์ มาลี (2549: 11-17) กล่าวว่า เยาวชนเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่น่าพา สังคมไปสู่เป้าหมาย ความสำเร็จ และเป็นตัวชี้วัด ชัดความสามารถในการแข่งขันของสังคม

ณัฐพันธ์ เชนนนท์ (2545: 131 – 133) กล่าวว่า การฝึกอบรม คือ กระบวนการที่ทำให้ผู้เข้ารับการ อบรมเกิดการเรียนรู้ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อเพิ่มพูนหรือพัฒนาสมรรถภาพในด้านต่างๆ ตลอดจนการ ปรับปรุงพฤติกรรม อันจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ส่วนการรูปแบบการพัฒนาด้านทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี และความต้องการในการทำงานนั้น นักวิชาการทั้งต่างประเทศและในประเทศได้อธิบายไว้ดังนี้

Gomez. Balkin and Cardy (2004: 329) กล่าวว่า การพัฒนาทักษะในด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้ง การมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนร่วมงานเพื่อให้เยาวชนมีผล การปฏิบัติที่ดีขึ้น

Gregory G. and Joseph C. Picken (1999: 8) กล่าวว่า การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ประกอบอยู่ใน ความสามารถของบุคคล ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ การทำงานของผู้ปฏิบัติงานของสังคมและ ผู้จัดการ

G. Roos and J. Roos (1997: 147-155) กล่าวว่า ความพร้อมของเยาวชน ประกอบด้วย 1) ความสามารถ (Competency) 2) ทักษะ (Skill) 3) ทศนคติ (Attitude) 4) ความสามารถทางสติปัญญา

Leslie A. Weatherly (2003: 3) กล่าวว่า เยาวชนในฐานะที่เป็นสินทรัพย์ของสังคม หมายถึง ส่วนประกอบต่างๆ ที่สะสมมาตลอดช่วงชีวิตของบุคคล ทั้งด้านความรู้ ความคิดในการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ พลังงาน และความกระตือรือร้นอย่างแรงกล้าที่บุคคลเลือกที่จะ นำมาใช้ในการทำงานของตนเอง

Leonard Nadler (1970: 15) การฝึกอบรม (Training) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ บุคคลได้เพิ่มพูน ความรู้ ทักษะ และ ทศนคติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน โดยคาดว่าผู้ที่ผ่านการ ฝึกอบรมไปแล้วจะ สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

P.N. Rastogi (2000: 193-203) ความรู้และการเรียนรู้ การสร้างสรรค์และนวัตกรรม สมรรถนะและความรู้ ความสามารถ และบริบทด้าน สิ่งแวดล้อมของสังคมที่พร้อมจะเข้าสู่การแข่งขันที่จะมีขึ้น

พิพัฒน์ ก้องกิจกุล (2549: 39) กล่าวว่าแผนการอบรมเพื่อปรับปรุงด้านคุณภาพจะให้ผลกระทบ ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ของสังคม การดำเนินกลยุทธ์ของ สังคม จะมีมูลค่ามากกว่าสินทรัพย์ที่ไม่สนับสนุนต่อกลยุทธ์

ปราชนา กล้าผจญ และพอลา บุตรสุทธีวงศ์ (2550: 45) กล่าวว่า เยาวชนถือเป็นตัวบุคคลผู้มีพลัง ภาย พลังจิต มีกำลัง แรงงานที่เข้มแข็ง มีแรงใจที่สูงส่ง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมี ทักษะสูงในหน้าที่การงานที่ ปฏิบัติในสาขาวิชาชีพตน มี ความคิดอ่านที่ล้ำเลิศ คิดการณ์ไกลมีวิสัยทัศน์คิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สามารถ ประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ ที่ใหม่ๆ หรือ ปรับปรุงสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่แล้วให้มีสมรรถนะที่สูงส่งยิ่งขึ้น

นิสตากร เวชยานนท์ (2551: 3-4) กล่าวว่า การเสริมสร้างเยาวชน เป็นการลงทุนเช่นเดียวกับการ ลงทุนปกติ เพื่อให้ได้คืนมาทีหลัง และการได้คืนมาไม่จำเป็น จะต้องอยู่ในรูปตัวเงินอย่างเดียว เงินเป็นเพียง ส่วนหนึ่งเท่านั้น จากการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ พบว่าคนที่จบปริญญาตรี หรือสูงกว่า มักจะมีรายได้ใน ชีวิตสูงกว่า นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การศึกษาเป็นการลงทุนที่ทำให้เกิดผลกำไรเช่นเดียวกับการ ลงทุนด้าน สุขภาพ เพราะทำให้คนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูสุชัยพัชรมงคล (2564) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยหลักพุทธธรรม” ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์โดยสภาพทั่วไปมีการพัฒนาศักยภาพของ เยาวชนใน 2 ด้าน คือ 1) ด้านวิชาการ 2) การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

2. การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้ 1) การสนับสนุนการ พัฒนาศักยภาพด้วยตัวของเยาวชนเอง ประกอบด้วย การพัฒนาด้านอุปนิสัย การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนา ด้านสุขภาพร่างกาย และการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ 2) การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนจาก ครอบครัว ประกอบด้วย การพัฒนาด้านการอบรมเลี้ยงดู การพัฒนาด้านสุขภาพร่างกาย การให้คำปรึกษาแก่ เยาวชน การพัฒนาด้านจิตใจ 3) การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนจากโรงเรียน ประกอบด้วย การ อบรมสั่งสอนของครู การพัฒนาด้านทักษะให้แก่เยาวชน การให้คำปรึกษาแก่เยาวชน การพัฒนาด้านจิตใจ

3. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักพุทธธรรมนำเสนอการพัฒนา ศักยภาพของเยาวชนใน 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาด้านทักษะชีวิตเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงใน อนาคตบูรณาการกับหลักอิทธิบาท 4 2) การพัฒนาด้านทักษะการใช้เทคโนโลยีบูรณาการกับหลักโยนิโส มนสิการและหลักสังคหวัตถุ 4 3) การพัฒนาความพร้อมในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพบูรณาการกับหลัก ภาวนา 4

นางสาวสมสุข นิธิอุทัย (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธศึกษาความหมายพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธตามการกระทำ สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน อันเป็นผลมาจาก การบงการของต้นเหตุ มีเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชน มี 3 ขั้นคือ 1) เป้าหมายในปัจจุบัน 2) เป้าหมายในอนาคต 3) เป้าหมายขั้นสูงสุด จุดเริ่มต้นของการพัฒนาของเยาวชนตามแนวพุทธ คือ สัมมาทิฐิ การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของเยาวชน ตามแนวพุทธ โดยใช้หลักไตรสิกขา สถาบันทางสังคมเป็นปรโตโมสะ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาแนวพุทธให้แก่เยาวชน สำหรับการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย ศึกษาพฤติกรรมของเยาวชนที่สามารถวัดได้ เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนครอบคลุม 4 ด้านคือ 1) ไม่เบียดเบียนตนเอง 2) ไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) รับผิดชอบต่อหน้าที่ 4) พัฒนาตนเองและช่วยพัฒนาผู้อื่นและสังคม สาเหตุของพฤติกรรมไม่พึงประสงค์เกิดจากสาเหตุ ทางครอบครัว เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน คือการมีทัศนคติที่ดีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เยาวชนกระทำพฤติกรรมนั้น การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ การพัฒนาวินัยในตน การพัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์ การพัฒนาความสามารถในการคิด บทบาทของสถาบันทางสังคมมีส่วนในการอบรมสั่งสอน ชัดเจน และเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา นั้น การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ การพัฒนาวินัยในตน การพัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์ การพัฒนาความสามารถในการคิด บทบาทของสถาบันทางสังคมมีส่วนในการอบรมสั่งสอน ชัดเจน และเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

พัฒนาการของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย พบพัฒนาการของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในเรื่อง ความหมายของพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ตามแนวพุทธในสังคมไทย จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย การส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวพุทธในสังคมไทย และบทบาทของสถาบันทางสังคมในการส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย

ภัทรพล หมดมลทิน (2559: 14) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาเยาวชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา” พบว่า การพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี ควรนำพุทธธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานของคนในสังคมไทยมาบูรณาการหลอมรวมเข้ากับศาสตร์และทฤษฎีการสอนเยาวชน หัวข้อหลักธรรมที่ควรนำมาใช้พัฒนาเยาวชนมี 4 ข้อ ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ 2) การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล 3) การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และ 4) การควบคุมจิตใจให้สงบ การที่จะพัฒนาเยาวชนให้เกิดสัมมาทิฐิได้ผู้สอนจะต้องมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรคอยโน้มน้าวชี้ให้เห็นความสำคัญของความดี และส่งเสริมให้เยาวชนได้นำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดไปคิดโดยแยกแยะจนเกิดปัญญาสามารถแยกแยะดี-ชั่วได้ด้วยตนเอง รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ หากเยาวชนที่เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะย่างเข้าสู่วัยรุ่นมีสัมมาทิฐิ หรือความเห็นที่ถูกต้องติดตัวติดใจไป

การพัฒนาความดีด้านอื่นๆ ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล การไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการควบคุมจิตใจให้สงบก็จะสามารถพัฒนาได้ง่าย หรืออาจติดตามมาอย่างอัตโนมัติจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ยังผลให้ปัญหา

ต่างๆ ที่เยาวชนเป็นผู้ก่อลดน้อยถอยลงไป ซึ่งจะเป็นผลให้เยาวชนสามารถดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างปกติสุข และประเทศชาติได้พัฒนารุดหน้า

อัญญรัตน์ ธาณิรัตน์ (2565: 182) ได้ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมศักยภาพเยาวชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดและทฤษฎีในการส่งเสริมศักยภาพเยาวชน คือ สภาวะที่เป็นแรงขับในการขับเคลื่อนและผลักดันให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถออกมา ได้แก่ ทักษะ ทศนคติ ความรู้ และทักษะ 2) หลักธรรมที่ส่งเสริมศักยภาพเยาวชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ความกตัญญูและบุญกิริยาวัตถุ 10 3) การบูรณาการหลักธรรมเป็นวิธีการนำเอาแนวคิดจากหลักวิทยาการสมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธมาประยุกต์เข้าด้วยกัน โดยพบวิธีการส่งเสริมศักยภาพเยาวชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุ ได้แก่ 3.1) ด้านทัศนคติ เกิดขึ้นจากสิ่งเร้าภายใน และสิ่งเร้าภายนอก 3.2) ด้านความรู้ เกิดจากการสร้างความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ และ 3.3) ด้านทักษะ ก่อเกิดจากกายภาพ และพฤติกรรม และ 4) องค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมศักยภาพเยาวชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นวิธีที่ก่อตัวและดำรงอยู่บนฐานของหลักธรรมอันประกอบด้วยหลักความกตัญญูทศนคติ และหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ในรูปแบบของ “YAKSE MODEL”

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า งานวิจัยที่ศึกษามานั้น เป็นงานวิจัยที่มีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของผู้วิจัยที่กำลังจะทำ แต่งานวิจัยของผู้วิจัยนั้นจะเน้นหลักธรรมที่เจาะเฉพาะการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ซึ่งจะเป็นอนาคตของชาติในอนาคต และจะเป็นแนวทางและคู่มือสำหรับผู้ปกครองและครูในโรงเรียน เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยคิดว่า งานวิจัยนี้ถึงแม้จะมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยอื่น ๆ แต่ก็มีเอกลักษณ์เฉพาะในงานวิจัยนี้

ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องนี้ จะใช้แนวทางและวิธีการในการดำเนินการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร (Qualitative Research)

โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา ค้นคว้าและ เก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตามลำดับ ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสารวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ บทความ งานวิจัย รวมถึงสื่อออนไลน์ต่างๆ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research)

โดยจัดลำดับข้อมูลตามขั้นตอนที่ค้นคว้ามาให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาให้เป็นระบบแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ ด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) การตีความ

(Interpretation) การสังเคราะห์ (Synthesis) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) เพื่อนำไปสรุปผลนำเสนอเป็นผลงานวิชาการต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน” มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อคือ 1) การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในสังคมไทย 2) หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน จากการศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่ 1 การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในสังคมไทย

1. แนวคิดการพัฒนาตนเอง : การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่หนึ่งในสังคมศึกษาและจิตวิทยาที่มุ่งหวังให้บุคคลสามารถพัฒนาและเติบโตในด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและทักษะในชีวิตประจำวัน แนวคิดนี้มาจากความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้และการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่ต้องต่อเนื่องตลอดชีวิต และในแต่ละระยะเวลาการพัฒนา บุคคลอาจมีเป้าหมายที่แตกต่างกันไป ตั้งแต่การพัฒนาทักษะทางวิชาชีพ การเสริมสร้างความเข้าใจในด้านต่างๆ การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล และกระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ความสำคัญของการพัฒนาตนเอง : การพัฒนาตนเองมีความสำคัญอย่างมากในชีวิตและการงานของบุคคล มันช่วยเสริมสร้างความคิดริเริ่มและความคล่องตัวในการรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ส่งผลให้บุคคลมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ การพัฒนาตนเองยังส่งเสริมความเข้าใจในบุคคลอื่น ๆ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชีวิตส่วนตัวและอาชีพ นอกจากนี้ การพัฒนาตนเองยังเป็นตัวช่วยในการเสริมสร้างศักยภาพในการทำงานและส่งเสริมความเป็นผู้นำที่มีความเป็นเลิศ

หลักการพัฒนาตนเอง ประกอบด้วย 1) การพัฒนาตนเองควรมีเป้าหมายที่ชัดเจนและเหมาะสม ทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือและสามารถติดตามความคืบหน้าของกระบวนการได้ 2) การประเมินตนเองอย่างเป็นระบบเพื่อรู้ว่าตนเองมีจุดเด่นและจุดอ่อนอย่างไร ซึ่งจะช่วยในการพัฒนาทักษะและความสามารถให้ก้าวข้ามความขัดแย้งได้ 3) การพัฒนาตนเองควรเน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม หมายความว่าต้องรับรู้และพัฒนาทักษะที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองกับความต้องการในสถานการณ์และบทบาทที่แตกต่างกัน

2. แนวคิดในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง การพัฒนาศักยภาพของตนเองเป็นกระบวนการที่มุ่งหมายให้บุคคลสามารถเติบโตและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและอาชีพให้ดียิ่งขึ้น สิ่งที่สำคัญคือความตั้งใจที่จะเรียนรู้และปรับตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในด้านต่างๆ เช่น การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของเยาวชนควรเริ่มต้นจากตัวเอง โดยการตั้งเป้าหมายในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่ตนเองสนใจและต้องการ เช่น ศึกษาเรื่องใหม่ๆ ฝึกทักษะทางสังคมและอื่นๆ ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนมีสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้พัฒนาทักษะที่เหมาะสมต่อการเติบโตและอาชีพในอนาคต ครอบครัวสามารถเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้และความเสียสละในการพัฒนาตนเอง โรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ควรมีโปรแกรมและกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่ต้องการในการเตรียมความพร้อม

สู่สังคมและอาชีพ โรงเรียนสามารถเป็นพื้นที่ในการสนับสนุนให้เยาวชนได้พัฒนาทักษะทางวิชาชีพและทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การพัฒนาศักยภาพของตนเองและเยาวชนเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะที่เหมาะสมให้กับตนเองและเยาวชนจะช่วยสร้างสังคมที่เติบโตและเจริญรุ่งเรืองในอนาคต

3. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพเยาวชน การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนเป็นกระบวนการที่สำคัญในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและอาชีพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนมีหัวข้อย่อย ดังนี้ 1) การพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิตเป็นสิ่งสำคัญในการเตรียมความพร้อมในด้านการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมและอาชีพ หัวข้อนี้เน้นให้เยาวชนเรียนรู้เกี่ยวกับความยืดหยุ่นในการปรับตัว การทำความคุ้นเคยกับสิ่งใหม่ ๆ และความสามารถในการตัดสินใจที่ดีเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด 2) การพัฒนาทักษะในการใช้เทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนสามารถใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันและการทำงาน หัวข้อนี้เน้นให้เยาวชนพัฒนาทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ โปรแกรม และแอปพลิเคชันต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและการทำงานในชีวิตประจำวัน 3) การพัฒนาความพร้อมในการทำงานเกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ตลาดแรงงานและการทำงาน หัวข้อนี้เน้นให้เยาวชนมีการศึกษาเกี่ยวกับสายอาชีพที่สนใจ และฝึกฝนทักษะเฉพาะด้านให้เป็นประโยชน์ในการทำงานในอาชีพที่เลือก นอกจากนี้ยังเสริมสร้างทักษะการทำงานเป็นทีม การสื่อสารและการแก้ไขปัญหาในที่ทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ 4) รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในแต่ละหัวข้อย่อยนี้เป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเยาวชนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาศักยภาพเหล่านี้ช่วยสร้างสังคมที่เติบโตและเจริญรุ่งเรือง และเตรียมความพร้อมให้เยาวชนเป็นประโยชน์ในสังคมและอาชีพในอนาคต

4. การพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย การตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยทัศนคติ พฤติกรรม และความเชื่อที่แสดงในชีวิตประจำวัน การพัฒนาพฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและสังคมในประเทศไทย สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชนมีหลายปัจจัย เช่น สภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม การสื่อสารที่ไม่เหมาะสม ประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ไม่เหมาะสม เหตุผลเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชนในสังคมไทย การพัฒนาเยาวชนในสังคมไทยควรเริ่มต้นจากการสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้และเตรียมความพร้อมที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีความสามารถในการตัดสินใจที่ดี การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และความรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตในสังคมไทย เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทยคือการสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรม ความรับผิดชอบ และมีความสามารถในการเติบโตและสร้างสรรค์ โดยสามารถใช้ทักษะและความรู้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองต่อไป

การเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์แก่เยาวชนควรเน้นให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าและวัฒนธรรมของสังคมไทย สร้างความเข้าใจในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม และส่งเสริมคุณลักษณะที่สร้างสรรค์และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหา

การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ให้กับเยาวชนคือกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในการคิดในแง่ของการวิเคราะห์และความเป็นเหตุเป็นผล ทำให้เยาวชนมีความสามารถในการนำเสนอข้อมูลและเสริมสร้างการคิดอย่างเป็นระบบในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจในชีวิตประจำวันและอาชีพ

5. บทบาทของครอบครัวเป็นองค์กรแรกที่เยาวชนมาเริ่มเรียนรู้และเติบโต ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญในการรับฟังและส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และคุณค่าในชีวิตของเยาวชน ทั้งนี้ครอบครัวมีบทบาทหนักในการสร้างพื้นที่สำหรับการพัฒนาบุคลิกภาพ ทักษะ และความสามารถที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในสังคมไทย สิ่งที่ครอบครัวสามารถกระทำเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนได้มีหลากหลาย

การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม: ครอบครัวสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและมีความปลอดภัยสำหรับการเติบโตและการเรียนรู้ของเยาวชน การสร้างสภาพแวดล้อมที่สร้างกฎเกณฑ์และมีมาตรฐานที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ ของเยาวชน เช่น การส่งเสริมให้ทำหน้าที่ในครอบครัว การให้ความสำคัญกับการแบ่งเวลาในการเรียนรู้และการพักผ่อน การส่งเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในครอบครัว และการสร้างพื้นที่ในการสื่อสารและเล่าเรียนกันในครอบครัว

การให้ความรักและการดูแล: ครอบครัวเป็นสถาบันที่ให้ความรักและการดูแลเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับเยาวชนในการเติบโตและการพัฒนา การให้ความรักและการสร้างความเข้าใจกันในครอบครัวช่วยส่งเสริมพัฒนาความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างสมาชิกในครอบครัว ช่วยให้เยาวชนมีความมั่นใจในตนเองและมีความสุขในชีวิต

การเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นผู้เป็นในอนาคต: ครอบครัวส่งเสริมพัฒนาทักษะที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตให้กับเยาวชน เช่น การส่งเสริมความรับผิดชอบในตนเอง การส่งเสริมทักษะการแก้ไขปัญหา ทักษะการสื่อสาร และการให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่เสริมสร้างการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนในการเป็นผู้เป็นในอนาคตที่สร้างสรรค์และมีความสำเร็จในชีวิต

บทบาทของสถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่มีบทบาทกำหนดรูปแบบการเรียนการสอนและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย บทบาทของสถาบันการศึกษา คือ การให้ความรู้และทักษะ การส่งเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาสุขภาพทางกายและจิต การส่งเสริมความเป็นอยู่ร่วมกัน การสนับสนุนในการวางแผนอาชีพ

บทบาทของชุมชน

การส่งเสริมความเข้าใจและเติบโตในสังคมไทย: ชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจและเติบโตในสังคมไทย โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เยาวชนมีความเข้าใจและความรู้ในเรื่องที่

เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การสนับสนุนในการเรียนรู้และพัฒนาเชิงสังคม การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม

6. การพัฒนาศักยภาพเยาวชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเทศไทยที่มีประชาชนมากศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลัก หลักธรรมทางพุทธศาสนาส่งเสริมให้กับเยาวชนให้กับความดีและความสุขในชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของความเมตตากรุณา ความเสียสละ ความกรุณา และความเอื้อเฟื้อกัน สาเหตุพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอาจมีปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในเยาวชน เช่น ความเหี้ยมหยาม การต่อสู้กัน การแข่งขันไม่ดี และการให้เกียรติที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความร้ายแรงในสังคม

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เริ่มจากครอบครัว โรงเรียน วัด และชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยสถาบันเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและหลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชน ซึ่งมีเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชน คือการสร้างเยาวชนที่มีคุณธรรม สุขภาพทางกายและจิตที่แข็งแรง ความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติและหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และมีความพร้อมที่จะให้เกียรติและเสียสละเพื่อสังคม พร้อมทั้งส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับเยาวชนได้ โดยการส่งเสริมความเข้าใจในหลักธรรมและธรรมชาติของพระพุทธศาสนา และการให้เกียรติและเสียสละเพื่อสังคม นอกจากนี้ยังสร้างโอกาสให้เยาวชนได้ฝึกฝนและทำธรรมะเพื่อพัฒนาศักยภาพและสร้างสังคมที่แข็งแรงและมีความสุข

ประเด็นที่ 2 หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางที่ส่งเสริมและกระตุ้นให้เยาวชนพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างมีความสุขและสร้างสรรค์ ซึ่งมีหลากหลายด้านที่ส่งเสริมการพัฒนาของเยาวชน การศึกษาธรรมชาติและความหมายของพุทธธรรมช่วยเยาวชนในการรู้จักและตระหนักถึงความหมายและแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีต่อตนเองและสังคม หลักพุทธธรรมเหล่านั้นประกอบด้วย

1. หลักโยนิโสมนสิการกับการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน การพัฒนาตนเองต้องพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ให้มีความพร้อมเพื่อเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลให้ดีขึ้น ทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ ให้กลายเป็นบุคคลที่สมบูรณ์นั้นต้องอาศัยหลักวิธีการต่าง ๆ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม กลุ่มเกลาให้บุคคลนั้นมีความสมบูรณ์พร้อมในดำเนินชีวิตในสภาวะต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนานั้นได้มีหลักการคิดที่สอนให้เราได้เรียนรู้การคิดในแบบต่าง ๆ คือหลัก โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้รู้จักสภาวะตามที่เป็นจริง วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นวิธี คิดสำคัญอีกแบบหนึ่ง ที่มุ่งเพื่อเข้าใจสิ่งต่าง ๆ วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองเหตุการณ์ สถานการณ์ ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย โดยหยั่งรู้เข้าใจธรรมชาติของมัน วิธีคิด แบบแก้ปัญหา หรือ วิธีคิดแบบอริยสัจ เป็นวิธีคิดที่

ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นวิธีคิดในระดับ ปฏิบัติการ หรือลงมือทำ วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก คือ มองให้ครบทั้งข้อดี ข้อเสีย และ ทางแก้ไข วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม อาจเรียกง่าย ๆ ว่า วิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือ คิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสักตกันหรือบรรเทาและขัด เกลาตึงหา วิธีคิดแบบ เป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือ วิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ ความจริง และวิธีคิดแบบวิภาษวาท คำว่า “วิภาษวาท” แปลว่า การพูดแยกแยะ พูดจำแนก หรือพูดแจกแจง หรือแถลงความแบบวิเคราะห์

2. หลักอิทธิบาทกับการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนใน บริบทด้านทักษะชีวิตเยาวชนเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงในอนาคต มีสาระสำคัญ ดังนี้ การพัฒนาทักษะชีวิตที่ เยาวชนต้องมีเพื่อรับมือต่อการการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ได้แก่ 1) ทักษะการปรับตัวเข้ากับสังคม สภาพแวดล้อม สถานการณ์ 2) การรู้จักวางแผนอนาคตทั้งด้าน การศึกษาและอาชีพ 3) การมีทัศนคติเชิงบวก ต่อค่ายกย่อง คำวิจารณ์ และความล้มเหลว 4) การ ตระหนักรู้ในตนเองถึงศักยภาพ จุดแข็ง-จุดอ่อน และการ ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

โดยการพัฒนาแบบองค์รวมร่วมกันทั้งด้านครอบครัว โรงเรียนและตัวของเยาวชนเอง ในการสร้าง ความสามารถในการปรับตัว ด้านทาน มีภูมิคุ้มกัน สนับสนุนการมีส่วนร่วมและการแสดงออกของเยาวชนใน การแก้ปัญหา แม้ว่าสิ่งที่เยาวชนคิดหรือมีแนวโน้มที่กระทำอาจไม่สอดคล้องกับความคิดความเชื่อเดิมที่ผู้ใหญ่มี อยู่ หรือไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ต้องการของผู้ใหญ่แต่จำเป็นต้องเปิดใจกว้างเพื่อรับฟังและยอมรับใน ความคิดนั้นจึงจะเป็นการส่งเสริมศักยภาพของเยาวชน การร่วมกันมือกันจากที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่ง สถาบันการศึกษา(โรงเรียน) ให้ความรู้กับผู้ปกครองผ่านการประชุมผู้ปกครองเช่น การดูแลเยาวชน ท่ามกลาง กระแสสังคมในปัจจุบัน. แนวทางการสนับสนุนส่งเสริมเยาวชนให้มีบทบาทในโรงเรียนและ ชุมชน (รวมทั้งศูนย์ รวมของชุมชนคือ วัด) ขัดเกลาคติใจผ่านกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม สำหรับเยาวชนจะพัฒนา ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ต้องประกอบด้วยพฤติกรรม เช่น การขยันหมั่นเพียร อดทน มีวินัย มีความรอบคอบ และรับผิดชอบ ซึ่งตรงกับหลักอิทธิบาท 4 คือ หนทางแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และ ปรารถนาจะทำให้ ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความ พยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้น ด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝั ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป 4) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

3. หลักภาวนากับการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน การพัฒนาศักยภาพด้วยหลักภาวนา 4 ของเยาวชนเอง ตั้งใจเรียนและหมั่นหาความรู้ให้ตนเอง มีความขยัน เอาใจใส่ ตั้งใจเรียน รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อครอบครัว ปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยหลักคุณธรรม/จริยธรรม หาก

มีปัญหาสามารถแก้ไข ได้มีการพัฒนาโดยนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือปรีชาครูหรือผู้ปกครองเพื่อขอคำแนะนำในการแก้ปัญหาและคบมิตรที่ดี

การพัฒนาด้านจิตใจ โดยเยาวชนต้องมีจิตใจที่ดีงาม ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ตระหนักรู้ในตนรู้จักการให้อภัยตนเองและเพื่อน มองทุก ๆ อย่างรอบตัวอย่างรอบด้าน มีความสามารถในการจัดการความเครียด มีความกระตือรือร้น สร้างแรงจูงใจให้ตนเองในการทำมาความดีและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

การพัฒนาด้านสุขภาพร่างกาย เยาวชนต้องการดูแลสุขภาพของตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรงเลือกบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ ไม่ดื่มสุรา สารเสพติด การพนัน ที่เป็นการบั่นทอนสุขภาพร่างกายการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ เช่น การแบ่งเบาภาระงานในบ้านของพ่อแม่ ศึกษาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องต่างๆ เช่น การศึกษาต่ออาชีพในฝัน ทักษะด้านภาษาต่างประเทศ ซึ่งการพัฒนาศักยภาพด้วยตัวของเยาวชนเอง มีความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

4. หลักกัลยาณมิตรกับการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน คุณสมบัติของกัลยาณมิตรที่ควรยึดไว้ในตอนท้ายมี 2 ประการ ซึ่งอาจจะถือว่าเป็นคุณสมบัติของ กัลยาณมิตรอย่างเลิศ คือ ความเป็นผู้กระทำจริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น หรือได้บรรลุผลสำเร็จนั้นๆ ด้วยตนเอง แล้ว จึงสอนเรื่องนั้นแก่ผู้อื่น อย่างหนึ่ง และ ความเป็นอิสระ เมื่อจะช่วยเหลือผู้อื่น ตนเองไม่ติดอยู่ในเครื่องผูกพันเดียวกันกับที่เขากำลังติดอยู่ อีกอย่างหนึ่ง อย่างแรกมีพุทธภาษิตตรัสไว้หลายแห่ง ยกตัวอย่างเช่น “ทำตนนี้แหละ ให้ตั้งอยู่ในคุณความดีอันสมควรก่อน จากนั้นจึงค่อยพราสอนผู้อื่น. บัณฑิตไม่ควรมัวหมอง ถ้าพราสอนผู้อื่น ฉันทใด ก็ควรทำตน ฉันทนั้น”

คุณค่าหรือประโยชน์ที่สำคัญด้านหนึ่งของความมีกัลยาณมิตร ก็คือการมีตัวอย่างที่ช่วยให้เกิดความมั่นใจว่า สิ่งที่กำลังปฏิบัติและมุ่งหมายนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้จริง บรรลุได้จริง และถ้าทำได้สำเร็จแล้ว จะได้รับผลดีจริง อีกประการหนึ่ง กัลยาณมิตรมีความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์ในสิ่งที่ปฏิบัตินั้นดีกว่า จึงสามารถช่วยชี้แนะบอกแนวหรือวิธีการที่จะทำให้การปฏิบัติงายขึ้น หรือมีทางลัดมากขึ้น กัลยาณมิตรที่ได้บรรลุผลการปฏิบัติด้วยตนเองมาแล้ว ย่อมอำนวยความสะดวกหรือประโยชน์ที่กล่าวมานี้ได้เต็มที่ ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดศรัทธามีกำลังใจแรงกล้า จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ควรจะเพ่งหวังกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์เช่นนี้ ในการพัฒนา ศักยภาพ

5. หลักสังคหวัตถุกับการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน การการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นวิธีที่สามารถช่วยส่งเสริมให้เยาวชนมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะจิตใจ คือ สิ่งสำคัญในการประคับประคองร่างกายให้ แข็งแรงตามไปด้วย เพราะเยาวชนมีปัญหา สุขภาพจิต ก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน หากจิตใจดี มีความเมตตา ไม่เครียดหรือมีความทุกข์ ส่งผลให้เยาวชนที่มีพัฒนาการชีวิตที่ดี ซึ่งหลักในทางพระพุทธศาสนามีคตินิยมอยู่ว่า หากบุคคลมีจิตที่ฝึกดีแล้ว มีสติรู้ทุกเมื่อ เป็นบุคคลที่มีจิตใจเข้มแข็ง ย่อมนำสุขมาให้ ซึ่งการจะเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ดีได้นั้น จำเป็นต้องมี ความเพียรพยายาม หรือหมั่นให้ทาน ให้อภัย ให้ความรัก ความเมตตาต่อบุคคลอื่น รวมถึงการรักษาศีล เจริญจิตภาวนา เป็นแนวทางในการฝึกฝนพัฒนาตนให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมที่เป็น

เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน รวมถึงการให้ความรู้ให้ธรรมะ เป็นต้น 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ 3) อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ เพื่อประโยชน์ผู้อื่น หรือทำคุณประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม 4) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความเสมอกันเสมอปลาย ปฏิบัติตนอย่างเที่ยงตรง

6. การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนด้วยรุ่งอรุณของการศึกษา ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของการศึกษาหรือเป็นประจักษ์แจ้งแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองดั่งาม ซึ่งเราจะต้องสร้างเสริมให้เกิดขึ้นแก่ตัวเด็ก หรือพูดให้ถูกกว่านั้นว่า จะต้องช่วยให้เด็กพัฒนาให้มีขึ้นในตัวของเขาเอง และการที่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนพัฒนาตัวของเขาขึ้นมาได้อย่างนี้ ก็คือการทำผู้ซึ่งเกี่ยวข้องจะต้องเป็นกัลยาณมิตรให้แก่เด็กนั่นเอง และอันนี้แหละคือการทำหน้าที่อย่างถูกต้องของครู ของพ่อแม่ ของสื่อมวลชน และของสังคมทั้งหมด ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของการศึกษา 7 ประการนี้ คือ 1) รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี 2) มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย 3) พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ 4) มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ 5) ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล 6) มีสติระลึกรื้อฟื้นตนตัวตลอดเวลา 7) แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด

ธรรมที่เป็นหลักสำคัญทั้งหมดนี้เป็นแง่ที่ 1 คือการมองเยาวชนโดยสัมพันธ์กับตัวเด็กเองว่า จะสร้างเสริมให้มีคุณสมบัติอะไรบ้าง ถ้ามีหลัก 7 ประการนี้แล้ว ก็แสดงว่ามรรคเกิดขึ้นแล้ว และ ชีวิตก็จะดีขึ้นพัฒนาขึ้นตามหนทางนั้น เพราะฉะนั้น รุ่งอรุณของมรรค จะนำเข้าสู่มรรคก่อน ธรรม 7 ประการนี้ คือ สิ่งที่จะนำไปสู่มรรค ธรรมหมวดนี้พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎกเล่ม 19 มหาวรรค สังยุตตนิกายในตอนต้น ๆ ว่า “ธรรมแต่ละข้อนี้เป็นรุ่งอรุณทั้งสิ้น เกิดขึ้นมาแต่ละอย่างก็นำไปสู่การศึกษาทั้งหมด จึงขอให้ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้: พัฒนาโครงสร้างการศึกษาที่มีคุณภาพและเข้าถึงง่าย ให้เสริมสร้างระบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะทางอาชีพและการคิดวิเคราะห์ และส่งเสริมให้มีสิทธิและโอกาสในการศึกษาในระดับทั้งประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

2. สนับสนุนการพัฒนาทักษะทางอาชีพ: สร้างโอกาสให้เยาวชนได้รับการอบรมและฝึกงานในสาขาอาชีพที่เปิดโอกาสในการทำงานและสร้างรายได้เสริม

3. ส่งเสริมสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม: สนับสนุนให้เยาวชนสามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่เพียงพอและควบคู่กับนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมและเสริมสร้างอาชีพเสรี: สนับสนุนการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีศักยภาพในการเปิดกิจการและการเริ่มต้นธุรกิจเพื่อสร้างอาชีพและสร้างรายได้ตามความถนัดและความสนใจของตน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การประเมินและพัฒนาทักษะทางอาชีพของเยาวชนในสังคมสมัยใหม่ ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการประเมินและพัฒนาทักษะทางอาชีพที่เหมาะสมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเติบโตอย่างก้าวกระโดด โดยให้ความสำคัญในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน

2. การส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้และการศึกษาของเยาวชนในชุมชนชนบท ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาทักษะของเยาวชนในพื้นที่ชนบท และค้นหาวิธีการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในชุมชนชนบท

3. ผลกระทบของเทคโนโลยีในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันของเยาวชน และวิเคราะห์ว่าเทคโนโลยีมีบทบาทในการส่งเสริมหรือขัดข้องกับการพัฒนาศักยภาพของเยาวชน

4. แนวทางการส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาของเยาวชน ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาที่เป็นประโยชน์ในการเติบโตและพัฒนาของเยาวชนในสังคมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

นางสาวสมสุข นิธิอุทัย. (2554). “การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นิสดารค์ เวชยานนท์. (2551). *มิติใหม่ในการบริหารทุนมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิซิสเต็มส์ จำกัด.

ณัฐพันธ์ เขจรนนท์. (2545). *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน).

ประเทือง โพธิ์ชะออน. (2533). *60 ปีฟ้าแห่งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพ่อหลวงปวงชนชาวไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แฮนด์ บุ๊ค.

ปราชนา กล้าผจญ และพอดา บุตรสุทิวังค์. (2550). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด.

พิพัฒน์ ก้องกิจกุล. (2549). *ทุนมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กซ์สเปอร์เน็ท จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2537). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). *เยาวชนกับศีลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี: มูลนิธิธรรมทาน.

พระครูสุชัยพัชรมงคล. (2564). “การพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยหลักพุทธธรรม”. *ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ภัทรพล หม่อมมลิน. (2559). “การพัฒนาเยาวชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา”. *วารสารพุทธจิตวิทยา*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน: 14.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัชฎา อธิสนธิสกุล. (2550). “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่”. *ประชากรศาสตร์กิจ*. 3 ธันวาคม.
- สุภามาศ เครือเนตร. (2531). *ปฏิรูปการศึกษาสถานหลักศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- สุรพงษ์ มาลี. (2549). “ส่องกระจกเงาใจกตัญญู : การเทียบเคียงมาตรฐานการบริหารทรัพยากรบุคคล”. *วารสารข้าราชการ*. ปีที่ 51 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 11-17.
- อัญญารัตน์ ธาณิรัตน์. (2565). “การส่งเสริมศักยภาพเยาวชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา”. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*. ปีที่ 7 ฉบับที่ 8 สิงหาคม: 182.
- Alvin Toffler. (1990). *Learning For Tomorrow : The Rold of the Future in Education*. New York: Random House. Incorporated.
- Becker. G. S. (1994). *Human capital : A theoretical and empirical analysis*. with special reference to education (3rd Edition). Chicago : The University of Chicago Press.
- Gomez – Mejia. Luis R. Balkin David B. and Cardy Robert L. (2004). *Managing Human Resources*. 4th Edition. Canada: Pearson Education.
- Gregory G. and Joseph C. Picken. (1999). *Beyond Productivity: How Leading Companies Achieve Superior Performance by Leveraging their Human Capital*. New York: American Management Association.
- G. Roos and J. Roos. (1997). “Measuring your company’s intellectual performance”. *Long Range Planning*. Vol.3: 147-155.
- Leslie A. Weatherly. (2003). “Human Capital-The Illusive Asset Measuring and Managing Human Capital: A Strategic Imperative for HR”. *SHRM Research Quaterly*.
- Leonard Nadler. 1970). *Developing Human Resources*. Houston: Gulf Publishing Company.
- P.N. Rastogi. (2000). “Sustaining Enterprise Competitiveness-is Human Capital the Answer?”. *Human Systems Management*. Vol.3: 193-203.
- Swieringa & wierdsma. (1992). *Enterprise Information Systems VI*. The Netherland: Springer.
- Schultz. T. W.. (1971). “Investment in human capital”. *The Role of Education and of Research*. Vol.51 New York : The Free Press.

Thianthip Diawkee. [ออนไลน์]. สํารวจพฤติกรรมวัยรุ่นไทย.สํานักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
แหล่งที่มา : <https://www.thaihealth.or.th/Content/47099-สํารวจพฤติกรรมวัยรุ่นไทย.html>.
[10 ธันวาคม 2562].

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี
AN ANALYSIS OF THE DHARMA PRINCIPLES APPEARING IN THE BUDDHIST ART
OF WAT BAN KRANG SUPHANBURI PROVINCE

พระครูสุนทรสืลสัมบัน (คำรณ คุณสมปณฺโณ)

Phrakhrusunthornsilasamban (Kamron Khunasampanno)

วัดบ้านกร่าง

Wat Ban Krang

Phrakhrusunthornsilasamban@gmail.com

*****

บทคัดย่อ

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรีนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงเอกสารทางพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า พุทธศิลป์เป็นเสมือนสะพานบุญ หรือเป็นสื่อที่น้อมนำความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์ปรากฏอยู่ทุกประเภท จึงเป็นประจักษ์พยานแห่งความศรัทธาอันนั้น ๆ ของพุทธบริษัทต่อ ๆ กันมาทุกยุคทุกสมัย ที่ได้ปรากฏต่อสายตาดูมาจนถึงปัจจุบัน งานศิลป์จะถือได้ว่าเป็นศิลปะนั้นจะต้องประกอบด้วย 5 อย่าง คือ 1) มนุษย์ 2) ความคิด สติปัญญาของมนุษย์ 3) การกระทำของมนุษย์ 4) ความงามที่พึงพอใจ 5) ความนิยม ชมชอบ สำหรับพุทธศิลป์ในประเทศไทยนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิจนถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน มีความแตกต่างกันตามยุคตามสมัย ตามความเชื่อและคติในยุคนั้น ๆ

ในการสร้างพุทธศิลป์นั้นแฝงไปด้วยหลักธรรมและคติธรรมมากมาย โดยเฉพาะพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีหลักธรรมที่ปรากฏดังต่อไปนี้ 1) หลักธรรมการบูชา ประกอบด้วย อามิสบูชา ปฏิบัติบูชา 2) หลักธรรมคุ้มครองโลก ได้แก่ หิริ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว และโอตตปเป ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว 3) หลักบุญการีและกตัญญูกตเวทิตา ได้แก่ บุญการี ผู้ทำอุปกะระก่อน ผู้ทำความดี หรือทำประโยชน์ให้แต่ต้นโดยไม่ต้องคอยคิดถึงผลตอบแทน และ กตัญญูกตเวทิตา ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่นและแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น 4) หลักบุญกิริยาวัตถุ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ได้แก่ ทานมัย สิลมัย ภาวนามัย 5) หลักไตรลักษณ์ ลักษณะที่ทั่วไป ได้แก่ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตตา

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม; พุทธศิลป์; วัดบ้านกร่าง

Abstract

An Analysis of the Dhamma Principles Reflected in the Buddhist Art of Wat Ban Krang, Suphan Buri Province. Objectives: 1) Buddhist art appearing in Buddhist scriptures 2) To analyze the dharma principles appearing in the Buddhist art of Wat Ban Krang Suphanburi Province By studying the Tripitaka, commentary, Buddhist documents and related research.

The study found that

Buddhist art is like a bridge of merit, or is a media that induces faith in Buddhism. Buddhist art appears in all types. Therefore, it is a testimony of that faith of the Buddhist community from time to time, that has appeared before the eyes until now. A work of art can be regarded as art that must consist of 5 things: 1) Human 2) Human mind and intellect 3) Human action 4) Pleasant beauty 5) Popularity. For Buddhist art in Thailand, influenced from India from the Suvarnabhumi era to the present Rattanakosin period, there are differences according to the era. According to the beliefs and beliefs of that time.

In the creation of Buddhist art, there are many principles and moral principles, especially the Buddhist art of Wat Ban Krang Suphanburi Province. That is old since the Ayutthaya period until now. There are principles that appear as follows. 1) *Pūjā; Āmisa Pūjā*: Worship or honoring with material thing. *Paṭipatti Pūjā*: Worship or honoring with practice. 2) *Lokapāla-dhamma*: Virtues that protect the world; *Hiri*: moral shame and *Ottappa*: moral dread. 3) *Dullabha-puggala*: rare persons; *Pubbakārī*: One who is first to do a favor and *Kataññūkatavedī*: One who is grateful and repays the done favor. 4) *Puññakiriya-vatthu* 3: bases of meritorious action; *Dānamaya*: meritorious action consisting in giving or generosity. *Sīlamaya*: meritorious action consisting in observing the precepts and *Bhāvanāmaya*: meritorious action consisting in mental development. 5) *Tilakkhaṇa*: the Three Characteristics; *Aniccatā*: impermanence *Dukkhatā*: state of suffering or being oppressed *Anattatā*: state of being not self.

Keywords: Buddhist Principles; Buddhist Art; Wat Ban Krang

บทนำ

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาก็อยู่ในความดูแลของกษัตริย์โดยเฉพาะผู้ที่ทรงเลื่อมใส เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช (2552: 28) เมื่อประมาณปี พ.ศ. 218 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ นครปาฏลิบุตร หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้ว ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สาย ในจำนวนนั้น พระโสณะและพระอุตตระ เป็นสายหนึ่งที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ ในยุคนี้นอกจากจะใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นสื่อที่สำคัญตลอดมาแล้ว ยังมีสื่อทางศิลปะที่ยิ่งใหญ่ตามมาอีกด้วย เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น บรรดาพระบรมธาตุทั่วแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนสร้างตามคติเดียวกัน คือ สร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม และทรงประดิษฐานนิพพานธรรมลงไว้เป็นปึกแผ่นในนครนั้น ๆ ยอดพระบรมธาตุประดิษฐานบนบัวรองรับ คือ พระนิพพาน เป็นธรรมอันเป็นยอดแห่งธรรม พระบรมธาตุที่มียอดบริวารสี่ยอด หมายถึง อริยสัจ 4 แต่คนสมัยหลังไม่รู้ว่พระบรมธาตุเลยเรียกว่า ปรางค์ซ่อมไปตามร่องรอยในตำนานและทางโบราณคดีปรากฏในสมัยกรุงพมณนั้น พุทธศาสนาแบบเถรวาทอันบริสุทธิ์รุ่งเรืองไปทั่วตลอดลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำตาปี ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศกนี้ ตรงกับสมัยทวารวดี (ระหว่าง พ.ศ. 350 - 1200) พุทธศิลป์ในยุคนี้นี้ที่เป็นสถูปหรือเจดีย์ปรากฏในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ (กรมศิลปากร. 2533: 215)

พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะเป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทาง ด้านพระพุทธศาสนา โดยตรงทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ที่มนุษย์ สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงาม เพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็น พุทธบูชา เนื่องในพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมเผยแพร่ เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของ พุทธศาสนิกชน ให้เกิดความรู้สึกศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ต้งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยสิ่งที่ผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิด โดยไม่เลือกที่จะเป็นลัทธิมหายาน หรือเถรวาท ดังจะเห็นว่งานศิลปะที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของงานที่ผู้สร้างมักจะสื่อหลักธรรมสอนอยู่ด้วย และสร้างในวัดเพื่อพุทธบูชา เพื่อการปลูกศรัทธาเตือนใจ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง และสร้างขึ้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ได้มีการสร้างติดต่อกันมาหลายร้อยปี ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นตามวัดต่าง ๆ เนื่องจากวัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ศิลปะเป็นแรงจูงใจ ให้คนสนใจพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ความรู้และเข้าใจพระพุทธศาสนาโดยผ่านทางงานพุทธศิลป์ (พระกฤษณะพงษ์ ฐิตมานโส (มังกร). 2564: 108 - 120)

ปัจจุบันวัดเป็นแหล่งรวมพุทธศิลป์ให้ได้ศึกษามากมาย และมีอายุเป็นร้อย ๆ ปี เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาทั้งด้านจิตรกรรม ปติมากรรม และสถาปัตยกรรม แฝงไปด้วยคติแนวคิด หลักธรรมมากมาย โดยเฉพาะวัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น เป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่สร้างในสมัยอยุธยา สันนิษฐานว่่าน่าจะมี

อายุร่วม 400 ปี เป็นวัดที่ขุดพบพระขุนแผนบ้านกร่าง พระขุนแผนวัดบ้านกร่าง เป็นเนื้อดินเผาศิลปะอยุธยา ตำนานกล่าวว่าหลังสงครามยุทธหัตถี ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา ตอนยกทัพกลับ ได้พักทัพริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ทรงรับสั่งให้ทหารสร้างพระเครื่องจำนวนถึง 84000 องค์ บรรจุในกรุวัดบ้านกร่าง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารที่เสียชีวิต นอกจากนี้ที่วัดยังมีพระอุโบสถและวิหาร ซึ่งเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ภายในประดิษฐานพระประธานองค์ใหญ่ ศิลปะสมัยอุทอง ใบเสมาที่เรียงรายรอบพระอุโบสถมีที่มาจากการนำพระวัดกร่างพิมพ์ทรงพลใหญ่มาจำลองให้มีขนาดเท่าใบเสมา ทำให้ใบเสมาของวัดนี้มีลักษณะโดดเด่นไม่เหมือนวัดใด ส่วนวิหารมีอายุราว 450 ปี ภายในมีหลวงพ่อแก้วและพระประธานมณฑปด้านในมีรอยพระพุทธรูปหล่อสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 ด้านหลังวิหารประดิษฐานเจดีย์ที่ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระเครื่องตระกูลวัดบ้านกร่าง (พระขุนแผน) ภายในพระเจดีย์ เคยพบพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์จำนวน 20-30 องค์ รวมไปถึง พระเครื่อง ซึ่งมีลักษณะเป็นแก้วสีเขียว และยังมีเจดีย์กลางน้ำ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีอายุราว 150 ปี มีลักษณะย่อมุมไม้สิบสอง เดิมทีองค์พระเจดีย์ตั้งอยู่กลางแม่น้ำท่าจีน สร้างขึ้นไว้ให้คนทั่วไปได้สักการบูชาในวันลอยกระทง แต่เนื่องจากกระแสน้ำเปลี่ยนทิศ จึงเป็นเหตุให้พระเจดีย์ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จทรงนมัสการเจดีย์กลางน้ำองค์นี้ คราวเสด็จประพาสเมืองสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2451 และตั้งพลับพลาที่ตำบลบ้านกร่าง บริเวณด้านหน้าวัดยังเป็นอุทยานมัจฉา มีปลาจำนวนมากมาอาศัยอยู่

ด้วยความสำคัญของพุทธศิลป์ดังกล่าวแล้ว ประกอบกับวัดบ้านกร่างจังหวัดสุพรรณบุรีมีพุทธศิลป์มากมายและเก่าแก่ ยิ่งไปกว่านั้น วัดบ้านกร่างนี้ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงอยากวิเคราะห์พุทธศิลป์ในวัดบ้านกร่างว่า แฝงไปด้วยหลักธรรมอะไรบ้าง มีคติในการสร้างอย่างไร โดยให้ผู้ที่มาเที่ยววัดไม่ได้ดูแค่ความสวยงามและความเก่าแก่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังได้ทราบถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์ที่ได้พบเห็น เข้ามากราบไหว้ ได้ทั้งความทัศนียภาพและธรรมทัศน์ด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์ และ 2) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) (2540) ได้อธิบายถึงพุทธศิลป์ไว้ว่า เจดีย์ที่เคารพนับถือบุคคลสถานที่ หรือวัตถุที่เคารพบูชา เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า มี 4 อย่าง คือ 1) ธาตุเจดีย์ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2) บริโภคเจดีย์ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย 3) ธรรมเจดีย์ เจดีย์บรรจุพระธรรม คือ พระพุทธพจน์ และ 4) อุทเทสิกเจดีย์

สมเด็จพระญาณสังวรญาณ (2517: 53-54) ทรงอธิบายถึงพุทธศิลป์ไว้ว่า ในสมัยนั้น (พุทธกาล) พุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พระไตรสรณ คมน

จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์เกิดในภายหลัง

อำนาจ เย็นสบาย (2545: 100-101) ได้อธิบายถึงพุทธศิลป์ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปและพระเครื่อง ในหนังสือพระผู้ทรงเป็นปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า เมื่อพุทธศักราช 2508 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงสร้างพระเครื่องขึ้นพิมพ์หนึ่งเป็นการสวนพระองค์ เรียกว่า “พระกำลังแผ่นดิน” หรือ “พระสมเด็จพระจักรพรรดิ” พระองค์ทรงมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อพระราชทานแก่ผู้ทูลขอ หรือพระราชทานตามพระราชอัธยาศัยเป็นเครื่องเตือนใจ ให้ผู้ที่ได้รับพระราชทาน มีความประพฤติปฏิบัติดีตามที่ได้รับพระราชทาน 2) เพื่อเป็นกำลังของแผ่นดิน 3) เพื่อให้เกิดความสามัคคีรวมกำลังกันรักษาแผ่นดินสืบไป พระสมเด็จพระจักรพรรดินี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำริออกแบบ และทรงสร้างขึ้นด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เองทุกองค์ มีพระรูปลักษณะตามพุทธศิลป์สวยงาม

สงวน รอดบุญ (2529: 190) ได้อธิบายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า งานพุทธศิลป์เป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นการรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และ สถาปัตยกรรม ในลัทธิมหายานและเถรวาท ก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของ พุทธศาสนิกชนโดยองค์รวม และเป็นการสืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาให้อยู่ยืนในกาลต่อไป

จุลทรรศน์ พยัคฆรานนท์ (2555: 13) ได้ให้ทัศนะคติในเรื่องของพุทธศิลป์อันเป็นงานศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้อย่างน่าสนใจว่า ศิลปกรรมไทยนั้นเป็นที่รู้จักกันว่า มีการสร้างทำ และ ปรากฏอยู่เป็นสวนมากในพระอารามต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัดทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า โบสถ์ วิหาร พระสถูป พระปราสาท เป็งานงานด้านสถาปัตยกรรม พระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้น งานสลักไม้ตกแต่งต่าง ๆ เป็นงานด้านประติมากรรม และมีรูปภาพไว้ตามฝาผนังภายในอุโบสถหรือศาลาการเปรียญเป็น งานด้านจิตรกรรม ศิลปกรรมที่สร้างทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา เหล่านี้เรียกว่า “งานพุทธศิลป์”

พระมหาวิโรฒ ปภาโส (มณีนวษ์) (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วัฒนธรรมและจริย ธรรม ในการบูชาหลวงปู่มีชัย” พบว่า 1) จริยศาสตร์ว่าด้วยสิ่งที่มีคุณค่าภายในอันเป็นจุดหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตและความสุข มีความสัมพันธ์กับคุณค่าของชีวิตทำให้ชีวิตที่มีค่า และจริยศาสตร์ยังเป็นเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจจากการอยู่ร่วมกันในสังคม และยึดเป็นแนวทางเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามของตนและชุมชน 2) หลวงปู่มีชัย (ปู่ยืน) เป็นพระพุทธรูปยืนสมาธิ กว้าง 2.49 เมตร สูง 7.79 เมตรประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย บ้านดอนแดง หมู่ 8 ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ สร้างเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2100 รวมอายุ ประมาณ 444 ปี ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐา นครเวียงจันทน์ ในการบูชาหลวงปู่มีชัยส่งผลดีต่อสังคมส่วนร่วมและส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุขด้วยบารมีธรรมของหลวงปู่มีชัย 3) วัฒนธรรมการบูชาหลวงปู่มีชัย นั้นทำให้เราได้วัฒนธรรมใน 2 ด้านคือคตินิยม และวัตรธรรม ซึ่งแต่ส่วนจะแฝงอยู่ในวัฒนธรรมการบูชาหลวงปู่มีชัย เพราะเมื่อมีการบูชาผู้บูชาจะได้คตินิยมจากการบูชานั้นไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และสร้างระเบียบวินัย

มารยาทให้กับสังคมรวมถึงมีการอนุรักษ์ถาวรวัตถุในฐานะที่เป็นวัตถุธรรมของชุมชน เป็นบำเพ็ญจิตใจของ
คนในชุมชนให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

บัญชายุทธ นาคมูลสินท (2556) ได้วิจัยเรื่อง พัฒนาการของพระพุทธพระลับต่อการเป็นพระคู่บ้านคู่
เมืองจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า บริบทแห่งความเชื่อที่มีต่อพระพุทธพระลับนั้น เดิม ชื่อพระศรีสัตนาค
นาค เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญของชาวขอนแก่นมาเนิ่นนาน ตามหลักฐานสันนิษฐานว่า เมื่อพระ
ยามหากษัตริย์ศึกชนะศึกเวียงจันทน์ จากนั้นให้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์สำคัญของเวียงจันทน์กลับกรุงธนบุรี
ประชาชนกลัวว่าพระศรีสัตนาคนาคจะถูกนำไปยังกรุงธนบุรี ด้วยจึงได้เก็บซ่อนไว้อย่างมิดชิดไม่มีใครรู้เห็น จึง
ได้ชื่อว่า พระลับ สอนพัฒนาการของพระพุทธพระลับกับการเป็นพระคู่บ้านคูเมืองจังหวัดขอนแก่นนั้น ซึ่งพระ
พุทธพระลับถูกเก็บซ่อนไว้นานไม่มีใครเห็นมา โดยตลอดเนื่องจากภัยสงครามเรื่อยมา จนถึงสมัยพระเทพวิมลโมลี
เจ้าอาวาสวัดธาตุในขณะนั้นเกรง ว่า จะไม่มีใครรู้จักพระพุทธพระลับซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นพระพุทธรูป
เก่าแก่ของจังหวัด ขอนแก่น จึงได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น ข้าราชการผู้ใหญ่และประชาชนมาร่วมใน
การเปิดเผย และประกาศอย่างเป็นทางการว่าพระพุทธพระลับเป็นพระคู่บ้านคูเมืองจังหวัดขอนแก่น และในปี
พ.ศ. 2549 พระพุทธพระลับได้ถูกสร้างจำลองไปประดิษฐานบนประตูเมือง เป็นการเฉลิมฉลองเพื่อ ถวายเป
นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงครองราชย์สมบัติครบ 60 ปี

ภาณุวัฒน์ เนียมบาง (2554) ศึกษาเรื่อง “ปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา :
วัดร่องขุน” พบว่า สิ่งที่ถูกสร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกว่า เป
นปรัชญาศิลปะในงานพุทธศิลป์แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ทั้งพระพุทธรูปสลักเจดีย์อาคารสถานที่ และวัตถุ
สิ่งของต่าง ๆ จึงสามารถกล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ศรัทธาและความ
เชื่อเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธองค์ได้สร้างสรรค์ งาน “พุทธศิลป์” ขึ้นซึ่ง
นอกจากจะได้เผยแผ่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานทางพุทธศิลป์ แล้วยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร
สร้างและผู้รับชมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

พระมหาอุดม ปญญาโก (อรรถศาสตร์ศรี) (2547) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิง
สุนทรียศาสตร์: (กรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา) ผลการศึกษาพบว่า ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์แบบ ตะวันตก
กับพุทธปรัชญาเถรวาทแตกต่างกัน 2 ประเด็น: ประเด็นแรก เรื่องความมีอยู่ของความงามซึ่ง ทฤษฎี
สุนทรียศาสตร์ตะวันตกอธิบายไว้ 3 แนวทางตามพื้นฐานอภิปรัชญา ได้แก่ แนวคิดแบบวัตถุนิยม แนวคิดแบบ
จิตนิยม และแนวคิดแบบทวินิยม ขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทมิได้มีแนวคิดสุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง แต่มี
ทัศนะต่อการมีอยู่ของจิตและวัตถุบนฐานของหลักไตรลักษณ์และหลักอัมปิจจยตาหรือปฏิเสธสมุปบาท
ประเด็นที่สอง เรื่องเกณฑ์การตัดสินคุณค่าความงามสุนทรียศาสตร์ตะวันตกเสนอทฤษฎีการตัดสินคุณค่าความ
งาม 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีอัตวิสัยหรือจิตวิสัย 2) ทฤษฎีวัตถุวิสัย 3) ทฤษฎีสัมพัทธวิสัย ขณะที่พุทธ
สุนทรียศาสตร์มีเกณฑ์การตัดสินคุณค่าความงาม 2ระดับ: ระดับสมมติสัจจะและปรมาตมสัจจะ

ดังนั้น ผู้วิจัยพบว่า การใช้ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตกพิจารณาความงามของพระพุทธรูปนั้น ทำได้เพียงระดับสมมติสัจจะซึ่งการที่จะเข้าใจพุทธศิลป์ต้องใช้กรอบพุทธสุนทรียศาสตร์นั้นการใช้ พุทธสุนทรียศาสตร์วิเคราะห์ความงามของพระพุทธรูป2องค์ในสมัยอยุธยาจึงทำได้ข้อสรุปว่าถ้าใช้ เกณฑ์การตัดสินความงามแบบสมมติสัจจะตัดสินความงามระหว่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยและสมัย อยุธยาไม่สามารถตัดสินได้ว่าสมัยใดงามกว่ากันเนื่องจากแต่ละสมัยมีเกณฑ์การสร้างพระพุทธรูปที่ต่างกัน

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ตำนานพระพุทธรูปล้านนา : พลังปัญญาทางความ เชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น พบว่า ตำนานของพระพุทธรูปมีคุณค่าและพลังต่อชุมชนท้องถิ่น ล้านนาทั้งที่เป็นคุณค่าที่มีต่อการอธิบายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ คุณค่าที่มีการอธิบายขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม คุณค่าที่มีต่อการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนา และคุณค่าที่มี ต่อการอธิบายความสัมพันธ์ของเพศวิถีระหว่างหญิงชาย ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงพลัง ปัญญาทางความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาเรื่องเล่าตำนานพระพุทธรูปล้านนายังช่วยให้องเห็นการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ที่ยังคงอยู่ในท้องถิ่น ที่ช่วยให้เขาใจลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของชาว ล้านนาได้อีกทางหนึ่ง

บุรินทร์ เปล่งดีสกุล (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการการเขียน จิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด ที่สำรวจพบการเขียน จิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่ ก่อนป.ศ. 2400 จนถึงปัจจุบัน มีจำนวน 22 วัด สามารถแบ่งการเขียน จิตรกรรมฝาผนังออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือจิตรกรรมฝาผนังที่สร้างก่อนป.ศ. 2500 พบ 15 วัด และจิตรกรรมฝาผนังที่สร้างหลังป.ศ. 2500 พบเพียง 7 วัด ในด้านการจัดวางองค์ประกอบ จิตรกรรมฝาผนังที่สร้างก่อนป.ศ. 2500 ส่วนใหญ่มีการจัดวางองค์ประกอบอย่างไม่เคร่งครัด เพราะช่างเขียน จะถ่ายทอดผลงานออกมาอย่างเรียบง่ายตามความเข้าใจของตน โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ตามหลักองค์ประกอบทางศิลปะ ผลงานจึงปรากฏอย่างอิสระแบบพื้นบ้าน สีที่ใช้เป็นสีจากธรรมชาติ ในส่วนของจิตรกรรมฝาผนังที่สร้างหลังป.ศ. 2500 เป็นต้นมา พบว่า จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่นิยมเขียนตามแบบภาพพิมพ์ที่พิมพ์จำหน่ายโดยนาย สม พวงภักดี (ส. ธรรมภักดี) และตามแบบจิตรกรรม ไทยแนวประเพณี การจัดวางองค์ประกอบนิยมเขียนเป็นภาพขนาดใหญ่ลงบนฝาผนัง มักเขียนภาพไว ภายในกรอบภาพจบเป็นตอน ๆ ไป โดยส่วนใหญ่จะเขียนเรียงลำดับตามเรื่องราว ตามกรอบภาพที่ กำหนดเอาไว้อย่างเป็นระเบียบ มีการเน้นจุดเด่นจุดรองของภาพแต่ละช่องเขียนโดยเขียนให้เต็มผนัง ทุกด้าน ส่วนกลุ่มช่างที่มีฝีมือทางการเขียนจิตรกรรมไทยแนวประเพณี ได้รับอิทธิพลการจัดวาง องค์ประกอบจากจิตรกรรมฝาผนังจากภาคกลาง ที่มีการเน้นจุดเด่นของแต่ละเรื่องแต่ละตอน มีการ เขียนติดต่อกันเป็นตอน ๆ สามารถดูจากซ้ายไปขวาหรือล่างและบนได้ทั่วทั้งภาพ สีในการเขียน คือ สีอะคริลิก และสีน้ำพลาสติกเพราะมีความทนทานกว่า

ในด้านวรรณกรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมที่เขียนก่อนป.ศ. 2500 พบวรรณกรรมกลุ่มเรื่องราวทางศาสนาได้แก่ พุทธประวัติ พระมาลัย ไตรภูมิ ทศชาติชาดก พระ เวสสันดรชาดก อรรถกถา

ชาดก ปรีชาธรรม และกลุ่มวรรณกรรมท้องถิ่น ได้แก่ ลินไซ พระลักษณะพระราม ท้าวปาจิณต นางอรพิมพ ในสวนของจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนหลังปี พ.ศ.2500 พบกลุ่ม วรรณกรรมทางศาสนาได้แก่ พุทธประวัติ พระมาลัย พระเวสสันดรชาดก ทศชาติชาดก และประวัติ ชุมชน

ด้านแนวคิดในการเขียนของช่าง สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มช่างเขียนแบบอีสาน ประเพณี กลุ่มช่างเขียนแบบอีสานไทยประเพณี และช่างเขียนแบบไทยประเพณีรัตนโกสินทร ช่างที่เขียนในลักษณะอีสานประเพณี จะแสดงให้เห็นถึงความเป้นอิสระด้านการแสดงออกที่เรียบง่าย ไม่เคร่งครัดแสดงออกทางความรู้ ความเข้าใจ ตามรสนิยมและทักษะของช่าง พบในจิตรกรรมฝาผนัง ก่อนปี พ.ศ. 2500กลุ่มช่างเขียนแบบอีสานไทยประเพณี ซึ่งเป็นช่างชาวอีสานที่ได้รับอิทธิพลมาจาก ช่างหลวงและช่างภาคกลางหรือไปเรียนรู้ศิลปะจากภาคกลาง มีการเขียนผสมผสานเรื่องราวและ รูปแบบระหว่างจิตรกรรมไทยกับรูปแบบความเป้นพื้นถิ่นอีสาน พบทั้งจิตรกรรมฝาผนังก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2500 และช่างเขียนแบบไทยประเพณีรัตนโกสินทร เป้นช่างกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลมาจากช่างหลวงและช่างภาคกลาง ซึ่งมีทั้งช่างที่มีพื้นเพเป้นคนในพื้นที่อีสานที่ได้ออกไปศึกษาเรียนรู้ศิลปะจากภาคกลาง ช่างจากภาคเหนือและช่างที่มาจากภาคกลางโดยตรง นิยมเขียนตามแบบภาพพิมพ์ ของ ส.ธรรม ภัคดี และเขียนตามแบบจิตรกรรมไทยแนวประเพณี พบในจิตรกรรมฝาผนังในยุคหลัง ปี พ.ศ. 2500

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า พุทธศิลป์เป้นศิลปะที่นำมาสื่อถึงความงามอันวิจิตรพิสดาร เพื่อที่จะเป้นแนวทางการเข้าถึงสัจธรรมอันเป้นหลักธรรมอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาจากพระพุทธศาสนา ก็เพื่อที่จะรับใช้ พระพุทธศาสนาโดยตรง อีกด้านหนึ่งของพุทธศิลป์ คือ คุณค่าที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน อันก่อให้เกิดความอยู่เย็นเป้นสุข จนกลายเป้นศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา เป้นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ บางสถานที่กลายเป้นวัฒนธรรมประเพณีงานบุญประจำปี เช่น งานนมัสการพระธาตุพนม งานแห่หลวง พอพระใส สรงน้ำขอพร เป้นต้น ซึ่งล้วนแต่เป้นผลอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชน เกี่ยวเนื่องกับ ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแล้วเกิดเป้นองค์ความรู้ความสามารถของปราชญ์ผู้รู้ในท้องถิ่นนั้นๆ พร้อมทั้งนำมาแสดงออกหรือถ่ายทอด ปรับเปลี่ยนให้เกิดความเจริญและดีงามของชุมชน สังคม โดยการ เคารพหรือศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนในพื้นที่นั้น ๆ มีนักวิชาการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานวิจัยเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้มากพอสมควร สอนใหญ่ศึกษาพุทธ ศิลปะประเภทใดประเภทหนึ่งของพุทธศิลป์ เช่น พระพุทธรูป สิม อุบถัม โดยสอนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับ ความเชื่อที่มีต่อพุทธศิลป์นั้น ๆ ขาดการศึกษาเชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ ในชุมชน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา พุทธศิลป์เรื่องนี้ที่ครอบคลุมทุกประเภท และศึกษาเชื่อมโยงให้เห็นที่มาในอดีตสู่ความเป้นอยู่ของชุมชน ในปัจจุบันที่สัมพันธ์กับพุทธศิลป์ดังกล่าว

ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องนี้ จะใช้แนวทางและวิธีการในการดำเนินการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร (Qualitative Research)

โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา ค้นคว้าและ เก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตามลำดับ ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสาร วิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ บทความ งานวิจัย รวมถึงสื่อออนไลน์ต่างๆ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research)

โดยจัดลำดับข้อมูลตามขั้นตอนที่ค้นคว้ามาให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาให้เป็นระบบแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ ด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) การตีความ (Interpretation) การสังเคราะห์ (Synthesis) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) เพื่อนำไปสรุปผลนำเสนอเป็นผลงานวิชาการต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาหลักการและแนวคิดการพุทธศิลป์ในสังคมไทยพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์ในสังคมไทย

ศิลปะเป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นจากความสามารถของมนุษย์ ซึ่งความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะนี้ ได้รับแรงดลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความประทับใจ ความสะท้อนใจ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นงานทางศิลปะ เพื่อบอกกล่าวให้ผู้อื่นได้รับรู้หรือเข้าใจในความคิด และเพื่อเป็นสื่อความเข้าใจระหว่างมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งเพื่อช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ศิลปะไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถ้ามีมาเองไม่มีผู้ใดสร้างนั้นไม่ถือว่าเป็นศิลปะ สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติมีมากมายทั้งงดงาม นาน่าทึ่งถ้ามีผู้สร้างขึ้นมาก็จะถือว่าเป็นศิลปะ และสามารถสรุปเป็นแนวทางในการศึกษางานศิลปะได้ดังนี้ 1) ศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติ ดังนั้น หน้าที่ของศิลปินจะต้องเข้าใจใน ธรรมชาติ รู้จักถ่ายทอดความรู้สึกที่เกิดจากธรรมชาติ ให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม มีรูปทรง มี เรื่องราวถูกต้อง ตามความเป็นจริงเท่าที่ความงามในธรรมชาตินั้นจะอำนวยให้ 2) ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งความรู้สึก นั่นคือ ศิลปินต้องมีความสามารถในการแสดงออกซึ่งความรู้สึก หรือความเข้าใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ปรากฏออกมาภายนอกอย่างมีสติและ ใจ พิจารณาดีแล้ว โดยอาศัยประสบการณ์และความเข้าใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และแสดงออกมาให้คนอื่นเข้าใจและมีความสุขตามด้วย 3) ศิลปะคือการพัฒนาศีลธรรมในทางอ้อม เพราะการแสดงออกในทางรูปธรรมอันเป็น อุดมคติสูงสุดที่ถูกถ่ายทอดออกโดยศิลปิน จะต้องเพียบพร้อมด้วยความสงบเรียบร้อยทั้งร่างกาย และ จิตใจ ศิลปะที่

แสดงออกจึงจะประณีต สวยงาม ผู้เห็นหรือผู้ชมจึงคล้อยตาม เมื่อศิลปินเห็นคุณค่ามี สุนทรียธาตุอยู่ในจิตใจ จึงมีความรัก ความหวงแหน มีจิตใจใฝ่อนุรักษ์ศิลปะอย่างจริงจัง เกิดความรัก และความหวงแหนในผลงานของตน จึงเป็นเหตุให้ผู้อื่นมีความรัก มีความหวงแหน ใครที่จะอนุรักษ์ ภูมิใจในศิลปะหรือผลงานชิ้นนั้น ไม่อยากจะทำลาย ไม่ใส่ใจ - ใครที่จะไปทำให้ศิลปะนั้นได้รับความเสียหาย เลอะเลือน สกปรกเลอะเทอะให้ปรากฏ เพราะรู้ คุณค่าของศิลปะเหล่านั้นถึงแม้ศิลปะนั้นจะ สามารถซ่อมแซม ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ได้ แต่ต้องเสีย ค่าใช้จ่าย เสียคอนัวร์รักษาคุ้มครอง และคุณค่าของ ศิลปะที่ซ่อมแซมขึ้นมาใหม่อาจจะด้อยคุณค่า หรือหมดคุณค่าไปก็เป็นไปได้ 4) ศิลปะคือการแสดงรูปแบบที่มีนัยสำคัญแฝงอยู่ เนื่องจากจุดประสงค์ของศิลปะที่แท้จริง ก็คือเพื่อศิลปะนั่นเอง มีชีวิตเพื่อชีวิต มีชีวิตเพื่อเศรษฐกิจ มีชีวิตเพื่อให้ได้รับการยกย่องสรรเสริญแต่อย่างใดเลย ด้วยเหตุนี้ศิลปินจึงจำเป็นต้องแสดงผลงานออกมาในรูปแบบมีปรัชญา ศิลปะหรือมีความงาม เพื่อให้ผู้อื่นได้รับทราบ และเห็นไปตามด้วย และสามารถปฏิบัติตามในรูปแบบที่ดี และเห็นคุณค่าโดย ที่สำคัญที่สุดคือในเรื่องบุญ บาป การทำความดี หลีกหนีความชั่ว ตลอดจนจุดหมายปลายทางของชีวิต 5) ศิลปะคือการแสดงออกในทางภาษา เพราะภาษาเป็นสื่อความหมายหรืออธิบาย บางอย่างให้เข้าใจได้ แต่ภาษาใบ้ ภาษามือ ภาษาเขียน ภาษาพูด ในแต่ละชาติแต่ละสังคม หรือแต่ละประเทศย่อมจะแตกต่างกัน จึงทำให้เกิดความเข้าใจต่างกันจากจุดหมายของศิลปิน ผู้สร้างผลงานนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้เอง จึงเป็นเหตุให้ศิลปะของแต่ละกลุ่ม แต่ละชาติ แต่ละภาษาจึงแตกต่างกันไป แม้แต่ ละกลุ่มของพระพุทธศาสนาเองก็แตกต่างกันในแต่ละนิกาย แต่ละท้องถิ่น แต่ละกลุ่มชน หรือแต่ละ เผ่าพันธุ์ 6) ศิลปะคือการสร้างอุปกรณ์เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ เนื่องจากศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างหนึ่งของมนุษย์ ศิลปินจึงพยายามที่สร้างความพึงพอใจ ความซาบซึ้งหรือความสุข ให้แก่มนุษย์ นั่นคือจะต้องสร้างความพึงพอใจให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่นที่ได้ชื่นชมในผลงานหรือใน ศิลปะของตน 7) ศิลปะคือการหาทางเข้าถึงความจริง เพราะความจริงของศิลปะคือความงามความประณีต ศิลปินจึงพยายามแสดงออกในด้านความจริงเช่นนั้น อันมีอยู่ภายในประสบการณ์ของตนเองและของผู้อื่น เพราะความจริงเช่นนี้ ถ้าหากซาบซึ้งเข้าใจเฉพาะตนเอง แต่คนอื่นไม่ซาบซึ้งไม่เข้าใจความจริงเช่นนั้นก็ไม่นิรันดรไม่สากล

ประเภทของพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบานกลั่นเป็น ความสุขและมรรยีน จึงกล่าวได้ว่า พุทธศิลป์เป็นเสมือนสะพานบุญ หรือเป็นสื่อที่น้อมนำความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์ปรากฏอยู่ทุกประเภท จึงเป็นประจักษ์พยานแห่งความศรัทธา นั้น ๆ ของพุทธบริษัทต่อ ๆ กันมาทุกยุคทุกสมัย ที่ได้ปรากฏต่อสายตาจนถึงปัจจุบัน งานศิลปะจะถือได้ว่าเป็นศิลปะนั้นจะต้องประกอบด้วย 5 อย่าง คือ 1) มนุษย์ 2) ความคิด สติปัญญาของมนุษย์ 3) การกระทำของมนุษย์ 4) ความงามที่พึงพอใจ 5) ความนิยม ชมชอบ และสามารถแบ่งประเภทได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1. วิจิตรศิลป์ (Fine Art) คือ ผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นมาด้วย ความรัก แสดงออกถึงคุณค่าทางสุนทรียภาพและอารมณ์สะเทือนใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ดู ทำให้เกิดความรู้สึกทางความงามบริสุทธิ์ และให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ และวิจิตรศิลป์ ถือว่าเป็นศิลปะ

ศิลปะบริสุทธิ์ เป็นการสร้างงานศิลปะเพื่อศิลปะโดยแท้จริง เป็นการสร้างงานศิลปะ เพื่อสนองความต้องการทางจิตใจและอารมณ์เป็นสำคัญถือเอาความรู้สึกสะท้อนจากงานนั้นเป็นคุณค่า วิจิตรศิลป์สามารถแยกย่อยได้ 5 ประเภท ได้แก่ 1) จิตรกรรม (Painting) หมายถึง ภาพวาดด้วย สีหรือภาพวาดระบายสี 2) ประติมากรรม หรือ ปฏิมารกรรม (Sculpture) หมายถึง งานศิลปะที่สร้างขึ้นเป็นรูป สามมิติ (Three Dimensions) 3) สถาปัตยกรรม (Architecture) หมายถึง งานที่เกี่ยวกับการก่อสร้างต่างๆ 4) วรรณกรรม (Literature) หมายถึง ศิลปะในการเรียบเรียง หรือประพันธ์ถ้อยคำมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง 5) นาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ (Drama & Music) หมายถึง การดนตรี 2. ประยุกต์ศิลป์ (Applied Art) ซึ่งเป็นงานศิลปะ ที่ไม่ได้เน้นแต่ทางด้านสุนทรียภาพ เท่านั้น แต่ได้นำมาเอาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น งานหัตถกรรม โภคภัณฑ์ อันเกี่ยวกับการ แต่งกายของ โขน ละคร ลิเก เป็นต้น ศิลปะสาขาประยุกต์ศิลป์ ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรม คล้ายกับงานประติมากรรมนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อป้องกันมนุษย์จาก สิ่งแวดล้อม สวนประติมากรรมสร้างขึ้น เพื่อเคารพบูชาสักการะและความสวยงาม 2) ศิลปะอุตสาหกรรม เป็นศิลปะในการค้นคิดกรรมวิธี ที่จะให้มีผลผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก 3) ศิลปะหัตถกรรม เป็นงานศิลปะที่ทำด้วยมือเป็นส่วนใหญ่

พอสรุปได้ว่า พุทธศิลป์จัดอยู่ในศิลปะสาขาวิจิตรศิลป์และจัดเข้าในทัศนศิลป์ เพราะเป็น ศิลปะที่เราสามารถสัมผัสสัมผัสความงามได้โดยทางประสาทตา พุทธศิลป์ ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร หรือศาลาการเปรียญ พระสถูป พระปรางค์ จัดเป็นทัศนศิลป์ประเภทสถาปัตยกรรม พระพุทธรูปปฏิมา ในอิริยาบถหรือปางต่างๆ ลวดลายปูนปั้น งานแกะสลักไม้บานประตูตกแต่งต่าง ๆ จัดเป็นทัศนศิลป์ ประเภทประติมากรรม รูปภาพฝาผนังตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ จัดเป็นทัศนศิลป์ประเภทจิตรกรรม

คุณค่าของพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมนั้น เป็นศิลปะที่ ช่างผู้มีความสามารถได้สร้างสรรค์ขึ้นด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และอุทิศเป็นพุทธบูชา พุทธศิลป์นั้น ยังแฝงไปด้วยปรัชญาธรรมและคุณค่าด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1. จิตรกรรม คือ ภาพวาดฝาผนังสามารถบอกเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย คุณค่าและจุดมุ่งหมายของการสร้างภาพจิตรกรรมมีหลายประการ สามารถจำแนกได้ดังนี้ 1) คุณค่าด้านเป็นจุดกำเนิดหรือมูลเหตุการสร้างที่เป็นเหตุเป็นผล เป็นการยกย่องเชิดชูศาสนา วรรณคดี และเสริมบารมีพระมหากษัตริย์ที่เป็นการยกย่องเชิดชู 2) คุณค่าด้านการถ่ายทอดความศรัทธา 3) คุณค่าด้านสื่อในการบันทึกเรื่องราวของอดีต 4) คุณค่าด้านใช้เป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจ 5) คุณค่าด้านเป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของประเทศชาติ 6) คุณค่าด้านการรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะ ประโยชน์ทางอ้อมของภาพจิตรกรรมไทย 1) ประโยชน์ในเชิงประวัติศาสตร์ 2) ประโยชน์ในเรื่องของการแสดงเชื้อชาติ 3) ประโยชน์ในเชิงโบราณคดี 4) ประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราวทางประเพณี 5) ประโยชน์ในการบันทึกหรือเป็นตำราทางพุทธศาสนา

2. คุณค่าประติมากรรม คุณค่าและจุดมุ่งหมาย ของการสร้างประติมากรรมหลายประการ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประการ 1) คุณค่าด้านศรัทธาความเชื่อ 2) คุณค่าด้านความงามทางศิลปกรรมพระพุทธรูป 3) คุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละสมัย 4) คุณค่าด้านความศักดิ์สิทธิ์เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมือง 5) คุณค่าด้านการท่องเที่ยว

3. คุณค่าสถาปัตยกรรม คือ อาคารสถานที่ก่อสร้างต่าง ๆ ได้แก่ อาคาร บ้านเรือน โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ เป็นต้น สามารถบอกคุณค่าและจุดมุ่งหมายทางสถาปัตยกรรมหลายประการ สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประการ ดังนี้ 1) คุณค่าด้านเอกลักษณ์เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่แสดงการรับรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มาสถานที่ตั้ง ชนชาติความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชน 2) คุณค่าด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีตเป็น ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม 3) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชน และของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว 4) คุณค่าด้านการใช้สอยเป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ใน ปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพการเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลาย โบราณสถานนั้น เช่น โบราณสถานเมืองเพนียด จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น ทำให้เรารู้ถึงล่องลอยการก่อสร้าง รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้ประโยชน์ในสมัยก่อนได้ 5) ด้านสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีต ประเพณีเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม 6) ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญใน ประวัติศาสตร์การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย และการสร้างความร่วมมือรวมใจของคน ทั้งชาติ 7) ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

พุทธศิลป์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พุทธศิลป์นั้นมีความสำคัญและคุณค่าทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะฉายทอดออกไป โดยวัดเป็นแหล่งรวมในด้านความสามัคคี มีบทบาทในด้านการพัฒนาจิตใจและพัฒนาสังคม นอกจากนั้น บทบาทของวัดยังมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการหารายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ซึ่งก็เป็นผลมาจากพุทธศิลป์ที่ปรากฏภายในวัดนั่นเอง ขณะเดียวกันวัดยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถให้ความรู้ ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้ชาวพุทธได้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามขึ้นแก่ชุมชนและสังคม เป็นสังคมที่น่าอยู่ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พุทธศิลป์ได้มีพัฒนาการจากวิหารที่ อยู่สำหรับพระเจ้าและพระสาวก เสนาสนะ 5 ประเภท ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือน โถง และถ้ำที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ต่อมาปรากฏบทบัญญัติเกี่ยวกับพุทธศิลป์ประเภท สถาปัตยกรรม ได้แก่ ภูมิ วิหารและโรงอุโบสถ ซึ่งปรากฏเป็นรูปแบบและลักษณะ

ตลอดถึงวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง บทบัญญัติเกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรมฝาผนัง ต่อมา พุทธศิลป์ในรูปแบบสถูปหรือพระเจดีย์ก็ได้ปรากฏขึ้น และนิยมสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุ จึงทำให้ทราบได้ว่า พุทธศิลป์ในสมัยพุทธกาลนั้นมีปรากฏขึ้นเพื่อประโยชน์แก่การใช้สอยเป็นหลัก ไม่นิยมไปเพื่อการสร้างเพื่อเสพสุนทรีย์ทางศิลปะ และสร้างเพื่อเป็นสถานที่เคารพกราบไหว้สักการะบูชา จึงทำให้พุทธศิลป์ได้มีพัฒนาการต่อเนื่องไปสู่ยุคสมัยต่อมา

พุทธศิลป์สมัยหลังพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่าพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ นั้น มีพัฒนาการตามรูปแบบและลักษณะต่อเนื่องสมัยพุทธกาล เช่น รูปแบบการสร้างศาลาโฆฏุมพิตในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช จนถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ได้ให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาหลายด้าน ในด้านการสร้างพุทธศิลป์นั้นพระองค์ได้สร้างวัดโศการาม และพระสถูปสาญจี อันเป็นต้นแบบเจดีย์ในสมัยต่อมา ไม่นานจะเกิดการขุดเจาะภูเขาสร้างเป็นถ้ำพระวิหาร ที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นต้น ต่อมาในสมัยของพระเจ้ามลิทได้ปรากฏหลักฐานทางด้านพุทธศิลป์ว่า พระองค์ได้ทรงสร้างอุโบสถพระวิหารมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศิลป์ประเภทประติมากรรมที่เป็นพระพุทธรูป โดยสร้างตามรูปเคารพของเทพเจ้ากรีกเป็นแบบ ได้เกิดขึ้นในสมัยของพระองค์เป็นครั้งแรก และเป็นต้นแบบของพุทธศิลป์ประเภทนี้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาความเป็นมาของพุทธศิลป์ในประเทศไทย จะเห็นได้ว่า พุทธศิลป์ในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในต่าง ๆ ได้แก่ สมัยสุวรรณภูมิ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อุทอง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ต่างก็ได้รับอิทธิพลการสืบทอดมาจากพุทธศิลป์อินเดียทั้ง 2 สมัย ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ทางการค้าและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นกัน โดยประวัติศาสตร์ระบุว่า พระโสมพะมิตรและพระอัครมเหสีนำพระพุทธศาสนาเข้ามาในสมัยสุวรรณภูมิเป็นพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น พุทธศิลป์ที่พบ โดยมากจึงเป็นพุทธศิลป์ที่มีคติความนิยมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

นอกจากนี้พุทธศิลป์ของไทยจะได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด ทำให้ พุทธศิลป์ในประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ แต่ลักษณะพุทธศิลป์จะมีความแตกต่างกันบ้างตามคติความนิยม เช่น เชียงแสนนิยมพระพุทธรูปที่มีพระเมหาพีเป็นดอกบัวตูม สุโขทัยนิยม พระพุทธรูปที่มีพระเมหาพีเป็นยอดแหลม พระเจดีย์นิยมแบบทรงกลม โอบสถและวิหารนิยมสร้างเป็น อาคารโถง เพราะใช้เป็นที่ประชุมธรรม อยุธยาตอนปลายและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมพระเจดีย์ แบบเหลี่ยมและวิหาร โอบสถนิยมสร้างแบบยุโรปและรัตนโกสินทร์นิยมสร้างหลังคาเป็นทรงไทย แต่ตัวอาคารเป็นทรงตะวันตก หรือทรงตะวันตกกลวน ๆ เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลป์วัดบ้านกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี

1. หลักธรรมการบูชา บูชา 2 อย่าง คือ 1) อามิสบูชา ได้แก่ การบูชาด้วยอามิสคือวัตถุสิ่งของ 2) ธรรมบูชา ได้แก่ บูชาด้วยธรรม คือด้วยการปฏิบัติให้บรรลุจุดหมายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมไว้

2. หลักธรรมคัมภีร์ครองโลก โลกบาลธรรม คือ ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและสับสนวุ่นวาย ได้แก่ 1) หิริ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว 2) โอตตัปปะ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว

3. หลักบุพการีและกตัญญูทเวทิตา บุคคลที่หาได้ยาก 2 ประเภท ได้แก่ 1) บุพการี ผู้ทำอุปการะก่อน. ผู้ทำความดี หรือทำประโยชน์ให้แต่ต้นโดยไม่ต้องคอยคิดถึงผลตอบแทน 2) กตัญญูทเวทิตา ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน. ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่นและแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น

4. หลักบุญกิริยาวัตร บุญกิริยาวัตร แปลว่า ที่ตั้งแห่งการทำบุญ. เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี. หลักการทำความดี. ทางทำความดี มี 3 ประการ คือ 1) ทานมัย บุญกิริยาวัตร ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ 2) สีลมัย บุญกิริยาวัตร ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย 3) ภาวนามัย บุญกิริยาวัตร ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ คำว่า “มัย” ที่ต่อท้ายบุญกิริยาวัตรทุกข้อนั้น มาจากคำบาลีว่า “มะยะ” แปลว่า “สำเร็จ” หรือ “เกิด” เช่น ทานมัย คือ บุญสำเร็จจากการให้ทาน หรือบุญเกิดจากการให้ทาน

5. หลักไตรลักษณ์ ไตรลักษณ์หรือสามัญญลักษณะสาม แปลว่า ลักษณะที่ทั่วไป หรือเสมอเหมือนกัน แก่สิ่งทั้งปวง ซึ่งได้ความหมายเท่ากัน คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป. ความเป็นทุกข์ คือ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผืน และขัดแย้งอยู่ในตัว. และความมิใช่ตัวตน ความไม่มี ตัวตนที่แท้จริงของมันเอง ลักษณะดังกล่าวแยกเป็น (1) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง (2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ (3) อนัตตตา ความไม่ใช่ตัวตนและยังแสดงความเป็นตามบาลีดังนี้ 1) สัพเพ สงขารา อนิจจา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง 2) สัพเพ สงขารา ทุกขา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ 3) สัพเพ ธมมา อนตตา ธรรมทั้งปวงมิใช่ตัวตน ลักษณะเหล่านี้ มี 3 อย่าง จึงเรียกว่า ไตรลักษณ์ซึ่งเป็นของแน่นอน เป็นกฎธรรมดา จึงเรียกว่า ธรรมนิยาม เป็นคำสอนที่ว่าด้วยกฎแห่งความเสมอภาคของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต สิ่งที่มีใจครองหรือไม่มีใจครอง มีสภาวะไม่ใช่ตัวตนไม่ยั่งยืน ปราศจากอดีตภาวะที่เรียกว่า อนัตตา

ข้อเสนอแนะ

1) ควรมีนโยบายในการรณรงค์การสืบสานประเพณีวัฒนธรรมไทย ผ่านพุทธศิลป์ยุคต่าง ๆ โดยการจัดงานแสดงมหรสพพุทธศิลป์แห่งชาติ

2) ควรจัดสรรงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธศิลป์ที่เก่าแก่ของวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้เป็นที่กราบไหว้บูชาของพุทธศาสนิกชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาวิธีการอนุรักษ์พุทธศิลป์ในสังคมไทย

2) วิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของพุทธศิลป์ในยุคต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมศิลปากร. (2533). *วิวัฒนาการสถานไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- จุลทรรศน์ พยัคฆรานนท์. (2555). *พุทธศิลป์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บัญชายุทธ์ นาคมุจลินท์. (2556). “พัฒนาการของพระพุทธรูปพระลักต่อการเป็นพระคู่บ้านคูเมืองจังหวัด ขอนแก่น”. *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุรินทร์ เปล่งดีสกุล. (2554). “พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด”. *รายงานวิจัย*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปฐม หงสสุวรรณ. (2552). “ตำนานพระพุทธรูปล้านนา: พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น”. *รายงานวิจัย*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2552). “พระพุทธรูปศาสนากับศิลปะในสังคมไทยในปัจจุบัน”. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 มกราคม-มิถุนายน: 28.
- ภาณุวัฒน์ เนียมบาง. (2554). “ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : วัดร่องขุน”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2545). *พระผู้ทรงเป็นปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนา*. การถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- พระภิกษุณะพงษ์ ฐิตะมานโส (มังกร). (2564). “พุทธศิลป์ ถิ่นศรีวิชัย : ศิลปะเพื่อพระพุทธศาสนา”. *วารสารพุทธนวัตกรรมการบริหาร*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มกราคม – มิถุนายน: 108 – 120.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). *ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน*. เนื่องในวันสถาปนาคณะ ศิลปศาสตร ม.ธรรมศาสตร์ ครบ 35 ปี 15 สิงหาคม 2540. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สองสยาม จำกัด.
- พระมหาอุดม ปณฺณโก (อรรถศาสตร์ศรี). (2547). “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์: (กรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา)”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิโรฒ ปภาโส (มณีวงศ์). (2561). “การวิเคราะห์วัฒนธรรมและจริยธรรมในการบูชาหลวงปู่มีชัย”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพรยาจารย์ราชานุภาพ. (2517). *ตำนานพุทธเจดีย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
สงวน รอดบุญ. (2529). *ศิลปกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

จิตของสัตว์โลกในกามาวจรภูมิ

The Mind of All Living Creatures in the Kāmāvacara-phūmi

แม่ชีจิราภรณ์ ขนาคณิต

Maechee Chiraporn Khanardnid

เสถียรธรรมสถาน

Sathira Dhammasathan

joomchiraporn@gmail.com

*****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทของจิตของสัตว์โลกในกามาวจรภูมิ โดยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูล ตีความ เสนอผล การศึกษาด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า จิตของสัตว์โลกในกามาวจรภูมिवินเวียนเกิดและตายอยู่ในกามภูมิ 11 คือ อบายภูมิ 4 มนุสสภูมิ 1 เทวภูมิ 6 แบ่งจิตออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ 1) อกุศลจิต คือ จิตฝ่ายบาปที่เกิดด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธและความหลง จิตระดับแรกนี้มีเหตุฝ่ายไม่ดีคือ โลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ และให้ผลเป็นความทุกข์ เมื่อบุคคลทำอกุศลกรรมไว้มากในภพนี้ เมื่อตายแล้วต้องไปเกิดในภพใหม่ คืออบายภูมิ 4 ภูมิใด ภูมิหนึ่ง ได้รับความทุกข์ ทรมานตามบาปกรรมที่ได้ทำไว้ 2) อเหตุกจิต คือจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุมี 3 จำพวก คือ อกุศลวิบากจิต อเหตุกกุศลวิบากจิต และอเหตุกกิริยาจิต 3) กามาวจรโสภณจิต คือเป็นจิตฝ่ายบุญ มีเหตุฝ่ายดีคือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ และให้ผลเป็นความสุข บุคคลที่สั่งสมความดีไว้มาก เมื่อตายจากโลกนี้ เกิดชาติใหม่จะได้ไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาอยู่ในทิพยวิมาน เสวยสุขบนสรวงสวรรค์ 6 ชั้น ชั้นใดชั้นหนึ่ง

คำสำคัญ: จิต, กามาวจรภูมิ, สัตว์โลก

Abstract

The objective of this academic paper was to study the categories of the mind of all being creatures in the Kāmāvacara-phūmi. The data were collected from the Tipitaka, the commentaries and the related texts and were analyzed, interpreted and proposed study results with descriptive method.

The study results were as follows:

The mind of all being creatures in the Kāmāvacara-phūmi circles birth and death in Kāmāphūmi 11, i.e. Apāyaphūmi 4, Manusaphūmi 1, Devaphūmi 6 divided the mind into three divisions as follows 1) Demeritorious thought was the unwholesome mind born by the power of greed, anger and delusion. This first level of mind has bad causes, namely greed, hatred, delusion and the resulting in suffering. When a person has done a lot of bad deeds in this world when they die they must be born in a new world i.e. one of the Four Lower World, and suffer according to the unwholesomeness they have committed. 2) Ahetukacits is the mind without a cause, there are 3 types, namely, Akusalavipakacit, Ahetukakusalavipakacit and Ahetuka-kariyacit. 3) Kamavacarasopphanacit is the merit mind with a good cause such as non-greed, non-anger and non-delusion and yielding happiness. A person who has accumulated a lot of goodness when they die from this world, they will be born as a human or an angel in the tip and enjoying happiness in any sixth level of heaven..

Keywords: Mind; Kāmāvacara-phūmi; All Living Creatures

บทนำ

จิตในพุทธศาสนา ในอรรถุสาลินี อรรถกถา ว่าด้วยจิตตูปปาตกัณฑ์ ให้ความหมายของกามาวจรจิต 4 นัย คือ นัยที่ 1 กามาวจรจิต คือ จิตที่อยู่ในชั้นของกาม โดยท่องเที่ยวอยู่ในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ จึงเป็นจิตชั้นกาม เรียกว่า กามจิต ชื่อว่า "กาม" เพราะอรรถว่า อันสัตว์ใคร่กาม กามมี 2 อย่างคือ 1) กิเลสกาม ได้แก่ ฉันทราคะ คือ โลภเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ยินดี พอใจติดข้องในอารมณ์ 2) วัตถุกาม คือ สภาพธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจ ความปรารถนา ฉะนั้น วัตถุกาม ได้แก่ วัฏฏะ ซึ่งเป็นไปในภูมิทั้ง 3 คือ ทั้งกามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ เพราะไม่พ้นจากการเป็นวัตถุที่ยินดีพอใจของกิเลสกาม นัยที่ 2 เป็นจิตที่ท่องเที่ยวอยู่ในกามภูมิ 11 คืออบายภูมิ 4 มนุสสภูมิ 1 และสวรรค์ 6 ชั้น นัยที่ 3 ชื่อว่า กามาวจรจิต เพราะอรรถว่าย่อมท่องเที่ยวไปในกามารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นัยที่ 4 จิตโดยย่อทำปฏิสนธิให้ท่องเที่ยวไปในกาม กล่าวคือ กามภพ (อบายภูมิ 4 มนุสย์ 1 สวรรค์ 6) เหตุฉะนั้น จิตนั้นชื่อว่า กามาวจร

กามาวจรภูมิ

คำว่า "ภูมิ" มี 2 อย่าง คือ 1) ภูมิ หมายถึง แผ่นดิน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 872) 2) ภูมิ หมายถึง ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิต มี 4 คือ (1) กามาวจรภูมิ ชั้นที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในกาม (2) รูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูปหรือชั้นของบุคคลที่ได้รูปฌาน (3) อรูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูปหรือชั้นของบุคคลที่ได้รูปฌาน (4) โลกุตตรภูมิ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2561: 318) ภพและภูมิจึงมีความหมายต่างกัน ภูมิ หมายถึงระดับของจิตใจ ส่วนภพ หมายถึงสภาพชีวิตของสัตว์หรือโลกที่อยู่ของสัตว์ซึ่ง

สถานที่เกิดแต่ละชั้นมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ กามาวจรภูมิ 11 แบ่งออกเป็น อบายภูมิ 4 มนุสสภูมิ 1 และเทวภูมิ 6 ชั้น ซึ่งมีอธิบายตามลำดับโดยสังเขป ดังนี้

อบายภูมิ 4 ได้แก่ 1) นรก 2) สัตว์เดรัจฉาน 3) ปิตติวิสัย (เปรต) 4) อสุรกาย

การเกิดในอบายภูมิ 4 นั้น ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมหนักเกิดในนรก ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมที่หนักมาก เช่น ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้พระโลหิตออก ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน เกิดในมหานรกที่สุดจะทรมานคืออเวจีนรก และเมื่อพ้นจากขุมนรกขุมใหญ่ ๆ แล้วมาเกิดในนรกขุมย่อย ๆ อีกเมื่อยังไม่หมดอกุศลกรรม ขณะที่กระทำอกุศลกรรมนั้นไม่คิดเลยว่าภูมินรกรออยู่แล้วข้างหน้าแต่อย่างไรไปไม่ถึง เพราะว่ายังอยู่ในโลกนี้ เมื่อทำอกุศลกรรมแล้วย่อมเป็นปัจจัยให้ไปสู่อบายภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่งเมื่อสิ้นชีวิตลง

ผลของอกุศลกรรมที่เบากว่านั้นเป็นปัจจัยให้เกิดอบายภูมิอื่น เช่น เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานมีรูปร่างประหลาด ๆ ต่าง ๆ นานา ตามความวิจิตรของจิต มนุษย์มีตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ผิวพรรณ ความสูงต่ำ คำขาววิจิตรต่าง ๆ กัน ส่วนสัตว์เดรัจฉานยังวิจิตรต่างกันมากกว่ามนุษย์ ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก และสัตว์ที่บินได้ เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรม ผลของอกุศลกรรมที่น้อยกว่านั้นเป็นปัจจัยให้เกิดในภูมิของเปรต ซึ่งมีความวิโยชอยู่เสมอ และภูมิของเปรตวิจิตรต่าง ๆ กันมาก อสุรกายหรืออสูรเป็นผลของอกุศลกรรมที่เบาว่าอกุศลกรรมอื่น เพราะผู้ที่เกิดเป็นอสูรไม่มีความรื่นเริงใด ๆ อย่างในภูมิมนุษย์และสวรรค์ เมื่ออกุศลกรรมมีต่างกัน ภูมิซึ่งเป็นที่เกิดย่อมต่างกันออกไปตามเหตุคืออกุศลกรรมนั้น ๆ

สำหรับภูมิซึ่งเป็นของกามาวจรภูมิ 7 ภูมิ คือ มนุษย์ 1 สวรรค์ 6

มนุสสภูมิ ในพระไตรปิฎกแสดงภูมิที่เกิดของมนุษย์ว่า มนุสสภูมิ คือที่เกิดของมนุษย์นั้น มี 4 ทวีป (นายวรรณสิทธิ ไวทยเสวี, 2559: 41) คือ 1) อุตตรกุรุทวีป อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาสิเนรุมนุษย์ ในทวีปนี้มีอายุยืน 1000 ปี 2) ปุพพิเททวีป อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาสิเนรุมนุษย์ ในทวีปนี้มีอายุยืน 700 ปี 3) อปรโคยานทวีป อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาสิเนรุมนุษย์ ในทวีปนี้มีอายุยืน 500 ปี 4) ชมพูทวีป (คือโลกนี้) อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสิเนรุมนุษย์ ในทวีปนี้ ในสมัยที่ยิ่งด้วยคุณธรรมจะมีอายุยืนถึงอสกโขปี แต่ในสมัยที่ขาดคุณธรรมอายุจะลดลงเหลือเพียง 10 ปี เป็นอายุขัย

เทวภูมิ เทวภูมิหรือสวรรค์ภูมิเป็นที่อยู่ของเทวดา มี 6 ชั้น ในชั้นที่ 1 คือ จาตุมหาราชิกา มีเทวดาซึ่งเป็นใหญ่ 4 องค์คือ 1) ท้าวธตรัฐ เป็นเทพผู้เป็นใหญ่ทางทิศตะวันออก มีชื่อว่าอินทะ เป็นผู้ปกครองคันธัพพเทวดา (คนธรรพ์) 2) ท้าววิรูปักษ์ เป็นเทพผู้เป็นใหญ่ทางทิศใต้ หรือบางครั้งเรียกว่า ยมะ เป็นผู้ปกครองกุมภภันท์เทวดา 3) ท้าววิรูปักษ์ เป็นเทพผู้เป็นใหญ่ทางทิศตะวันตก บางครั้งมีชื่อว่า ท้าววรุณ เป็นผู้ปกครองนาคเทวดา 4) ท้าวกุเวร เป็นเทพผู้ใหญ่ทางทิศเหนือ บางครั้งมีชื่อว่า ท้าวเวสสุวัณ เป็นผู้ปกครองยักษ์เทวดา

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นสวรรค์ชั้นต้นซึ่งอยู่ห่างจากภูมิมนุษย์ 42,000 โยชน์ (ชนะ ภวาทนันทน์, 2559: 31) สวรรค์ซึ่งเป็นภูมิของเทพนั้นสูงขึ้น ๆ ตามระดับความประณีตของสวรรค์ ในชั้นนี้มีอายุยืน 500 ปีทิพย์

สวรรค์ชั้นที่ 2 คือ ดาวดึงส์ อยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา มีพระอินทร์เป็นจอมเทพ ในชั้นดาวดึงส์มีรณีสถาน 4 คือ (1) สวณันทวันอยู่ทางทิศตะวันออก (2) สวณจิตรลดาวันอยู่ทางทิศตะวันตก (3) สวณมิสสกันอยู่ทางทิศเหนือ (4) สวณผารุสกันอยู่ทางทิศใต้ ในชั้นนี้มีอายุยืน 1,000 ปีทิพย์

สวรรค์ชั้นที่ 3 คือ ยามา อยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในชั้นนี้มีอายุยืน 2,000 ปีทิพย์

สวรรค์ชั้นที่ 4 คือ ดุสิต อยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นยามา ในชั้นนี้มีอายุยืน 4,000 ปีทิพย์

สวรรค์ชั้นที่ 5 คือ นิมมานรดี อยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต ในชั้นนี้มีอายุยืน 8,000 ปีทิพย์

สวรรค์ชั้นที่ 6 คือ ปรนิมมิตวสวัตดี อยู่สูงกว่าสวรรค์ชั้นนิมมานรดี ในชั้นนี้มีอายุยืน 16,000 ปีทิพย์

ไพบูลย์ของจิต

จิตนี้มีชื่อเรียกได้ 10 อย่าง ดังมีบาลีแสดงว่า ยจิตตํ มโน หทยํมานสํปนฺนทรมนายนมนนินทริยวิญญาณํ วิญญาณกฺขนโธตฺตขมโนวิญญาณธาตุ อิทํจิตตํ ซึ่งมีอธิบายไว้ในอรรถสาธินีอรรถกถาว่า (มูลนิธิมหาภิกขุราชวิทยาลัย, 2556: 212) 1) ธรรมชาติโดยองค์คือรู้แจ้งธรรมชาตินั้นชื่อว่าจิต 2) ธรรมชาติโดยองค์นุ่มไปหาอารมณ์ ธรรมชาตินั้นชื่อว่ามโน 3) จิตนั้นแหละได้รวบรวมอารมณ์ไว้ภายใน ดังนั้นจึงชื่อว่าหทัย 4) ธรรมชาติคือ ฉันทะที่มีในใจนั่นเอง ชื่อว่ามานัส 5) จิตเป็นธรรมชาติที่ผ่องใส จึงชื่อว่าปณฺทระ 6) มนะเป็นอายตนะ คือเป็นเครื่องต่อ จึงชื่อว่ามนายตนะ 7) มนะเป็นอินทรีย์ คือครองความเป็นใหญ่ จึงชื่อว่ามโนมยอินทรีย์ 8) ธรรมชาติใดที่รู้แจ้งอารมณ์ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าวิญญาณ 9) วิญญาณเป็นขันธ จึงชื่อว่าวิญญาณขันธ 10) มนะเป็นธาตุชนิดหนึ่งที่รู้แจ้งซึ่งอารมณ์ จึงชื่อว่ามโนวิญญาณธาตุ

ความหมายของจิต

มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้มีจิตเกิดดับที่ละดวง แต่จิตที่เกิดขึ้นตามสภาวะทั้งหมดมีจำนวน 89 หรือ 121 ดวงแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ กามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิตและโลกุตตรจิต (พระคันธसारากวีวงศ์, 2546: 3)

กามาวจรจิต หมายความว่า จิตที่ท่องเที่ยวอยู่ในกามภูมิมีจำนวน 54 ดวงคือ อกุศลจิต 12 เหตุทุกจิต 18 กามาวจรโสภณจิต 24

อกุศลจิต หมายความว่า จิตที่มีโทษและให้ผลตรงข้ามกับกุศลจิต (พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท, 2557: 11) มีจำนวน 12 ดวง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ โลกมุลจิต 8 โทสมุลจิต 2 โมหมุลจิต 2

โลกมุลจิต หมายความว่า จิตที่เกิดขึ้นโดยมีโลกเจตสิกเป็นเหตุ มีจำนวน 8 ดวง ได้แก่ 1) จิตโลกที่เกิดพร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักชวน 2) จิตโลกที่เกิดพร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักชวน 3) จิตโลกที่เกิดพร้อมด้วยความดีใจ ไม่

ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักชวน 4) จิตโลภที่เกิดพร้อมด้วยความดีใจ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักชวน 5) จิตโลภที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักชวน 6) จิตโลภที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักชวน 7) จิตโลภที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักชวน 8) จิตโลภที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยความเห็นผิดเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักชวน

โทสมูลจิต หมายความว่า จิตที่เกิดขึ้นโดยมีโทสเจตสิกเป็นเหตุมีจำนวน 2 ดวง คือ 1) จิตเกิดพร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักชวน 2) จิตเกิดพร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักชวน

โมหมูลจิต หมายความว่า จิตที่เกิดขึ้นโดยมีโมหเจตสิกเป็นเหตุมีจำนวน 2 ดวง คือ 1) จิตหลงเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความสงสัย 2) จิตหลงเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน

อเหตุกจิต หมายความว่า จิตที่ไม่มีเหตุ 6 คือ โลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ มีจำนวน 18 ดวง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ อกุศลวิปากจิต 7 อเหตุกกุศลวิปากจิต 8 อเหตุกกริยาจิต 3

อกุศลวิปากจิต หมายความว่า จิตที่เป็นผลของอกุศลกรรม 12 มีจำนวน 7 ดวง ได้แก่ 1) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของอกุศล เห็นรูปที่ไม่ดี 2) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของอกุศล ได้ยินเสียงที่ไม่ดี 3) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของอกุศล ได้กลิ่นที่ไม่ดี 4) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของอกุศล ได้รสที่ไม่ดี 5) จิตเกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนา เป็นผลของอกุศล กายถูกต้องสิ่งที่ไม่ดี 6) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของอกุศล รับอารมณ์ทั้ง 5 ที่ไม่ดี 7) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของอกุศล พิจารณาอารมณ์ทั้ง 5 ที่ไม่ดี

อเหตุกกุศลวิปากจิต หมายความว่า จิตที่เป็นผลของมหากุศลมีจำนวน 8 ดวง ประกอบด้วย 1) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของกุศล เห็นรูปที่ดี 2) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของกุศล ได้ยินเสียงที่ดี 3) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของกุศล ได้กลิ่นที่ดี 4) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของกุศล ได้รสที่ดี 5) จิตเกิดพร้อมด้วยสุขเวทนา เป็นผลของกุศล กายได้สัมผัสถูกต้องสิ่งที่ดี 6) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของกุศล รับอารมณ์ทั้ง 5 ที่ดี 7) จิตเกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ เป็นผลของกุศล พิจารณาอารมณ์ทั้ง 5 ที่ดี 8) จิตเกิดพร้อมด้วยโสมนัสเวทนา เป็นผลของกุศล พิจารณาอารมณ์ทั้ง 5 ที่ดียิ่ง

อเหตุกกริยาจิต เป็นจิตที่สักแต่ว่ากระทำหน้าที่ของตน ๆ เท่านั้น ไม่เป็นบุญไม่เป็นบาป และไม่ใช่ว่าผลของบุญหรือผลของบาป (ดร.วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, 2561: 68) มีจำนวน 3 ดวง ได้แก่ 1) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ พิจารณาอารมณ์ทางทวารทั้ง 5 2) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ พิจารณาอารมณ์ทางมโนทวาร จิตดวงที่ 2 นี้ทำหน้าที่ตัดสินอารมณ์ทั้ง 5 ทางทวาร 5 และมีหน้าที่พิจารณาอารมณ์ทั้ง 6 ที่เกิดทางมโนทวารคือทางใจ 3) จิตที่ยัมเี่ยมของพระอรหันต์ เกิดพร้อมด้วยความโสมนัส

สรุปว่า ในอเหตุกจิต 18 ดวง อกุศลวิบากจิต 7 เป็นจิตที่เป็นผลของอกุศลกรรม และอเหตุกกุศลวิบากจิต 8 เป็นจิตที่เป็นผลของกุศลกรรมที่ได้กระทำมาแล้วในอดีต ส่วนอเหตุกกริยาจิต เป็นจิตไม่ใช่ผลของบาปหรือบุญแต่อย่างใด แต่เป็นจิตที่กระทำไปตามหน้าที่การงานของตนเท่านั้น จึงไม่สามารถจะก่อให้เกิดผลบุญหรือบาปได้

องค์ประกอบของจิต

จักขุวิญญาณจิต มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) จักขุปสาท มีประสาทตาดี มีนัยน์ตาดี 2) รูปารมณ มีรูปคือสีต่างๆ 3) อาโลกะ มีแสงสว่าง 4) มนสิการ มีความสนใจ (ปัญจทวารวชิชนะ)

โสตวิญญาณจิต มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) โสตปสาท มีประสาทหูดี 2) สัททารมณ มีเสียง 3) วิวรากาส มีช่องว่างของหู (มีอากาศ) 4) มนสิการ มีความสนใจ (ปัญจทวารวชิชนะ)

ฆานวิญญาณจิต มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) ฆานปสาท มีประสาทจมูกดี 2) คันธารมณ มีกลิ่น 3) วาโยธาตุ มีธาตุลม 4) มนสิการ มีความสนใจ (ปัญจทวารวชิชนะ)

ชีวหาวิญญาณจิต มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) ชิวหาปสาท มีประสาทลิ้นดี 2) รสารมณ มีรส 3) อาโปธาตุ มีธาตุน้ำ 4) มนสิการ มีความสนใจ (ปัญจทวารวชิชนะ)

กายวิญญาณจิต มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) กายปสาท มีประสาทกายดี 2) โผฏฐัพพารมณ มีแข็ง อ่อน ร้อน เย็น หย่อนตึง 3) ถัทธปฐวี มีปฐวีธาตุที่มีลักษณะแข็ง 4) มนสิการ มีความสนใจ (ปัญจทวารวชิชนะ)

มโนธาตุ มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) ปัญจทวาร ได้แก่ ทวารทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย 2) ปัญจารมณ ได้แก่ อารมณทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โผฏฐัพพะ 3) หทยัตถุ ได้แก่ หทยัตถุรูป อันเป็นที่อาศัยเกิดแห่งจิตและเจตสิก 4) มนสิการ ได้แก่ มีความสนใจ มโนธาตุ หมายถึงจิต 3 ดวง คือปัญจทวารวชิชนะจิต 1 ดวง และสัมปฏิจฉณจิต 2 ดวง

มโนวิญญาณธาตุ มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) มโนทวาร ได้แก่ ภาวจิต 19 ดวง 2) อารมณ 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่นรส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ 3) หทยัตถุ ได้แก่ หทยัตถุหรือไม่มีหทยัตถุรูปก็ได้ 4) มนสิการ มีความสนใจ

จิตทั้งหมดมี 89 หรือ 121 ดวง (เว้นทวิปัญจวิญญาณ 10 และมโนธาตุ 3) จะเหลือจิต 76 ดวง หรือ 108 ดวงเรียกว่า มโนวิญญาณธาตุ

อุปมาทวิปัญจวิญญาณจิต ในอัฐสาธินีอรรถกถาและในวิสุทธิมรรค ได้อุปมาวิญญาณ 6 ไว้ดังนี้ 1) ตา เหมือนงู ชอบชอกซอนไปในที่ลับ นัยน์ตาชอบสอดสายอยากเห็นสิ่งที่ปกปิด 2) หู เหมือนจระเข้ ชอบวังน้ำวนที่เย็น ๆ หูชอบฟังถ้อยคำที่อ่อนหวาน 3) จมูก เหมือนนก ชอบโฉบบินไปในอากาศ จมูกชอบดูดชอบดมกลิ่นที่ลอยลมโหยมา 4) ลิ้น เหมือนสุนัข ชอบน้ำลายไหลเสมอ ลิ้นอยากลิ้มรสอยู่ทุกเมื่อ 5) กาย เหมือนสุนัขจิ้งจอก ชอบอบอุ่น 6. ใจ เหมือนลิงชอบอยู่ไม่สุข ชุกชอนอยู่เรื่อย

กามาวจรโสภณจิต 24 แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ มหากุศลจิต 8 มหาวิปากจิต 8 มหากริยาจิต 8

มหากุศลจิต หมายความว่า เป็นจิตที่กว้างขวางมีได้ทั่วไป กล่าวคือสัตว์ในอบาย (สัตว์นรก สัตว์เปรต สัตว์อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน) มนุษย์ เทวดา ตลอดจน รูปพรหม อรูปพรหม สามารถที่จะประกอบกรรมอันเป็นมหากุศลได้ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของกุศลทั้งปวง และเป็นปัจจัยก่อให้เกิดกุศลมานจิต มรรคจิต ผลจิตทั้งเป็นปัจจัยให้ถึงซึ่งพระนิพพานได้ด้วย

มหากุศลจิต มีจำนวน 8 ดวง ได้แก่ 1) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริกคือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง 2) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญา เป็นสังขาริก คือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง 3) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริกคือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง 4) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นสังขาริก คือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง 5) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริก คือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง 6) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา เป็นสังขาริก คือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง 7) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริก คือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง 8) จิตที่เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญาเป็นสังขาริก คือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง

อรรถแห่งกุศล

กุศลจิต เป็นจิตที่ดีงาม และให้ผลเป็นความสุข มีอรรถ 5 ประการ คือ 1) อโรคยตล ไม่มีโรค คือไม่มีโรค โทสะ โมหะ อนิจจัง รากะ โทสะ โมหะเรียกว่า โรค เพราะเสียดแทงจิตตสันดานของสัตว์ทั้งหลาย 2) สุนทรตล ดีงาม คือเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย 3) เนกตล ฉลาด คือผู้ที่มีจิตใจเป็นกุศलय่อมมีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อย 4) อนวชตล ไม่มีโทษอันพึงติเตียนได้ 5) สุขวิปากตล ให้ผลอันเป็นสุขพึงปรารถนา

เหตุให้เกิดกุศล 5 ประการ ได้แก่ 1) ปุพเพ จ กตปุญญา เคยทำบุญไว้แต่ปางก่อน 2) ปฏิรูปเทสวาส อยู่ในประเทศที่สมควร คือประเทศที่มีสัตบุรุษ 3) สปริสุปนิสสย คบหาสมาคมกับสัตบุรุษ 4) สทมมสสวณ ฟังธรรมของสัตบุรุษ 5) อตตาสมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ (ไชยวัฒน์ กปิล, 2557: 65)

เหตุให้เกิดกุศลโสมนัส 6 ประการ ได้แก่ 1) โสมนสสปุณฺณิกตา มีปฏิสนธิจิตเป็นโสมนัส 2) สทฐาพหุลตา มีศรัทธามาก 3) วิสุทธทัญญิตตา มีความเห็นถูกต้อง 4) อานิสสทสสาวิตา เห็นอานิสสแห่งกุศลกรรมนั้น ๆ 5) อัญญารมณสมายโค ได้ประสบกับอัญญารมณ คือได้ไทยธรรมและปฏิภาณที่พึงพอใจ 6) กสสจิปิพาภาโว ไม่มีอุปสรรคขัดข้องใด ๆ

เหตุให้เกิดกุศลอุเบกขา 6 ประการ ได้แก่ 1) อุเปกขาปุณฺณิกตา มีปฏิสนธิจิตเป็นอุเบกขา 2) อปปสทฐตา มีศรัทธาน้อย 3) อวิสุทธทัญญิตตา มีความเห็นไม่บริสุทธิ์นักมีมลทินเจือบ้าง 4) อานิสสทสสาวิตา ไม่เห็นหรือไม่เข้าใจในอานิสสแห่งกุศลกรรมนั้น ๆ 5) มชฌตตารมณสมายโค ประสบกับอารมณ์ปานกลาง คือได้ไทยธรรมและปฏิภาณปานกลาง 6) กสสจิปิพิกตา มีอุปสรรคขัดข้องอย่างใดอย่างหนึ่ง

เหตุให้เกิดญาณสัมปยุตต 4 ประการ ได้แก่ 1) ปณฺญาสํวตฺตนิกกมฺมฺพนิสฺสยตา ปฏิสนธิมาโดยอาศัย กุศลกรรมที่ประกอบด้วยปัญญา 2) อพฺยาปชฺชโลภูปตฺตติยา เกิดในชาติที่หมดความกังวลห่วงใยปราศจากความพยาบาท 3) กิเลสทฺรุตตา ห่างไกลจากกิเลส 4) อินฺทฺริยปริปากตา มีปัญฺณินทฺริย์แก่กล้า

เหตุให้เกิดญาณวิปยุตตธรรม 4 ประการ 1) ปณฺญาสํวตฺตนิกกมฺมฺพนิสฺสยตา ปฏิสนธิมาโดยอาศัย กุศลกรรมที่ไม่ประกอบปัญญา 2) สพฺยาปชฺชโลภูปตฺตติยา เกิดในชาติที่มีความห่วงใยมีความพยาบาท ไม่มีโอกาสได้เข้าวัดฟังธรรม 3) กิเลสทฺรุตตา ไม่ห่างไกลจากกิเลส 4) อินฺทฺริยปริปากตา มีปัญฺณินทฺริย์ไม่แก่กล้า

มหาวิทยาลัยจิต หมายความว่า เป็นจิตที่เป็นผลของมหากุศล มีจำนวน 8 ดวง ประกอบด้วย ดวงที่ 1 จิตที่เกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริกคือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 2 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญาเป็นสสังขาริกคือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง ดวงที่ 3 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริกคือเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 4 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นสสังขาริกคือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง ดวงที่ 5 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา เป็นอสังขาริกคือเกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 6 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญาเป็นสสังขาริกคือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง ดวงที่ 7 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญาเป็นอสังขาริกคือเกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งชักจูง และ ดวงที่ 8 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญาเป็นสสังขาริก คือเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง

การบำเพ็ญกุศลหรือการกระทำกุศลนั้นต้องประกอบด้วยธรรม 5 ประการ คือ 1) อายุหนสมํกิตา ได้แก่ความเพียรในการกระทำกุศลหรืออกุศลนั้น 2) เจตนาสมํกิตา ได้แก่เจตนา 3 ประการ คือเจตนาจะทำ เจตนาที่กำลังทำ และเจตนาเมื่อทำเสร็จแล้ว 3) กมฺมสมํกิตา ได้แก่สิ่งที่ทำนั้นเป็นกุศลหรืออกุศลที่สำเร็จมาจากความเพียร 4) อุปฺภูฐานสมํกิตา ได้แก่ กรรมอารมณฺ์ กรรมนิมิตอารมณฺ์ หรือคตินิมิตอารมณฺ์ ซึ่งจะปรากฏในเวลาใกล้ตาย 5) วิปากสมํกิตา ได้แก่ ผลที่ต้องได้รับจากการกระทำกุศลหรืออกุศลนั้น ๆ

มหากิริยาจิต เป็นจิตที่สำเร็จในการคิด การทำการพูดของพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลส ที่เรียกว่ามหา กิริยาจิตเพราะเป็นจิตที่ปราศจากผลในอนาคต

มหากิริยาจิตมีจำนวน 8 ดวง ได้แก่ ดวงที่ 1 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญาเกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 2 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง ดวงที่ 3 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญาเกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 4 เกิดพร้อมด้วยความยินดี ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง ดวงที่ 5 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 6 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยปัญญาเกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง ดวงที่ 7 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยไม่มีสิ่งชักจูง ดวงที่ 8 เกิดพร้อมด้วยความเฉย ๆ ไม่ประกอบด้วยปัญญา เกิดขึ้นโดยมีสิ่งชักจูง

ในปรมัตถทีปนีฎีกาแสดงจิตที่ทำให้การยิ้มแย้มและการหัวเราะเกิดขึ้นนั้น ได้แก่ จิต 13 ดวงคือ โสมนัสโลภมูลจิต 4 โสมนัสหสิตุปปาตจิต 1 โสมนัสสมหากุศลจิต 4 โสมนัสสมหากิริยาจิต 4 ปุณฺณยัมและหัวเราะด้วยจิต 8 ดวง คือ โสมนัสโลภมูลจิต 4 โสมนัสสมหากุศลจิต 4 พระเสกขบุคคล ยิ้มและหัวเราะด้วยจิต 6 ดวงคือ โสมนัสโลภมูลทวิภูตจิตวิปยุตตจิต 2 โสมนัสสมหากุศลจิต 4 พระอเสกขบุคคลยิ้มด้วยจิต 5 ดวง คือ โสมนัสหสิตุปปาตจิต 1 โสมนัสสมหากิริยาจิต 4 การยิ้มแย้มของพระอรหันต์นั้น ถ้าเป็นอารมณ์ละเอียดอ่อนบุคคลธรรมดาไม่สามารถรู้ ขณะนั้นยิ้มแย้มด้วยหสิตุปปาตจิตหรือหสนจิต แต่ถ้าเป็นอารมณ์หยาบ คือเป็นอารมณ์ธรรมดาที่บุคคลทั่ว ๆ ไปสามารถรู้ได้นั้น ขณะนั้นยิ้มแย้มด้วยโสมนัสสมหากิริยา

บทสรุป

จากการศึกษาจิตของสัตว์โลกในกามาวจรภูมิ สรุปได้ว่า บุคคลทำบาปอันเกิดจากอกุศลจิต ๑๒ มีเจตนาที่เป็นไปทางกายทุจริต ๓ คือเจตนาฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดกาม เป็นไปทางวจีทุจริต ๔ คือเจตนาในการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มโนทุจริต ๓ คือ มีความยินดีเพ่งเล็งในสมบัติของคนอื่น เพื่อจะได้มาเป็นของของตน มีการคิดพยาบาทปองร้ายให้เขาได้รับความเดือดร้อน และมีความเห็นผิดจากความเป็นจริง นี่คือนอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นเหตุ เมื่อตายแล้วทุกคติเป็นที่หวังได้ คือจะต้องไปเกิดในอบายภูมิ ๔ คือ เกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน ส่วนบุคคลที่ทำความดี ได้บำเพ็ญกามาวจรกุศลเจตนา ๘ มีการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ที่เป็นไปทางกายสุจริต ๓ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากประพฤติผิดในกาม เป็นไปทางวจีสุจริต ๔ คือ เว้นการพูดเท็จ เว้นการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบคาย เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ มโนสุจริต ๓ คือ ไม่คิดเอาเปรียบเพ่งเล็งอยากได้ของ ๆ เขามาเป็นของตน ไม่คิดพยาบาทปองร้ายเขา ไม่เห็นผิดจากสภาวะธรรมที่เป็นจริง รวมเรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นเหตุ เมื่อตายแล้วสุคติเป็นที่หวังได้ คือจะต้องไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเกิดเป็นเทวดา เสวยทิพย์สมบัติในบรรดาสวรรค์ ๖ ชั้น ชั้นใดชั้นหนึ่งตามกุศลกรรมที่ตนเองได้ทำไว้แล้วในชาตินี้

เอกสารอ้างอิง

- ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์. (2557). *อภิธัมมัตถสังคหะและคำอธิบาย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.
- ดร.วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. (2561). *พระอภิธรรมในคราวยาก*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พรินติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ธนะ ภวาทานันท์. (2559). *ก้าวสู่พระไตรปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอช.ที.แอนด์ที.คอร์ปอเรชั่น จำกัด.
- นายวรรณสิทธิ ไวยเสวี. (2559). *คู่มือการศึกษาพระอภิธัมมัตถสังคหะ*. พิมพ์ครั้งที่ 8. นครปฐม: มูลนิธิเนบมหารานันท์.
- พระคันธสาราภังค์. (2546). *อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์.

พระอธิการพรหมมาศ อีรภโท. (2557). *คู่มือการศึกษา ปรมัตถธรรม 4*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสัทธัมมโชติ
กะ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. พิมพ์ครั้งที่
7. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 31.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ : สะท้อนคุณค่าและวิถีศรัทธาชาวเพชรบูรณ์
UM PHRA DIVING TRADITION (TRADITION OF CARRYING THE BUDDHA IMAGE DIVING
INTO THE WATER): REFLECTING

นางปัญญธนิดา วากะดอน
Miss Puntanita Wakadoun

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Buddha Panya Sri Thawarawadee Buddhist College
puntanita.wkadoun@gmail.com

*****

บทคัดย่อ

ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ เกิดขึ้นที่เดียวในประเทศไทยและที่เดียวในโลก ของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า ประเพณีและวิถีพลังแห่งความศรัทธาของบรรพบุรุษ ที่ยังคงยึดถือสืบทอดปฏิบัติ มากกว่า 465 ปีแล้ว ด้วยความเชื่อ ความศรัทธา ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางประมาณ พ.ศ. 2101 โดยถือเอาวันสารทไทยซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เป็นวันประกอบพิธีกรรม ซึ่งผู้ว่าราชการ จังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องเป็นผู้อัญเชิญ “พระพุทธรูปปางสมาธิ” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เป็นผู้อุ้ม พระดำน้ำเท่านั้น ด้วยความเชื่ออันจะนำความร่มเย็นเป็นสุข ความเจริญรุ่งเรืองสู่ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการแข่งเรือ การละเล่นการเฉลิมฉลองสมโภชตลอดงานซึ่งนับวันจะหาชมได้ยาก นับเป็นมรดก วัฒนธรรมอันทรงคุณค่ายิ่ง

ปัจจุบันประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ยังคงมีประชาชนหลั่งไหลจากทุกสารทิศทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ร่วมชมงานเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันได้มีการเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านสื่อดิจิทัล ในโลกยุคโซเชียล เพื่อ ยกย่องประเพณีไทยสู่สากลให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายและคงอยู่คู่แผ่นดินไทยสืบไป

คำสำคัญ: ประเพณี, ศรัทธา, อุ้มพระดำน้ำ

Abstract

The tradition of carrying a Buddha image diving into the water of people in Phetchabun province happened in Thailand where is the only place in the world. It has reflected the value and the power of faith of our ancestors and it has been there for more than 465 years. According to the believe and faith existed since the Middle Ayutthaya period around B.E. 2101, the festival of the tenth lunar month or Sart Thai Day was considered to be the symbolic

tradition as ceremony day every year. On this special occasion, the governor of Phetchabun Province must be only the one who invites "Phra Phuttha Maha Dhammaracha", the sacred Buddha image of the city, then carries and dives into the water as it is believed that it brings happiness, prosperousness to the people of Phetchabun. Besides all along the ceremony, there are boat racing and playing some fun games which are difficult to see nowadays. It is such a valuable cultural heritage.

At present, the tradition of carrying a Buddha image diving into the water, there are still people pouring in from all directions, both Thais and foreigners attending the event in large numbers. At the same time, it disseminates to the public via digital media in the social media world, which to raise Thai tradition level to the international level, to be widely known and remain in the land of Thailand.

Keywords: Tradition; Faith; Carry the Buddha image into the water

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง “ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ” ของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ทุกคนย่อมนึกถึงเรื่องความเชื่อ ความศรัทธาในการพบพระพุทธรูป “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” ท่ามกลางอิทธิปาฏิหาริย์และความเชื่อต่างๆ มากมาย จนกระทั่ง พระพุทธรูปองค์นี้ได้กลายเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง และก่อกำเนิดเป็นประเพณีประจำท้องถิ่น ที่มีการสืบทอดกันมาในหลายยุคสมัยกว่าสี่ร้อยปี และด้วยภูมิปัญญาของบรรพชน ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีความเชื่อว่า หลังประกอบพิธีกรรมดังกล่าว จะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ และยังปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ในอดีตประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ชาวบ้านเรียกกันว่า “งานสารทไทย งานอาบน้ำพระ งานแข่งเรือวัดไตรภูมิ” ต่อมาได้ตั้งชื่ออย่างเป็นทางการ ว่าประเพณี “อุ้มพระดำน้ำ” ตั้งแต่วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2522 (ฤทธิ์พงษ์ อำพัน, เอกสิทธิ์ ต่อวัฒนบุญ, 2556: 16) เป็นต้นมา โดยได้นำศาสนาและพิธีกรรมมาเป็นศูนย์กลางและเป็นสิ่งจูงใจ และกำหนดให้คนที่ เป็น เจ้าเมืองในอดีต ปัจจุบันเรียกว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด จะต้องเป็นผู้อุ้มเชิญ “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” แห่แห่นไปรอบเมืองเพชรบูรณ์ เพื่อประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ กลางแม่น้ำป่าสัก ณ วังมะขามแพบ หรือ ท่าน้ำ วัดโบสถ์ชนะมาร อ.เมืองเพชรบูรณ์

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนิกชนชาวเพชรบูรณ์ ได้สะท้อนคุณค่าและวิถีศรัทธา ผ่านประเพณี “อุ้มพระดำน้ำ” เพื่อสร้างสรรค์ รักษาพิธีกรรมสำคัญ นับได้ว่าเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นแห่งเดียวในโลก จึงควรอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบทอด ส่งต่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เผยแพร่ เรียนรู้ รักษาพิธีกรรมสำคัญ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าให้เจริญงอกงามแพร่หลายสืบไป ประเพณีต่าง ๆ ของไทย นับว่าเป็นมรดกทางสังคม เป็นระเบียบแบบแผนความประพฤติและวิธีการกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ตลอดจนถึงการประกอบ

พิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ของท้องถิ่น ที่กระทำกันมาตั้งแต่ในอดีต ด้วยความเชื่อ ความศรัทธา ที่คนส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติมาช้านาน จนเป็นประเพณีที่เป็นแบบอย่างเดียวกัน แต่มีคุณค่าและมีเอกลักษณ์อยู่ในตัว สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและยังคงมีอิทธิพลอยู่ในท้องถิ่นจนถึงปัจจุบัน

คำว่า “ประเพณี” หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 712) ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรม ไว้ 4 นัย ดังนี้คือ 1) สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ 2) วิถีชีวิตของหมู่คณะ 3) ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน 4) พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2531) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรม วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรมภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อไป และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ วัฒนธรรม คือผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า “ประเพณี” คือความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดกันต่อๆ มา เป็นระเบียบแบบแผนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย อันเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเจริญ ประเพณีบางอย่างเป็นมรดกวัฒนธรรมที่อยู่คู่สังคมไทยที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ หลังจากทีสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยต่างๆ ประเพณีนั้นๆ จะต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย แต่ยังคงมีความเป็นอัตลักษณ์เดิม จึงจะคงคุณค่าอยู่ต่อไป

1. ประวัติที่มาพระพุทธมหารัชมารชา : บ่อเกิดประเพณีอุ้มพระดำน้ำ

สาเหตุที่พระพุทธรูป มีนามว่า “พระพุทธมหารัชมารชา” เนื่องจากพระวรกายสวมใส่เครื่องประดับของกษัตริย์นักรบสมัยโบราณ สันนิษฐานว่า พระพุทธมหารัชมารชา สร้างในราวปี พ.ศ.1600 สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 กษัตริย์แห่งอาณาจักรขอม

พุทธลักษณะ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปะสมัยลพบุรี หล่อด้วยสัมฤทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้าง 13 นิ้ว สูง 18 นิ้ว ไม่มีฐาน พุทธลักษณะพระพักตร์กว้าง พระโอษฐ์แฉะ พระหนูป้าน พระกรณยาวย้อยจดถึงพระอังสา พระเศียรทรงชฎาเทริด มีกระบังหน้า ทรงสร้อยพระศอพาหุรัด และรัดประคตเป็นลวดลายงดงาม

“พระพุทธมหารัชมารชา” (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย) 22/133/214) ในพระไตรปิฎกหมายถึง พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองชนภายในโดยธรรม

ภาพที่ 1 “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา”

ที่มา: สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติความเป็นมา “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” โดยประวัติการสร้างไม่ปรากฏเด่นชัด มีเพียงการสันนิษฐานว่า ฤๅษีแก่งลำววิทยาคม 2 รูป เป็นผู้สร้างขึ้นสมัยลพบุรี ในช่วงที่ขอมเรืองอำนาจ จนกระทั่งต่อมากรุงสุโขทัยขยายอำนาจ จึงถูกอัญเชิญไปประดิษฐาน พอมาถึงยุค “พระยาสิทธิ” กษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์พระร่วง ขณะนั้นเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งอยู่ในขอบเขตอาณาของกรุงสุโขทัย อีกความเชื่อหนึ่งกล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้ นามว่า พระพุทธรูปมหาธรรมราชา ถูกอัญเชิญจากสุโขทัยไปไว้ที่เพชรบูรณ์ทางเรือ พร้อมกับให้มีการสร้างวัดใหม่เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์นี้ ปัจจุบันพระพุทธรูปมหาธรรมราชา ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118 ตอนที่พิเศษ 29 วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2544 เป็นพระพุทธรูปที่ชาวเพชรบูรณ์อัญเชิญไปประกอบพิธีอัญมพระดำน้าเป็นประจำทุกปี ในวันสารทไทย แรม 15 ค่ำเดือน 10 (กระทรวงวัฒนธรรม, 2542: 25)

2. ความเป็นมาของประเพณีอัญมพระดำน้า

ตำนานเล่าว่า ชาวบ้านเมืองเพชรบูรณ์ออกหาปลา ณ คุ้งน้ำวังมะขามแพบเกิดปาฏิหาริย์ ฟ้าร้องคำราม มีดครีมี เกิดลมพัดกรรโชก พบองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชาในลำน้ำป่าสักดำผุดดำว่ายกลางลำน้ำที่หมุนวน ชาวบ้านเห็นเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จึงร่วมกันอัญเชิญนำขึ้นมามอบให้ เจ้าเมือง แล้วประดิษฐานไว้ที่วัดไตรภูมิ แต่ครั้งพอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งตรงกับวันสารทไทย ปรากฏว่า พระพุทธรูปมหาธรรมราชา ได้หายไปจากวัดไตรภูมิอย่างไร้ร่องรอย ชาวเมืองได้ร่วมกันค้นหา จึงไปพบองค์พระอยู่กลางแม่น้ำดำผุดดำว่ายบริเวณที่พบครั้งแรก

จากตำนานดังกล่าว จึงพัฒนามาเป็นประเพณีอัญมพระดำน้าด้วยความศรัทธาต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์นี้ โดยประชาชนจึงพร้อมใจกันว่า เมื่อถึงวันสารทไทยขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จะต้องให้เจ้าเมืองที่จะต้องเป็นผู้อัญเชิญ “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” เท่านั้น แห่แหนไปรอบเมืองเพชรบูรณ์ ปัจจุบันเรียกว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อประกอบพิธีกรรม กลางแม่น้ำป่าสัก ณ วังมะขามแพบ หรือ ทำน้ำวัดโบสถ์ชนะมาร ต่างเชื่อว่าหลังจากประกอบพิธีแล้ว น้ำในแม่น้ำป่าสักจะกลายเป็นน้ำพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ จึงพากันตักใส่ภาชนะที่

จัดเตรียมมา นำกลับบ้านไปไว้เพื่อเป็นสิริมงคล และจะทำให้ข้าวกล้าในท้องนา พืชผลทางการเกษตร เจริญ
งอกงามมีความอุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล หากปีใดไม่มีการอัญเชิญพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวไปดำ
น้ำในวันสารทไทย เชื่อกันว่าปีนั้น จะเกิดความแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง และพระพุทธรูปองค์นี้จะกับ
หายไปด้วย

ผู้เขียนมีความเห็นว่า “ประเพณีอัมพระดำน้ำ” สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ความศรัทธาต่อ พระพุท
ธมหารัชมหาราชา แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด ประชาชนชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ยังคงอนุรักษ์ และยังคง
รักษามรดกวัฒนธรรม รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ และด้วยความเสียสละของผู้เป็น
เจ้าเมืองที่มีความห่วงใยในทุกข์สุขของราษฎร จนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญอันศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นที่จังหวัด
เพชรบูรณ์ “นับเป็นประเพณีเพียงหนึ่งเดียวในโลก”

3. ประเพณี “อัมพระดำน้ำ” และพัฒนาการตามกาลสมัย

พระพุทธรูปมหารัชมหาราชา พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเพชรบูรณ์ ประดิษฐานในมณฑปวัดไตรภูมิ ตำบล
ในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เฉพาะในช่วงเทศกาลสารทไทยของทุกปี ที่จะถูกอัญเชิญไปประกอบ
พิธีอัมพระดำน้ำ ส่วนวันปกติประดิษฐานไว้ในมณฑป เพื่อให้ประชาชนได้บูชาสักการะอธิษฐานจิตขอพร
ปรากฏเป็นที่ เลื่องลือว่า ใครได้มากราบไหว้บูชาพระพุทธรูปมหารัชมหาราชา จะเกิดความสุขสบาย ประสบ
ความสำเร็จสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา

ประเพณีอัมพระดำน้ำ ยังคงอนุรักษ์ยึดถือปฏิบัติกันมาโดยตลอดเป็นเวลากว่าสี่ร้อยปีแล้วแต่ได้มีปรับ
ประยุกต์ประเพณีไปตามยุคสมัย ที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์เดิมไว้ โดยมีพิธีราถวาย พระพุทธรูปมหารัชม
หาราชา-พุทธรูปอุทยานเพชรบูรณ์, อลังการขบวนแห่องค์พระพุทธรูปมหารัชมหาราชา-รอบเมืองเพชรบูรณ์, นมัสการพระ
พุทธรูปมหารัชมหาราชาและแข่งเรือทวนน้ำ-วัดไตรภูมิ, การแสดงตำนาน อัมพระดำน้ำ-พุทธรูปอุทยานเพชรบูรณ์โดย
ในช่วงเวลากลางคืน คณะผู้จัดงานได้เตรียมการจัดแสดงแสงสีเสียงตำนานประเพณีอัมพระดำน้ำขึ้นทุกคืน
ณ ค่ายน้ำด้านหลังศาลากลาง จังหวัดเพชรบูรณ์ พร้อมกันนี้ยังมีการจัดงานเทศกาลอาหารอร่อยขึ้น ที่บริเวณ
ถนนด้านหลังศาลากลางจังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดช่วงการจัดงาน ในขณะที่ทางสถานศึกษาภายในจังหวัดต่าง
จัดชุดแสดงร่วมกัน หลังจากเสร็จพิธีดำน้ำ จะมีกิจกรรมที่แสดงให้เห็นการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคน เช่น
การโยนข้าวต้มลูกโยน และอาหารให้กันระหว่างขบวนเรือของผู้ที่แห่ไปร่วมพิธี เป็นการสอนให้คนต้องมีการ
พึ่งพาและรู้จักแบ่งปันกัน การแข่งเรือทวนน้ำระหว่างหมู่บ้านต่างๆในลำน้ำ เป็นการฝึกการทำงานเป็นทีม รู้จัก
แบ่งหน้าที่กันทำและสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

ปัจจุบันยังคงมีประชาชนจากทั่วทุกสารทิศ ทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ เทียวชมความงดงาม
สะท้อนให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมไทยและความร่วมมือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวเพชรบูรณ์ที่ต้องการสืบ
ทอด และรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า นับได้ว่า “ประเพณีอัมพระดำน้ำ” เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ
ของผู้คน เป็นเครื่องบอกถึงความเจริญของชาติไทยจนถึงสมัยปัจจุบัน ที่สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุ

และปัจจัย ประเพณีนั้นจะต้องมีการปรับปรุงให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคม แต่ยังคงลักษณะของ ประเพณีแบบดั้งเดิม จึงจะคงคุณค่าอยู่ได้ต่อไปสู่นุชนคนรุ่นหลังเผยแพร่ เพื่อให้ประเพณีของตนเจริญงอก งามอย่างแพร่หลายจากชาวบ้านที่มีต่อพุทธศาสนาและองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา ให้เกิดการดูแลรักษา แม่น้ำลำคลอง

4. ขั้นตอนและพิธีกรรม “อุ้มพระดำน้ำ”

บริเวณหน้าวัดไตรภูมิ โดยผู้ว่าราชการ จะเป็นตัวแทนชาวเมืองเพชรบูรณ์เป็นผู้อุ้มพระพุทธรูปมหาธรรม ราชา ลงดำน้ำทั้ง 4 ทิศ ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลแก่จังหวัด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งตรงกับวันสารทไทย ณ คู้่งน้ำวังมะขามแพะแห่งนี้ ทำน้ำโบสถ์ขณะมาร โดยเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นสมัยอยุธยาตอนกลางประมาณ พ.ศ. 2101 (ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์, 2560) นับต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันพ.ศ. 2566

ภาพที่ 2 “ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ”จากวัฒนธรรมไทย 4 ภาค

ในการประกอบพิธีอุ้มพระดำน้ำแต่โบราณเดิมนั้น นอกจากประชาชนทั่วไปจะสามารถเข้าร่วมในพิธี แล้วยังมีการสมมติให้ผู้แทนทั้ง 4 กรมในอดีต คือ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา ซึ่งเป็นกรรมการเมือง ประกอบพิธีร่วมกับเจ้าเมืองด้วย เจ้าเมืองอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชาจากบุษบกบนเรือ อุ้มไว้เสมอออกลง ประจำแทนพิธีกลางลำน้ำป่าสัก (ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์, 2560)

- กรรมการเมืองฝ่ายกรมเวียง ประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
เป็นผู้ดูแล มีหน้าที่ รักษาความสงบสุขของราษฎร
- กรรมการเมืองฝ่ายกรมวัง ประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้
เป็นผู้ดูแล เป็นหัวหน้าฝ่าย ราชสำนักการพิจารณาพิพากษาคดี
- กรรมการเมืองฝ่ายกรมคลัง ประจำทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
เป็นผู้ดูแล มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของแผ่นดินที่ได้จากการเก็บส่วยอากร
- กรรมการเมืองฝ่ายกรมนา ประจำทิศตะวันตกเฉียงใต้
เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลการทำไร่ นา และสะสมเสบียงอาหารของ พระนคร

ปัจจุบันประเพณีอุ้มพระดำน้ำมีการปรับประยุกต์ไปตามกาลเวลา ในด้านพิธีกรรมในการดำน้ำ โดยในอดีตจะมีการดำเพียง 2 ทิศ คือ หันหน้าทวนน้ำ (ทิศเหนือ) และหันหน้าตามน้ำ (ทิศใต้) ทิศละ 3 ครั้งเท่านั้น ซึ่งแสดงว่าชาวบ้านให้ความสำคัญกับแม่น้ำและปริมาณน้ำที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน มากกว่าทิศตามดวงอาทิตย์แต่สำหรับปัจจุบันนี้ได้ปรับเปลี่ยนเป็น 6 ทิศ

5. พิธีกรรมประเพณีอุ้มพระดำน้ำ มีดังนี้

1) จัดให้มีการตั้งศาลเพียงตาแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชามาประทับ ทำพิธีสวดคาถา โดยพราหมณ์ผู้ทำพิธีนั่งขวามือแล้วอัญเชิญขึ้นบนบุษบกให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชาและมียางพลองสมโภช

2) จัดให้มีพิธีอุ้มพระดำน้ำในตอนเช้าหลังทำบุญสารทโดยมีขบวนเรือแห่ นำไปโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเมื่อถึงบริเวณวัดโบสถ์ชนะมาร เจ้าเมืองพร้อมข้าราชการบริพารจะอุ้มพระลงดำน้ำ โดยหันหน้าองค์พระไปทิศเหนือ 3 ครั้ง ทิศใต้ 3 ครั้ง ชาวบ้านจะโปรยข้าวตอก ดอกไม้และข้าวต้มกลีบ เมื่อดำน้ำเสร็จชาวบ้านจะตักน้ำรดศีรษะและรดกันเองเพื่อเป็นสิริมงคล ไม่ได้อีกด้วย โดยจะทำพิธีแห่จากวัดไตรภูมิไปตามเส้นทางในเขตเทศบาล เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา ก่อนที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์รับหน้าที่อัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานบนเรือหน้าวัดไตรภูมิ ทวนแม่น้ำป่าสักขึ้นไป และไปทำพิธีดำน้ำ ที่ท่าน้ำวัดโบสถ์ชนะมาร

ครั้งที่ 1 ขออำนาจบารมีแห่งองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชาโปรดได้มาบันดาลผลให้ประชาชน อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทั้งหลาย ปราศจากอันตรายและภัยธรรมชาติทั้งปวง ลุล่วงสู่ความสงบร่มเย็นเป็นวิฤกษ์แก่ชาวเมืองเพชรบูรณ์ด้วยเทอญ

ครั้งที่ 2 ขออำนาจบารมีแห่งองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา โปรดได้มาบันดาลให้ส่งผลให้คนนาคนมตลอดสาธารณูปโภคทั่วไป มีความเพียบพร้อมทุกแห่งหนส่งผลให้มีความสุข สะดวกสบายแก่หญิงชายชาวเมืองเพชรบูรณ์ ด้วยเทอญ

ครั้งที่ 3 ขออำนาจบารมีแห่งองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา โปรดได้มาบันดาลดล ให้ฟ้าฝนแห่งเมืองเพชรบูรณ์ได้ตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์แก่ชาวเมืองเพชรบูรณ์ ด้วยเทอญ

ครั้งที่ 4 ขออำนาจบารมีแห่งองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา โปรดได้มาบันดาลดลให้เกิดผลความรุ่งเรืองแก่พระพุทธศาสนา ชาวประชามีศรัทธาเลื่อมใสดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม จงบังเกิดมีแก่ชาวเมืองเพชรบูรณ์ ด้วยเทอญ

ครั้งที่ 5 ขออำนาจบารมีแห่งองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชาโปรดได้มาบันดาลดล ส่งผลให้เศรษฐกิจการค้าขายและอุตสาหกรรม นำความร่ำรวย มั่งคั่งเพิ่มพูนมาสู่เมืองเพชรบูรณ์ด้วยเทอญ

ครั้งที่ 6 ขออำนาจบารมี แห่งองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา โปรดได้มาบันดาลดลให้ประชาชนชาวเพชรบูรณ์ทั่วหน้าร่วมรักษาความสามัคคี มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนรู้ และทันต่อเหตุการณ์อันเที่ยงตรง ดำรงอยู่ในความเสียสละและปฏิบัติตามกฎหมายแห่งบ้านเมือง นำความเจริญรุ่งเรือง มาสู่ชาวเมืองเพชรบูรณ์ด้วยเทอญ (นิพัทธ์ เพ็งแก้ว, 2560: 184) เมื่อพิธีอุ้มพระดำน้ำเสร็จสิ้นลง เรือขบวนแห่ทางน้ำใน

ขบวนเรือติดตาม ที่เตรียมขนม ข้าวต้ม ส้มสุกผลไม้จะโยนอาหารโดยพ่อเมืองเป็นผู้นำในการโยน และตามด้วย ลำเรืออื่นๆ เรียกว่า ทิพย์โอสถ อันเป็นที่มาของ “ขนมลูกโยน” ให้ประชาชนที่เข้าร่วมและชมพิธีกรรม จากนั้น จะอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชา ล่องเรือกลับมายังท่าน้ำหน้าวัดไตรภูมิ และอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชา ขึ้นรถบุษบก ไปประดิษฐานยังที่ให้ประชาชนได้สักการะ ตามสถานที่ได้จัดเตรียมไว้ดั้งเดิม

6. คุณค่าของประเพณีอัมพระดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์

คุณค่าด้านการดำเนินชีวิต โดยยึดเอา “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะเชื่อในพระพุทธรูปที่มีอยู่ใน “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” เมื่อผู้ใดกราบไหว้และสักการะอยู่เป็นประจำแล้วจะมีความสงบร่มเย็น ทำให้เป็นผู้เจริญ ดังนั้นเมื่อจะประกอบกิจการอันใด จึงมักจะระลึกถึง “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” เป็นสำคัญก่อน

คุณค่าด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชนพื้นที่สืบสานประเพณี การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ ควบคู่ไปกับการยกระดับประเพณีด้วยการประชาสัมพันธ์เทศกาลในยุคโซเชียลมีเดีย จะเป็น การกระตุ้นส่งเสริมและสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี พื้นที่ สืบสานมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ได้จัดให้มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย การแข่งขันเรือประเพณีท้องถิ่น การขายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถนำมาสร้างเป็นมูลค่าและสร้างเป็นรายได้ให้แก่ ชุมชนและมีแนวโน้มจะทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์เพิ่มมากขึ้น

คุณค่าด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สำหรับผู้ที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ อีกทั้งเด็กรุ่นใหม่จะได้เรียนรู้เข้าใจในวิถีชีวิต ที่มรดกทาง วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าจึงควรอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบทอด เผยแพร่ และรักษาพิธีกรรมสำคัญ เพื่อสร้าง ประโยชน์และรายได้ให้แก่ชุมชนและสามารถนำไปต่อยอดเป็นประโยชน์แก่วงการวิชาการ ชุมชน สังคม เศรษฐกิจและประเทศให้เป็นหลักฐาน

คุณค่าด้านการธำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักในการประเมินคุณค่า ของความประเพณี คือเป็นเครื่องวัดคุณธรรมของตนในการกราบไหว้บูชาและประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นการวัดคุณธรรมว่า กาย วาจา ใจ บริสุทธิ์ สะอาด มีบุญบารมีมาก ดังนั้นคนที่ประสบความสำเร็จและ ได้ความสวัสดิ์ จึงเชื่อถือใน “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” อยู่แน่นอนอย่างไม่แคลงใจในพระพุทธรูปที่ปรากฏ ไม่ ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่เห็น หรือการบอกเล่าของคนอื่นในเรื่อง “พระพุทธรูปมหาธรรมราชาปาฏิหาริย์” เป็น ประจำทุกปีประเพณีอัมพระดำน้ำ เป็นพิธีกรรมความผูกพันระหว่างสายน้ำ แสดงถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับแม่น้ำป่าสัก

คุณค่าด้านการส่งเสริมความสามัคคีของประชาชน ประเพณีอัมพระดำน้ำนี้ เป็นศูนย์กลางของ กิจกรรมที่ทุกคนในจังหวัดอยากมีส่วนร่วม อยากมาร่วมงาน โดยเจ้าเมืองจะต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่าย

ต่าง ๆ ทั้งราชการและประชาชนด้วยความร่วมแรงร่วมใจกัน สำหรับผู้ที่ร่วมงานนี้ต่างมาด้วยใจ เพราะเชื่อและศรัทธาว่า หลังการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์นี้ จะเกิดความสิริมงคลขึ้นในชีวิตและหน้าที่การงาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาจะต้องควบคู่กับการพัฒนาบ้านเมือง

สรุปองค์ความรู้

บทความนี้ได้ข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ ประเพณีท้องถิ่นเป็นสิ่งสะท้อนความแตกต่างมรดกภูมิปัญญา การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นที่มาของ “ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ” ในจังหวัดเพชรบูรณ์ของประเทศไทย

ด้านความศรัทธาของจากยุคสู่ยุค จากรุ่นสู่รุ่น ครั้งตั้งแต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ขอมที่นับถือศาสนาพุทธ ได้โปรดให้สร้างพระพุทธรูปลักษณะเช่นเดียวกันกับพระพุทธรูปมหาธรรมราชาพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ขึ้นมาหลายองค์ จากพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทรมานพระยาชมพูบดีให้คลายจากความถือดีด้วยประการต่างๆ แล้วทรงบันดาลให้ทุกสิ่งกลับคืนสู่สภาพเดิม จากนั้นทรงแสดงธรรมจนพระยาชมพูบดีสั่นทิวินามะของพระมหากษัตริย์ และทรงแสดงธรรม ให้ได้เห็นถึงความจริงของสัจธรรมว่าทุกสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระสาวกในพระพุทธศาสนา

ดังข้อความดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า “พระพุทธรูปมหาธรรมราชา” คือความศรัทธาของชาวเมืองเพชรบูรณ์ พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม สักการะ เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิญชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองชนภายในโดยธรรม เมื่อครั้งถึงประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ประชาชนชาวเมืองเพชรบูรณ์ได้จัดขบวนพิธีแห่องค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชารอบเมือง เพื่อสักการะบูชา นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ด้วยความเคารพ ศรัทธาสูงสุด ด้วยความเชื่อว่า หากผู้มาร่วมพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จะเกิดความร่มเย็นเป็นสุข ประกอบกับกุศโลบายด้านการเมืองการปกครอง ได้ใช้ความเชื่อ ความศรัทธาจาก “ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ” ทางด้านศาสนาและพิธีกรรมมาเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวเมืองเพชรบูรณ์ เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กลายเป็นความรักความสามัคคี ในการร่วมกันปกป้องดูแลรักษาบ้านเมือง

ปัจจุบันประเพณีอุ้มพระดำน้ำ มีการยกระดับประเพณี ด้วยการประชาสัมพันธ์เทศกาล ด้วยการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย การแข่งขันเรือประเพณีท้องถิ่น การขายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ประชาชนทั่วไป สามารถนำมาสร้างเป็นมูลค่าและสร้างเป็นรายได้ให้ชุมชน มีแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี พื้นฟู สืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งเป็นการสร้างประสบการณ์ที่ดีแก่ผู้จะเดินทางมาท่องเที่ยวที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสร้างประโยชน์และรายได้ให้แก่ชุมชนและสามารถนำไปต่อยอดเป็นประโยชน์แก่วงการวิชาการ ชุมชน สังคม เศรษฐกิจและประเทศให้เป็นหลักฐานให้เด็กรุ่นหลังได้เรียนรู้เข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรม

จนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ชุมชน และประเทศชาติ ตลอดจนทั่วโลก เห็นถึงพลังประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ที่สะท้อนคุณค่าและวิถีศรัทธาชาวเพชรบูรณ์ อันมีอัตลักษณ์โดดเด่น เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน อันเป็นเครื่องแสดงความเป็นอารยะธรรม ที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจ ถือว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ที่มีความสำคัญยิ่งของชาวเมืองเพชรบูรณ์ที่เกิดขึ้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ที่เดียวในโลก

ภาพที่ 3 สรุปองค์ความรู้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2564). *เทศกาล ประเพณี และการแสดงศิลปวัฒนธรรมปี 2564*. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จ.เพชรบูรณ์ พิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.
- นิพัทธ์ เพ็งแก้ว. (2550). *เล่าเรื่องเมืองเพชร : ความเป็นอยู่และประเพณี*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวี พรินท์ (1991) จำกัด.
- ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์. (2560). *มหัศจรรย์วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 อุ้มพระดำน้ำแห่งเพชรบุรี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ (1987) จำกัด.
- ราชบัณฑิตสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา*. ปาฐกถาพิเศษ 100 ปี พระยาอนุমানราช ธน นานาทศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎกเมื่อ 14 ธันวาคม 2531 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สมนัย ใจดีและยรรยง ศรีวิริยากรณ์. (2544). *สังคมไทยและวัฒนธรรมไทย*. สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตชุมพร กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

บทวิจารณ์หนังสือ
จะเชื่อก่อนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย

พระปลัดกิตติศักดิ์ ฐานจาโร (อุยทรัพย์)
Phra Palat Kittisak Thancharo (Uisap)

วัดนพเก้าไทยิการาม
Wat Nopphakao Thaiyikaram
aft0833089864@gmail.com

*****

บทนำ

หนังสือ “จะเชื่อก่อนเป็น หรือ เห็นตอนตาย” เป็นหนังสือของ ฌัฐพธรรธ จำนวน 240 หน้า เรื่องราวเกี่ยวกับนรกสวรรค์ที่ทำให้ได้รู้ว่า บุญแต่ละอย่างที่ทำจะส่งผลให้เราได้เสวยสุขแบบไหน ชีวิตบนสวรรค์ - พรหมโลกเป็นแบบไหน บาปแต่ละอย่างที่ทำจะส่งผลให้เสวยสุขแบบไหน การเป็นเปรต การตกนรก จะมีสภาพแบบไหน จะมีความเจ็บปวดทรมานมากแค่ไหน รวมไปถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับกำเนิดโลก จักรวาล มนุษย์ สรรพสัตว์และวันสิ้นโลกหมดจักวาล

เป็นการเขียนเชิงนิยายที่แฝงไปด้วยความสนุกสนานเนื้อหาสาระ ธรรมะ เรียบเรียงเนื้อหาตามลักษณะของอนุப்புพิภพ

เนื้อหา

หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 12 บท โดยที่แต่ละบทนั้นมีเนื้อหาร้อยเรียงต่อกัน เกี่ยวเนื่องกัน มีเนื้อหาสาระ ค่อนข้างเยอะ ต้องใช้เวลาอ่านพอสมควร เพื่อให้ประหยัดเวลาในการอ่านทั้งเล่ม ผู้วิจารณ์ได้สรุปเนื้อหาของแต่ละบทโดยสังเขปมาแล้ว ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 ภายที่มองไม่เห็น

ผู้เขียนได้เล่าเรื่องโดยมีตัวละครชื่อกฤตเป็นชายหนุ่มที่ไม่เชื่อว่าบุญบาป สวรรค์ นรก เพราะเขาไม่เคยเห็นและเชื่อว่าชีวิตของคนเราสามารถประสบความสำเร็จและมีความสุขได้ด้วยตนเอง เขาจึงไม่รักษาศีล 5 และไม่เคຍอยากไปทำบุญให้เสียเวลา แต่แฟนสาวของกฤตผู้มีความเชื่อในพระพุทธศาสนา เป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือธรรมะ ทำบุญและรักษาศีล 5 ทุกวัน จนวันหนึ่งขณะที่กฤตนอนอยู่บนเตียง เขาได้เห็นร่างของตนเองนอนนิ่งอยู่ ก็ได้คิดว่าตนเองได้ตายไปแล้ว ซึ่งขณะที่เขายืนมองร่างตนเอง ได้มีชายชุดขาวปรากฏตัวขึ้น มีแสงสว่างรอบตัวคล้ายรัศมีแผ่ออกมา แล้วบอกกฤตว่า “เธอยังไม่ตาย” การที่กฤตสามารถถอดกายทิพย์ก็เพราะว่า

ในชาติก่อนเคยถอดกายทิพย์ออกมาได้ด้วยตัวเอง แต่ชาตินี้ไม่ได้ฝึกฝน กฤตจึงไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง สักพักก็ได้มีอีกคนแต่งตัวคล้ายชุดขุนนางโบราณก็มาปรากฏตัวขึ้น ท่านคือกุมทเวหา หรือบางคนก็เรียนว่าเจ้าที่ บางคนเรียกว่าผีบ้านผีเรือน แต่ความจริงแล้วท่านคือเทวดาที่คอยดูแลบริเวณนี้ ท่านได้กล่าวขึ้นว่ากฤตมีพ่อชื่อ ประสิทธิ์ แม่ชื่อกาญจนา และก็สาธยายถึงประวัติส่วนตัวของกฤต จนทำให้กฤตตกใจ แต่ก็ทำให้กฤตไม่เชื่อเรื่องพวกนี้อยู่ดี จากนั้นท่านกุมทเวหาก็ได้ยกมือไหว้ชายชุดขาวแล้วก็หายตัวไป เรื่องทั้งหมดที่เกิดขึ้น ก็เพราะความทำหยาบของเขที่ไม่เชื่อเรื่องบุญบาป กฤตตั้งสติทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่นาทีที่ผ่านมา เพื่อนำมาประมวลผลว่าเกิดอะไรขึ้นและควรทำอะไรต่อไป เขาต้องใช้เวลากลับกรองความคิดอยู่เกือบห้านาที เพราะสิ่งนั้นรวดเร็วและมีแต่เรื่องที่ขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมของเขอย่างสิ้นเชิง

บทที่ 2 สวรรค์ นรก ดวงดาว จักรวาล

ผู้เขียนได้เล่าเรื่องต่อไปในบทนี้ว่าหลังจากนั้นชายชุดขาวได้อธิบายเรื่องจักรวาล มนุษย์ สวรรค์และนรกให้ฟังเบื้องต้น โดยมีจักรวาลจะมีเขาสีเนรุเป็นศูนย์กลาง ตั้งอยู่บนเขา 7 ชั้น ที่ไล่ระดับความสูงและความกว้างไปเรื่อย ๆ ในระหว่างเขาแต่ละชั้น จะมีน้ำก้นกลางอยู่ ในระนาบเดียวกับเชิงเขาสีเนรุ จะมีดวงดาวที่มีมนุษย์อาศัยอยู่จำนวน 4 ดวง ดาวที่กฤตได้อาศัยอยู่ทุกวันนี้มีชื่อเรียกว่า ชมพูทวีป ดวงที่สองชื่อว่า ปุพพิเวหะทวีป ดวงที่สามชื่อว่า อมรโคยานทวีป และดวงที่สี่ชื่อว่า อุตตรกรูทวีป ดวงดาวแต่ละดวงอยู่ห่างจาก เขาสีเนรุนับล้านกิโลเมตร นอกจากนี้ มนุษย์ในทวีปทั้งสี่ยังมีความคิดและนิสัยที่แตกต่างกัน เช่น ชาวอุตตรกรูทวีปจะไม่หวงแหนสมบัติและมีอายุขัยที่แน่นอน ชาวชมพูทวีปจะมีความกล้าหาญมากกว่าคนในทวีปอื่น สวรรค์ชั้นที่ 1 เรียกว่า จาตุมมหาราช สวรรค์ชั้นนี้กินอาณาเขตครอบคลุมทวีปทั้งสี่ ไปจนถึงตอนกลางของภูเขาสีเนรุ สวรรค์ชั้นที่ 2 เรียกว่า ดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นนี้อยู่บนยอดเขาสีเนรุ ส่วนสวรรค์ชั้นที่สาม เรียกว่า ยามา สวรรค์ชั้นนี้อยู่เหนือสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นที่สี่ เรียกว่า ดุสิต สวรรค์ชั้นที่ห้า เรียกว่า นิมมานรดี สวรรค์ชั้นสุดท้ายคือชั้นที่หก เรียกว่าปรนิมมิตวสวัตตี โดยสวรรค์ชั้นที่อยู่สูงกว่าจะมีขนาดใหญ่กว่าชั้นล่างชายชุดขาว อธิบายชื่อและลำดับชั้นของสวรรค์แต่ละชั้น สวรรค์ทั้งหมดชั้นเป็นที่อยู่อาศัยของเทวดาและนางฟ้าถัดจากสวรรค์ ชั้น 6 คือ พรหมโลกอีก 20 ชั้น ซึ่งเป็นที่อยู่ของพรหม แต่คนมักจะเรียกพรหมโลกรวมกับสวรรค์ว่าสวรรค์ไปเลย โดยในแต่ละจักรวาลจะมีสวรรค์ 6 ชั้น และพรหมโลก 20 ชั้นเช่นนี้เหมือนกันหมด

ส่วนนรกจะอยู่ใต้เขาสีเนรุและใต้ทวีปทั้งสี่นรกมีทั้งหมด 8 ชั้น คือ สัตยชีวมหานรก กาฬสုตมหานรก สังฆาตมหานรก โรรัมมหานรก มหาโรรัมมหานรก ตาปนมหานรก ปตาปนมหานรก และอเวจีมหานรก ในนรกแต่ละชั้นประกอบไปด้วยนรกขุมใหญ่อยู่ตรงกลาง เรียกว่า มหานรก ทั้ง 4 ทิศรอบ มหานรกมีนรกขุมรองลงไปทิศละ 4 ขุม เรียกว่า อุสสทนรก และรอบ ๆ อุสสทนรกก็มีนรกขุมเล็กอีกทิศละ 10 ขุม เรียกว่า ยมโลก รวมแล้วในนรกหนึ่งชั้นจะมีนรกทั้งหมด 57 ขุม และรวมทั้งหมดแปดชั้นเป็น 456 ขุม นอกจากนี้ยังมีนรกขุมพิเศษอีกหนึ่งขุมที่อยู่ระหว่างจักรวาล เรียกว่าโลกันตนรก

บทที่ 3 สวนสวรรค์

ในบทนี้ผู้เขียนได้เล่าถึงชายชู้ตขาวได้พากฤตมาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยพาไปสวนสวรรค์บริเวณที่เขา ยืนอยู่เป็นพื้นที่ราบที่ปลูกหญ้าไว้เต็มพื้นที่ ขณะนั้นกฤตก็ที่ได้เห็นคนเหาะได้กับตาของตัวเอง หนึ่งในคน เหล่านี้ก็เหาะมาเก็บผลไม้ใกล้ ๆ จุดที่เขายืนอยู่พอดี เขาจึงได้เห็นใกล้ ๆ ว่าคนเหล่านี้มีรูปร่างหน้าตาอย่างไร ร่างที่ลอยอยู่เหนือศีรษะของเขานั้นเป็นผู้หญิงที่ไม่มีปีก แต่งกาย คล้ายชุดไทยเดิมสีชมพูอ่อนนวลตา คาดเข้ม ขัด ใส่เครื่องประดับ และสวมเสื้อผ้าที่ประดับประดาด้วยทองคำ แต่เหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ผู้หญิงคนนี้มีรูปร่าง หน้าตาที่สวยงาม อีกทั้งเธอยังมีรัศมีสีนวลตาแผ่ออกมาด้วย และได้มีนางฟ้าตนหนึ่งชื่อว่า นิสา ก็ได้พากฤต ไปเยี่ยมชมวิมานคุณท่าน ขณะนั้นกฤตก็พบว่าตัวเองกำลังลอยอยู่สูงจากพื้นราว 20 เมตร โดยมีนางฟ้าและ เทพบุตรที่ถือจาน ลอยตามมาอย่างเป็นระเบียบสวยงาม และยังเหาะผ่านแม่น้ำขนาดใหญ่และเล็กสลับกันไป อีกหลายสาย แล้วอาณาเขตของสวนนั้นคงใหญ่พอ ๆ กับเมืองเมืองหนึ่งเลยทีเดียว

บทที่ 4 วิมานที่ไร้เจ้าของ

กฤตได้เห็นสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่มีรูปทรงเหมือนประสาธราชวังซึ่งมียอดแหลม 5 ยอด ส่องแสง สว่างไสวทั่วทั้งบริเวณ เมื่อมาถึงประตูทางเข้าวิมานกฤตจึงเห็นว่าวิมานขนาดใหญ่โตมโหฬารนี้ทำจากทองคำ ทั้งหมด ประตูทางเข้าเป็นลายกนกสวยงามมีบานจับรูปปูนขนาดใหญ่ทำจากอัญมณีสีแดง ส่วนเสา ผนัง เพดาน และพื้น ทำจากทองคำมีอัญมณีชนิดต่าง ๆ ตกแต่งประดับประดา ดูสวยงามและเปล่งประกาย ภายในวิมาน นั้นจึงสว่างไสวโดยไม่ต้องเปิดไฟเลยแม้แต่ดวงเดียว ครั้นเข้าไปใกล้ขึ้น กฤตก็เห็นข้างสีขาวตัวหนึ่ง ตัวใหญ่เท่า ตึก 10 ชั้น มีรัศมีสุกใสสว่างไสว บนหลังข้างมีแท่นเป็นรูปดอกบัวทองคำ ขนาดใหญ่จนได้นับพันคน นิสา อธิบายให้ฟังว่า ข้างที่เห็นคือ เทวธหรือพาหนะบนสวรรค์ ที่สามารถลอยไปที่ไหนก็ได้ตามที่เจ้าของต้องการ หลังจากนั้นนิสาก็ชี้ให้กฤตดูเทวธอีก 2 คัน ที่ดูเหมือนรถในงานแห่เทียนเข้าพรรษา แต่มีขนาดใหญ่กว่าหลาย สิบเท่า ทั้งยังประดับตกแต่งด้วยทองคำและอัญมณีรอบคัน

นิสาพากฤตไปยังแท่นที่เจ้านายเธอนั่งอยู่ เป็นผู้หญิงที่มีรูปร่างสวยสมบูรณ์แบบที่สุุดอย่างที่ไม่เคยพบ เจอมาก่อน มีชื่อว่าสุดา ซึ่งเป็นย่าของกฤตเมื่อตอนยังเป็นมนุษย์นั่นเอง วิมานทองที่กฤตเห็นนี้ คุณสุดากล่าว ว่า ได้มาจากผลบุญที่ฉันทเคยร่วมบุญ สร้างโบสถ์วิหารต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา สุดาอธิบายต่อ ส่วนประตูที่มี บานจับเป็นรูปปูนนั้นเกิดจากการที่ฉันทชอบทำบุญด้วยการ ถวายแกงปู เทวธรูปข้างเกิดจากผลบุญที่ฉันทเคย ถวายดอกบัว ในตอนทำบุญ สรรพน้ำในสวนน้ำเกิดจากผลบุญที่ฉันทเคยถวายน้ำดื่ม ส่วนสวนผลไม้สวนดอกไม้ เกิดจากผลบุญที่ฉันทเคยถวายผลไม้และดอกไม้เวลาทำบุญ และเครื่องแต่งกายทิพย์ของฉันทที่มีหลายชุดและ เปลี่ยนได้ตามใจปรารถนานั้นได้มาจากผลบุญที่ฉันทเคยถวายจิ๋วให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หลังจากที่คุณ สุดากล่าวจบ ชายชู้ตขาวก็ปรากฏตัวตรงหน้า แล้วบอกกฤตว่ามีหลายเรื่องเกี่ยวกับสวรรค์ที่เธอยังไม่รู้แต่ตอนนี้ ได้เวลากลับแล้ว ก่อนกลับ ชายชู้ตขาวได้พากฤตไปดูอีกวิมาน แต่ที่นี้ยังไม่มีเจ้านาย เพราะท่านยังไม่ตาย ตอนนี้อยู่โลกมนุษย์ แต่วิมานนี้เกิดขึ้นทันทีหลังจากเจ้าของวิมานนี้ทำบุญในโลกมนุษย์ เจ้าของวิมานนี้ชื่อสุ ธิดา เขาจะมาที่นี้ในวันพรุ่งนี้ เธอจดจำเท่านั้นก็พอแล้ว และก็พากฤตกลับมายังคอนโดของเขา

บทที่ 5 อายุขัยและการเผชิญหน้ากับความตาย

วันนี้ชายชู้ตขาวได้พากฤตมาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มาพบกับพระอินทร์ กฤตก็ได้พบเทพบุตรผู้มีผิวพรรณผ่องใสดังทองคำ มีหน้าตาหล่อเหลา สง่างาม เครื่องแต่งกายซึ่งทำจากทองคำทั้งชุดประดับด้วยอัญมณี สีแดง ผ้าคลุมซึ่งทำจากทองคำประดับด้วยเพชรที่ส่องแสงเป็นประกายแวววาว ทั้งยังมีรัศมีที่สว่างไสวราวกับพระอาทิตย์ และกฤตก็ได้กล่าวสวัสดีพระอินทร์ กฤตก็เริ่มการสนทนา ด้วยคำถามที่อยากจะรู้เกี่ยวกับอายุขัย พระอินทร์ก็ตอบคำถามของกฤตว่า ทุกคนต้องตายตามอายุขัยที่ตัวเองมี อายุขัยของแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับว่าเคยทำบุญช่วยชีวิตสัตว์และทำบาปมาสัตว์มามากแค่ไหน ส่วนเทวดาก็มีอายุขัย เทวดาไม่ได้มีชีวิตอมตะ เทวดายังเป็นชีวิตที่อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ที่มีการเกิดก็ต้องมีดับ

แต่อายุขัยของเทวดาจะยืนยาวกว่ามนุษย์มากพอสมควรอย่างถ้าเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช จะมีอายุขัยเท่ากับ 9 ล้านปีมนุษย์ เทวดาชั้นดาวดึงส์จะมีอายุขัยเท่ากับ 36 ล้านปีมนุษย์ เทวดาชั้นยามาจะมีอายุขัยเท่ากับ 144 ล้านปีมนุษย์ เทวดาชั้นดุสิตจะมีอายุขัยเท่ากับ 576 ล้านปีมนุษย์ เทวดาชั้นนิมมานรดีจะมีอายุขัยเท่ากับ 2,304 ล้านปีมนุษย์ เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตีจะมีอายุขัยเท่ากับ 9,216 ล้านปีมนุษย์ ในตอนที่ จะหมดอายุขัย จะมีสัญญาณเตือนให้เรารู้ด้วย นิमित 5 อย่างคือ 1. ดอกไม้ทิพย์ในวิมานจะเหี่ยวและไม่มีการกลั่นหอม 2. เสื้อผ้าและเครื่องประดับทิพย์จะเศร้าหมอง 3. จะเริ่มมีเหงื่อไหล ออกมาจากรักแร้ 4. ที่นอนที่นั่งจะแข็งและร้อน 5. รัศมีจะหม่นหมอง และเนื้อหนังจะเหี่ยว หากนิमितทั้ง 5 อย่างนี้ปรากฏขึ้นกับใคร เขาก็จะหมดอายุขัยภายใน 7 วัน ในตอนนั้นชายชู้ตขาวก็ปรากฏตัวขึ้นทันที ราวกับรู้ว่าการสนทนาได้มาถึงตอนจบ เขากล่าวลาและขอบคุณพระอินทร์ ส่วนตัวกฤตเองก็ไม่ลืมที่จะขอบคุณเช่นกัน แล้วท่านชู้ตขาวก็ได้พากลับ

บทที่ 6 จุดพลิกผัน และสวรรค์ของแต่ละศาสนา

การพลัดพรากจากกัน การตายจากความเป็นมนุษย์ก็เป็นเรื่องเศร้าของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ลองนึกดูสิว่า ด้วยหน้าตาและเครื่องแต่งกาย ด้วยทิพย์สมบัติที่เทวดามี และความสุขสบายที่เทวดาได้รับ กฤตนึกทบทวนถึงสิ่งที่เขาพบเห็นบนสวรรค์ใน 2 วันที่ผ่านมาแล้วต้องยอมรับว่า การเป็นเทวดานั้นสุขสบายมาก ๆ ซึ่งถ้าคิดแบบไม่เห็นแก่ตัวแล้วละก็ เขารู้สึกว่าเป็นเรื่องน่ายินดีที่เมย์จะได้มีชีวิตที่ดีกว่า เมย์พากฤตไปพบเทพบุตรองค์ชื่อว่าอชิตะ กฤตยกมือไหว้ถามทันที “ท่านครับ ปกติเทวดา บนสวรรค์เขาทำกิจกรรมอะไรกันบ้างครับ” “นอกจากเทวดาบนสวรรค์ชั้น จาตุมหาราชที่อาจจะมีการกิจต้องรับผิดชอบบ้างแล้ว เทวดาส่วนใหญ่ไม่ต้องทำงาน ไม่มีภาระต้องรับผิดชอบ จึงมักใช้เวลาหมดไปกับการเสวยสุข ทั้งการกินอาหารทิพย์ การเที่ยวชมสวน การไปพบปะเพื่อนฝูง การชื่นชมเครื่องประดับและทิพย์สมบัติ ดูการแสดงที่บรืวารแสดงให้ดู รวมถึงการเสพตามแบบฉบับ ของชาวสวรรค์แต่ละชั้นกิจกรรมของเทวดามักจะวนเวียนอยู่แต่กับ เรื่องเหล่านี้จนหมดอายุขัย” เมื่อได้ฟังคำตอบในเรื่องเหล่านี้กฤตก็ยิ่ง รู้สึกว่าชีวิตบนสวรรค์นั้นช่างสุขสบายจริง ๆ

กฤตถาม“ท่านครับ ผมสังเกตเห็นว่า เทวดาแต่ละตนมีขนาดของวิมาน และเทวดาไม่เท่ากัน มีเครื่องประดับที่สวยงามไม่เท่ากัน มีรัศมีที่สว่างไม่เท่ากัน ทำไมถึงเป็นแบบนี้ครับ” ท่านอชิตะตอบ ขนาดและความสวยงามของทิพย์สมบัติต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลัก ๆ 4 ข้อ ข้อหนึ่งคือ ปริมาณการทำทาน ยิ่งทำทาน

มาก ทิพยสมบัติก็จะยิ่งมาก ข้อสอง คือ ขณะทำบุญ ยิ่งทำด้วยจิตใจผ่องใสประณีตมากแค่ไหนก็จะยิ่งได้บุญมาก ข้อสามคือ ยิ่งผู้ทำมีศีลมากก็จะยิ่งได้บุญมาก ข้อสี่คือ ยิ่งทำบุญกับผู้ที่มีศีลมาก ก็จะยิ่งได้บุญมาก กฤตกล่าว่า “หมายความว่าในการทำบุญในพระพุทธศาสนาได้บุญมากกว่า ทำบุญในศาสนาอื่นหรือครับ”

ท่านอธิษฐานอธิบาย ก็ไม่ต้องเสียทีเดียว เพราะไม่ว่าผู้ที่มีศีลจะอยู่ในศาสนาไหน หากเราทำบุญกับคนเหล่านี้ เราก็จะได้บุญเหมือนกัน เพียงแต่ว่าบางศาสนาไม่ได้เน้นเรื่องการมีศีลเท่าศาสนาพุทธ การทำบุญในศาสนาพุทธก็เลยมีโอกาสได้บุญมากกว่า ศีลเป็นสิ่งที่ทุกศาสนาสามารถทำได้ ขึ้นอยู่กับว่าศาสนาของศาสนาไหนจะสอนอย่างไร ทั้งสวรรค์และนรกของคนในทุกศาสนาเป็นที่เดียวกัน ไม่ว่าเราจะนับถือศาสนาไหนก็ตาม หากใครทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ก็จะได้ขึ้นสวรรค์ หากใครเสพสิ่งมีนเมาหรือทำบาปตามหลักอกุศลกรรมบถ 10 ก็จะต้องตกนรก ไม่มีสิทธิพิเศษว่านับถือศาสนาไหนจะได้ขึ้นสวรรค์ ไม่มีข้อยกเว้นว่านับถือศาสนาอะไรจะไม่ตกนรก เปรียบเทียบง่าย ๆ ว่ามนุษย์ทุกคนจะอยู่ภายใต้แรงดึงดูดของโลกเหมือนกันหมดไม่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร และถ้ากินอาหารมาก ๆ ออกกำลังกายน้อย ๆ ก็ย่อมอ้วนเหมือนกัน ไม่ว่าจะมี ความเชื่อแบบไหนมนุษย์ทุกคนก็ต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติไม่ต่างกัน เช่นเดียวกับกฎธรรมชาติที่กำหนดไว้ว่าใครทำอะไรแล้วจะได้รับอะไร ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม มนุษย์ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันนี้ ด้วยเหตุนี้ นรกสวรรค์ของคนทุกความเชื่อจึงเป็นที่เดียวกัน และบนสวรรค์ทุกชั้นจึงมีคนจากหลากหลายศาสนา แต่จะมีคนจากศาสนาไหนมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับว่าในยุคนั้น คนในศาสนาไหนทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 มากกว่ากัน

บทที่ 7 สวรรค์ ที่ไม่เหมือนสวรรค์

สิ่งที่กฤตได้เรียนรู้เมื่อวานทำให้เขาคิดจะลองเริ่มศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เขาจึงได้หาซื้อหนังสือที่อธิบายเกี่ยวกับการทำบุญกิริยาวัตถุ 10 และอกุศลกรรมบถ 10 เพื่อจะได้รู้ว่าควรทำอย่างไร หากต้องการไปสวรรค์ และอะไรที่ไม่ควรทำหากไม่ต้องการตกนรก กฤตซื้อหนังสือธรรมะกลับบ้านร่วมสิบเล่ม และใช้เวลาราวสองสัปดาห์เพื่ออ่านหนังสือทั้งหมด ซึ่งบางเล่มก็เข้าใจยากจนเขา รู้สึกท้อไปเหมือนกัน แต่บางเล่มก็เข้าใจง่ายและอ่านสนุกจนเขารู้สึก ทั้งที่หนังสือธรรมะไม่ได้น่าเบื่ออย่างที่คิด

หลังจากอธิษฐานจบ ชายชุดขาวได้พากฤตไปดูวิมานของอากาศเทวดาและรুকขเทวดา ที่มีพื้นที่เป็นทุ่งกว้าง มีต้นไม้ขนาดใหญ่สีฟ้าต้น ๆ แล้วน่าจะอยู่แถวชานเมืองในต่างจังหวัด บนท้องฟ้ามีวิมานของอากาศเทวาคือตุ๊กตาสีขาวขนาดใหญ่ลอยอยู่กลางอากาศ เปล่งแสงสว่างไสวไปทั่วท้องทุ่ง

ส่วนบนต้นไม้ขนาดใหญ่ในบริเวณนั้นก็วิมานของรুকขเทวาคืออยู่บนยอดไม้ข้างบนกิ่งไม้ขนาดใหญ่ บ้าง ลักษณะและขนาดของวิมานคล้ายบ้านของมนุษย์ ส่วนตัวรুকขเทวานั้นมีรูปร่างหน้าตาและเครื่องแต่งกายเหมือนอำมาตย์ในยุคโบราณ แต่ในบรรดาต้นไม้ทั้งหมด มีต้นไม้ต้นหนึ่งที่แปลกกว่าเพื่อน เพราะไม่มีวิมานของรুকขเทวาอยู่บนต้นเลย ทั้งยังไม่ค่อยมีกิ่ง และใบมากเหมือนต้นอื่น และยิ่งสูงกว่าต้นอื่นหลายเท่า จะสูงประมาณตึกสิบชั้น ขณะกำลังจ้องมองต้นไม้ดังกล่าว ต้นไม้นั้นก็เคลื่อนไหว พร้อมส่งเสียงร้องโหยหวน ทำให้กฤตตกใจมาก และรีบหันไปถาม ชายชุดขาวว่าคืออะไร นั่นคือเปรตที่มีรูปร่างเหมือนต้นไม้ที่ถูกไฟไหม้

เรียกว่า นิชฌามักกาเปรต” ชายชู้ตขาวตอบ เปรตตนนี้มีมือเท้าที่เป็นง่อย จึงเดินไปไหนไม่ได้ ผมเผ้า
พะรุงพะรัง ริมฝีปากบนยาวมาปิดริมฝีปากล่าง มีฟันและเขี้ยวยาว อดอยากไม่มีจะกิน เปรตตนนี้เคยเป็นคน
ใจหายาบ ชอบพูดเยาะเย้ยถากถางผู้มีศีล และชอบแกล้งคนอื่นให้ ที่นี้มีเปรตมากมาย เกิดจากกรรมที่ตนได้ทำ
ไว้ หลังจากนั้น กฤตก็ได้พบแม่ของเขาที่นั่น เขาเกิดสงสัยว่าแม่ของมาอยู่ที่นี่ได้อย่างไร แม่เขาก็เล่าว่าก่อนหน้านี้
ไม่กี่ชั่วโมง เขาได้ไปงานสังสรรค์กับพ่อ ตอนนั้นพ่อก็เมามาก แต่ยังดื้อที่จะขับรถ แม่ห้ามแล้วก็ไม่ฟังจึงทำให้
เกิดอุบัติเหตุ แม่เลยเสียชีวิต ทำให้แม่กลายเป็นรุกขเทวา ทันใดนั้นร่างแม่ของเขาก็กลายเป็นเปรต “ท่านครับ
นี่มันเกิดอะไรขึ้นครับ” กฤตตกใจมากกับสิ่งที่เห็น

ชายชู้ตขาวมองกฤตด้วยความเมตตาาก่อนตอบ สำหรับคนที่ทำบุญมาไม่มาก แต่ก็ทำบาปน้อยกว่า ก็
จะได้เป็นเทวดา ขึ้นจากตุมหาราช ส่วนคนที่ทำบาปมากกว่าบุญในระดับหนึ่งก็จะเป็นเปรต แต่คนที่ทำบุญกับ
บาปมาพอ ๆ กัน หรือคนที่บุญกับบาป แสดงผลพร้อม ๆ กัน ก็จะอยู่ในสภาพเทวดาถึงเปรตที่เรียกว่า เวมานิก
เปรต นั่นคือบางเวลาจะมีชีวิตแบบเทวดา สามารถมีความสุขได้ แต่บางเวลาจะกลายเป็นเปรตเสวยทุกข์
ทรมาน และ ต้องใช้ชีวิตแบบนี้ตลอดไปจนหมดอายุขัย

บทที่ 8 นี้หรือ คือ นรก

ชายชู้ตขาวได้พา กฤตไปเขตแดนระหว่างสวรรค์กับนรก บริเวณโดยรอบมีชายหญิงเปลือยกายจำนวน
มากมายนับไม่ถ้วน บ้างมีสีหน้าอมทุกข์ บ้างก็ดูเหม่อลอยเหมือน ไม่ค่อยมีสติ ทอยเดินเข้าไปทางประตูโดย
คนที่มีรูปร่างสูงใหญ่ กว่ามนุษย์ประมาณ 2 เท่า ยืนถือจ้าว หอกและอาวุธ คอยควบคุม ให้อยู่ในความสงบ
พวกที่เดินเปลือยกายอยู่คือคนที่ตายแล้วแต่ยังไม่ได้ขึ้นสวรรค์และยังไม่ตกนรก พวกเขามารับการไต่ถาม เพื่อ
พิพากษาว่า ใครจะต้องไปรับกรรมที่ไหน ส่วนผู้ที่ยืนอยู่เป็นผู้ควบคุมดูแลคนเหล่านี้ให้เป็นระเบียบ เพราะบาง
คนที่ไม่เชื่อว่าตัวเองตายแล้ว ก็อาจจะอาละวาด ส่วนบางคนก็เชื่อว่าเมื่อตายแล้วจะได้พบพระเจ้าของตน พอ
มาเจอสภาพแบบนี้แล้วก็อาจจะรับไม่ได้และอาละวาด อย่างที่เธอเห็นตอนนี้คนที่ตายแล้วจะถูกเจ้าหน้าที่
ทอยย นำตัวเข้ามาทีละคน พอไปถึงด้านหน้าพระยายมก็จะไต่ถามว่าชื่ออะไร แล้วท่านก็จะตรวจสอบข้อมูล
บาปจากบัญชีบาป แล้วถามคนตายว่าได้ทำบาปเหล่านั้นมาจริงหรือเปล่า หลังจากนั้นท่านก็จะตรวจสอบข้อมูล
การทำบุญจากบัญชีบุญ แล้วท่านก็จะไต่ถามคนตายว่าเคยทำบุญอะไรมาบ้างหรือเปล่า ซึ่งท่านก็จะไต่ถาม
อย่างละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะท่านมีเมตตาอยากให้ผู้ถูกไต่ถามนึกออก เช่น ถามว่าเคยปล่อยสัตว์ไหม
เคยปล่อยวัวไหม เคยปล่อย ปลาไหม เคยปล่อยปูไหม เคยปล่อยเต่าไหม หากนึกไม่ออก ท่านก็จะพยายามถาม
เรื่อย ๆ ซึ่งหากผู้ถูกไต่ถามระลึกถึงบุญที่เคยทำได้ เพียงแต่บุญเดียว เขาก็จะรอดพ้นจากการตกนรก แล้วได้ไป
เกิดในภพภูมิที่ดี เช่น เป็นมนุษย์หรือเทวดา แต่ถ้านึกไม่ออกเลย เขาก็จะต้องไปรับทัณฑ์ทรมานในนรกหรือ
ทุกขภูมิอื่นตามบาปที่เคยทำมา คำอธิบายนี้บ่งบอกว่า หากใครได้มาพบพระยายม ก็แปลว่า ยังมีโอกาส
รอดจากนรก

จากนั้นยมทูตก็ได้พา กฤตไปดูมหารุกของนรกทุกชั้นมีไว้สำหรับทรมานผู้ที่ทำบาปด้วยการฆ่าสัตว์ตัด
ชีวิตเพียงอย่างเดียว และการทรมานของนรกขุมรองลงไปจะกระจัดกระจายไม่มีรูปแบบ หลังจากผ่าน

เหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย ตอนนี้นักกฤตรู้สึก สะอิดสะเอียนและพะอืดพะอมกับภาพที่ได้เห็นทั้งหมด จนไม่อยากจะเห็นอะไรเกี่ยวกับนรกอีกแล้ว จึงขอให้ชายชุดขาวพาเขากลับโลกมนุษย์ และบอกกับตัวเองว่า เขาจะทำทุกอย่างเพื่อจะได้ไม่ต้องลงมาที่นี่ในฐานะผู้ถูกลงโทษ

สิ่งที่ได้พบเห็นในวันนี้ทำให้เขาตัดสินใจอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่ฆ่าสัตว์อีก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็กแค่ไหน และจะไม่เสพ สิ่งมีเงินเมาอีกเลย โดยไม่สนว่าเพื่อนจะเลิกคบหรือไม่ หรือจะเข้ากับคนในสังคมได้ไหม เพราะตอนนี้เขาเริ่มคิดได้เองแล้วว่าเพื่อนที่ดี ควรจะชวนกันทำสิ่งดี ๆ มากกว่าชวนกันไปดื่มเหล้า เสพสิ่งมีเมาครั้งละเมือกี้ชั่วโม่งจะส่งผลให้เขาต้องรับโทษด้วยความทุกข์ทรมานนับล้านล้านปีแบบที่เขาเห็น ก็จัดว่าเป็นการกระทำที่ได้ไม่คุ้มเสีย

บทที่ 9 วิธีไปนรก 457 ขุม

หลังจากที่กฤตกลับมาจากนรก กฤตเริ่มฝึกเจริญภาวนา และพยายามแบ่งปันสิ่งที่ได้เรียนรู้มาให้กับคนรอบตัว กฤตตั้งใจมั่นว่าจะพยายามเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ จากนั้นชายชุดขาวก็ได้ปรากฏตัวขึ้น กฤตกล่าวสวัสดี และถามคำถามเกี่ยวกับนรกว่าการลงโทษในนรกมีหลักเกณฑ์อะไร ชายชุดขาวอธิบาย ผู้ทำบาปไว้มากจะต้องไปรับผลของกรรมจากบาปทุกอย่างที่เคยทำ จนกว่ากรรมจะเบาบางจนนั้นใครที่ทำบาปมามากก็จะต้องชดใช้กรรมอยู่ในนรกนาน แล้วนรกแต่ละขุมก็มีการทรมาน และมีไวลงโทษคนที่ทำบาปที่แตกต่างกัน นรกคือสถานที่สำหรับทรมานผู้ที่เสพสิ่งมีเงินเมาและทำอกุศลกรรมบถ 10 ชายชุดขาวอธิบาย นรกชั้นที่ 1 มักจะเป็นที่ทรมาน ผู้ที่ทำบาปด้วยการฆ่าสัตว์นรกชั้นนี้มีมหานรกชื่อว่าสัตถุฆัมมทานนรก มีการทรมานด้วยการหั่น ตัด ฟัน แบบที่เธอได้เห็นมาแล้ว นรกขุมนี้ มีอายุขัย 1,620,000,000 ปีมนุษย์

นรกชั้นที่ 2 เป็นที่ทรมานคนที่ชอบลักทรัพย์ และคดโกง จะถูกนายนิรบาลจับมัดให้นอนบนแผ่นเหล็กร้อนแล้วใช้โซ่ที่ทำจากเหล็กขนาดใหญ่เท่าลำตาลมาตีบนร่าง จนเป็นรอย แล้วเสียดร่างกายให้ขาดเป็นท่อน ๆ ตามรอยนั้น จนเนื้อหนังและกระดูกของสัตว์นรกขาดวัน และเจ็บปวดทรมานมาก นรกขุมนี้มีอายุขัย 12,960,000,000 ปีมนุษย์ นรกชั้นที่ 3 เป็นที่ทรมานผู้ที่ชอบผิดลูกเมียคนอื่น มีขี้ มีเพศสัมพันธ์กันโดยไม่ได้สุ่ขอตามประเพณี ชื่อว่า สังฆาฏมทานนรก สัตว์นรกในนรกขุมนี้ จะมีรูปร่างหน้าตาที่ประหลาด เช่น มีหัวเป็นควายมีตัวเป็นคน หัวเป็นคนตัวเป็นไก่ และจะถูกนายนิรบาลถืออาวุธไล่ล่า ที่วิ่งหนี ไม่ทันก็จะถูกทุบจนตาย ส่วนที่หนีได้ก็จะวิ่งไปเจอไฟนรกดักหน้า ดักหลังจนหนีไม่พ้น ต้องถูกไฟเผาอย่างทุกข์ทรมาน ทั้งยังถูกภูเขเหล็กร้อนที่เผาไฟมาจนแดงฉานกลิ้งทับและบดขยี้ร่างจนแหลกละเอียด นรกขุมนี้มีอายุขัย 103,680,000,000 ปีมนุษย์ นรกชั้นที่ 4 เป็นที่ทรมานผู้ที่ชอบใช้ปากและมือทำบาป เช่น ส่อสารโกหก ส่อสารให้คนโกรธกัน ส่อสารไม่ดีให้คนฟังโกรธ ส่อสารเพื่อเจ้า นรกชั้นนี้มีมหานรกชื่อ โรธุมทานนรก นรกขุมนี้จะมีดอกบัวเหล็กเหมือนมหาโรธุมทานนรกที่อยู่ในนรก ชั้นที่ 5 แต่สัตว์นรกในนรกขุมนี้จะต้องยืนอยู่ในลักษณะที่หัวก้มลงไปจนจม อยู่ในดอกบัวถึงคาง มือจมถึงข้อมือ เท้าจมถึงข้อเท้า แล้วถูกไฟนรกเผาผลาญอยู่ในท่อนั้นโดยไม่สามารถขยับไปไหนได้และจะตายแล้วเกิดใหม่ในท่อนี้ไปจนรับกรรมหมด นรกขุมนี้มีอายุขัย 829,440,000,000 ปีมนุษย์ หลังจากถูกทรมานในมหานรกแล้ว ก็ต้องไปถูกทรมานในอุสสทนรกและ

ยมโลกตามบาปที่ทำมา ชั้นที่ 6 ที่มีอายุขัย 53,084,160,000,000 ปีมนุษย์ มหานรกและนรกบริวาร ชั้นที่ 7 ที่มีอายุขัยที่ยาวนานมากจนนับไม่ถ้วน รวมถึงเวจีมหานรก มหานรกชั้นที่ 8 ที่ซึ่งพระเวททัตและนางจิณฺจมาณวีกาถูกรังษณอยู่ ที่มีอายุขัยยาวนานจนนับไม่ได้ โดยจะยาวนานกว่า นรกชั้นที่ 7 ประมาณ 2 เท่า นรกชั้นนี้มีไว้ทรมานผู้ที่ทำบาปหนักมาก และผู้ที่ทำกรรมหนัก 5 ประการ ได้แก่ ฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าพระอรหันต์ ทำให้พระพุทธรูปเจ้าห่อพระโลหิต และทำให้หมู่สงฆ์แตกแยกกัน และนรกขุมพิเศษอีกขุมหนึ่งซึ่งอยู่ห่างไกลจากนรกขุมอื่น ชื่อว่าโลกันตนรก นรกขุมนี้จะมีน้ำกรดที่เย็นเยือกและมีเพดานเหนือน้ำกรดนั้น สัตว์นรกขุมนี้จะมีรูปร่างใหญ่โต มีเล็บมือเล็บเท้ายาว และต้องใช้เล็บในการเกาะเพดาน นรกขุมนี้มีตจนไม่มีแสง แม้แต่นิดเดียว สัตว์นรกจะอยู่กันด้วยความหวียวและรู้สึกโดดเดี่ยว เพราะมองไม่เห็นใครคิดว่าอยู่ตัวคนเดียว แต่พอได้ไปเรื่อย ๆ แล้วเจอสัตว์นรกตัวอื่นก็จะนึกว่าเป็นอาหาร จะพยายามฆ่ากันและกัน หากสัตว์นรกตัวไหนถูกฆ่าตาย ก็จะเกิดใหม่มารับกรรมตามเดิม แต่ถ้าพลัดตกลงจากขอบนรก ก็จะถูกน้ำกรดกัดจนร่างกายเปื่อยยุ่ยละลายหมดทั้งตัว ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสจนตาย แล้วก็เกิดใหม่ วนเวียนอยู่อย่างนี้นานแสนนานกว่านรกทุกขุมที่กล่าวมาทั้งหมด

บทที่ 10 ทำบาปตลอดชีวิต ก็ขึ้นสวรรค์ได้?

จากบทที่ 9 กฤตเกิดความรู้สึกว่าทำไมคุณตาของกฤตจึงไม่ตกนรก ชายชู้ตขาวอธิบาย ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจก่อนว่า เวลาที่เราตายไม่ว่าจะตายจากภพภูมิไหนก็ตาม สิ่งที่จะตัดสินว่าเราจะไปเกิดใหม่ที่ไหน ไม่ใช่ปริมาณบุญและบาปที่เราทำในชาตินั้น แต่คือสภาพจิตสุดท้าย ก่อนตายของเรา หากจิตสุดท้ายผ่องใส เรา ก็จะไปเกิดในสุคติภูมิ คือไปเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา หรือพรหม แต่หากจิตสุดท้ายของเรา หม่นหมอง เราก็จะไปเกิดในทุคติภูมิ คือ ตกนรก เป็นเปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน

จิตสุดท้าย อธิบายแบบง่าย ๆ ก็คือ ปกติคนเราจะมี ความคิดความรู้สึกเกิดขึ้น ตลอดเวลา ฉะนั้น ในสุดท้ายก่อนตาย เรามี ความคิดความรู้สึกแบบไหน นั่นก็คือสภาพจิตสุดท้ายของเรา หากเรามี ความคิดความรู้สึกในด้านที่เป็นกุศล จิตของเราผ่องใส เราก็จะไปสู่สุคติ แต่ถ้าเป็นในทางตรงกันข้าม จิตของเรา หม่นหมอง เราก็จะไปทุคติ

กรรมจะแสดงผลตอนใกล้ตายมี 3 รูปแบบใหญ่ๆ แบบที่ 1 เรียกว่า กรรมอารมณ์ คือก่อนตายภาพของกรรมที่เคยทำจะปรากฏ แบบที่ 2 เรียกว่า กรรมนิมิต คือจะมีภาพที่เกี่ยวข้องกับกรรมที่เคยทำปรากฏขึ้น แบบที่ 3 เรียกว่า คตินิมิต คือจะปรากฏภาพของสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับภพภูมิที่เราจะไป

บทที่ 11 จุดกำเนิดและวันสิ้นสุดจักรวาล โลก มนุษย์

ชายชู้ตขาวได้พาภรรยาที่พรหมโลก ชั้นที่ 16 เมื่อมาถึงพรหมโลก กฤตก็ได้เห็นพรหมในเครื่องแต่งกายสีขาวที่ดูสวยงามแบบเรียบง่าย รูปร่างหน้าตาคล้ายมนุษย์และเทวดาเพศชาย แต่ดูงดงามผ่องใส มีผิวพรรณที่ละเอียด และมีรัศมีที่สว่างไสวกว่าเทวดาหลายเท่า วิมานบนพรหมโลกใหญ่โตมโหฬารยิ่งกว่าวิมานบนสวรรค์ทุกชั้น แต่ที่นี่ไม่บริวารเลย

ผู้ที่เป้นพรหมจะมีความสุขตลอดเวลาโดยไม่ต้องกินอาหาร ไม่ต้องเสพกาม ไม่ต้องทำอะไรทั้งสิ้น เพียงแค่อยู่เฉย ๆ ก็มีความสุขมากแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องพึ่งพาบริวาร และไม่จำเป็นต้องกินอาหาร เพราะบริโภคมาเป็นอาหาร ด้วยเหตุนี้พรหม จึงอยู่เพียงลำพังในวิมานของตนโดยไม่มีบริวาร และแม้ว่ารูปร่างภายนอกของพวกเราจะดูเหมือนผู้ชาย แต่จริง ๆ แล้วพวกเราไม่มี เพศ เพราะมีสภาวะจิตที่ทรงอยู่ในฌาน จึงปราศจากกามฉันทะ พรหมมีอายุขัยเพิ่มขึ้นตามลำดับ ยิ่งอยู่บนพรหมโลกสูงขึ้นก็จะมีอายุขัยยืนยาวขึ้น พรหมชั้นสูงๆจะมีอายุขัยยืนยาวมากจนได้เห็นโลกแตกสลายและเกิดใหม่นับสิบครั้ง

พรหมอธิบาย แต่ก่อนที่จะเริ่มอธิบายกำเนิดโลกกำเนิดมนุษย์ มาพูดถึงวันสิ้นสุดของโลกมนุษย์กันก่อน โลกใบนี้ไม่ได้แตกเพราะมีอุกกาบาตมาพุ่งชนหรืออยู่ ๆ โลกก็แตกแบบที่มนุษย์กลัว แต่โลกใบนี้จะแตกสลายไปพร้อม ๆ กับสวรรค์และนรก โดยวันหนึ่งในอนาคตอีกนานแสนนาน หากตอนนั้นมนุษย์มีกิเลสที่เกี่ยวข้องโทษมากที่สุด โลกก็จะถูกทำลายด้วยไฟ หากตอนนั้นมนุษย์มีกิเลสเกี่ยวกับราคะมากที่สุด โลกก็จะถูกทำลายด้วยน้ำ หากตอนนั้นมนุษย์มีกิเลส เกี่ยวกับความลุ่มหลงมากที่สุด โลกก็จะถูกทำลายด้วยลม โดยโลกและจักรวาลจะถูก 3 สิ่งนี้สลับสับเปลี่ยนทำลายทีละอย่าง โดยจะถูกทำลายด้วยไฟ 7 ครั้งติดกัน ครั้งที่ 8 จะถูกทำลายด้วยน้ำ และจะสลับแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนถึงครั้งที่ 64 โลกและจักรวาล ก็จะถูกทำลายด้วยลม และหมุนเวียนแบบนี้ไปเรื่อย ๆ โดยในตอนโลกและจักรวาลจะถูกทำลายด้วยไฟ จะมีพระอาทิตย์ดวงที่ 2 เกิดขึ้นทำให้โลกร้อนจนน้ำในโลกเหือดแห้งไปเกือบหมด หลังจากนั้นจะมีพระอาทิตย์ดวงที่ 3, 4, 5, 6 เกิดขึ้นตามลำดับ จนน้ำในโลกและในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เหือดแห้งไปจนหมด ส่งผลให้สรรพสัตว์ต่าง ๆ ตายทั้งหมด ดวงดาวและภพภูมิ ต่าง ๆ ก็จะไม่มียึดเหนี่ยว ทำให้มีสภาพเป็นผงไปทั้งจักรวาล หลังจากนั้นพระอาทิตย์ดวงที่ 7 ก็จะปรากฏขึ้นพร้อมความร้อนที่มากมายมหาศาลจนทำให้ทั้งจักรวาลลุกเป็นไฟ โดยไฟจะเริ่มเผาไหม้ที่โลก แล้วเผาสวรรค์ นรก พรหมโลกบางชั้น และจะเผาไหม้ยาวนานจนไม่มีสิ่งใดหลงเหลืออยู่เลยแม้แต่ดวงอาทิตย์ ทำให้ทั้ง จักรวาลมีแต่ความมืดมิด

ส่วนตอนที่ถูกละลายด้วยน้ำ จะมีดวงอาทิตย์ดวงเดียวเหมือนเดิม แต่จะมีเมฆที่ทำให้เกิดฝนที่มีฤทธิ์เป็นกรดเกิดขึ้น เป็นน้ำที่มีสภาพเป็นกรดรุนแรงมาก สามารถกัดทุกอย่างให้หลอมละลายได้ และเมฆนั้นจะไม่เกิดขึ้นเฉพาะบนโลก แต่จะครอบคลุมไปทั้ง จักรวาล ทำให้ทั้งโลกมนุษย์ ดวงดาวต่าง ๆ สวรรค์ นรก และพรหมโลกบางชั้น ถูกฝนกรดทำลายล้างจนทั้งจักรวาลเต็มไปด้วยน้ำกรด และจะอยู่ในสภาพนั้นนานแสนนานจนไม่เหลืออะไรเลย น้ำกรดจึงค่อย ๆ ยุบหายไป ส่วนตอนที่ถูกละลายด้วยลมนั้น จะเกิดลมพายุขนาดใหญ่ ที่รุนแรงจนสามารถพัดพาภูเขาให้ปลิวได้ และพัดทำลายทุกอย่าง

บทที่ 12 การกิจที่หลงลืม

กฤตมีสิ่งที่คาใจเขามาตลอด คือชายชุดขาวเป็นใครทำไมถึงได้มาช่วยเหลือเขาตลอด กฤตได้ถามชายชุดขาว ๆ กล่าวว่า คงถึงเวลาที่จะได้บอกความจริงกันเสียที เพราะเธอได้มาอยู่บนเส้นทางที่ควรจะได้ไปแล้ว ชายชุดขาวหยุดนิ่งไปเล็กน้อยก่อน ความจริงฉันทกับเธอเคยเป็นเพื่อนสนิทกันมาหลายชาติ โดยเฉพาะในช่วง 89 ชาติก่อนจนถึงเมื่อประมาณ 47 ชาติก่อน เราเกิดมาเป็นเพื่อนสนิทกันทุกภพทุกชาติ เราทั้งสองจะทำบุญ

ร่วมกันและช่วยเหลือกันและกันมาตลอด แต่เมื่อ 46 ชาตินี้ที่แล้วเธอไปคบเพื่อนไม่ดี จึงพลาดพลั้งไปคบโกง ลักทรัพย์ และหลอกลวงผู้อื่น ผลของบาปนั้นทำให้เธอตกนรก และทำให้เราไม่เกิดมาในช่วงเวลาเดียวกันอีกเลย และในชาตินี้ที่กำลังจะมีจุดพลิกผันเกิดขึ้นกับชีวิตของเธอ นั่นคือ ผลของบาปจากการที่เธอเคยเชื่อและเคยเผยแผ่ความเชื่อผิด ๆ เกี่ยวกับดวง ตัวเลข ของมงคล เครื่องรางของขลัง ฯลฯ กับบาปที่เธอเคยคิดว่าคนมีศีลที่ศึกษาพระพุทธศาสนาว่าไม่รู้จริง บาปเหล่านี้กำลังจะร่วมกันส่งผลให้หลังจากที่แม่และพ่อของเธอตาย ความเศร้าโศกเสียใจจะเข้าครอบงำจิตใจของเธอ ทำให้บาปสับสนและส่งผลให้เธอไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม มากยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม และกลายเป็นคนที่ต่อต้านสิ่งเหล่านี้ ผลลัพธ์ก็คือ เธอจะกลายเป็นคนที่ทำบาปโดยไม่เกรงกลัว ทำให้ต้องตกนรกอีกนานแสนนาน ในฐานะที่เราเคยเกื้อหนุนกันและกัน ฉันจึงต้องมาช่วยเหลือเธอ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น ชายชู้ชาวอียิปต์ที่มาที่ไปของเรื่องราวทั้งหมด

กฤตฐ์รู้สึกดีใจที่ตัวเองได้มาอยู่บนเส้นทางที่ถูกต้อง และการได้รับการยืนยันจากชายชู้ชาวอียิปต์ ก็ยิ่งทำให้เขาสัมผัสได้ถึงความสุข ที่เกิดขึ้นภายในใจ แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกันเขาก็มีความรู้สึกบางอย่างเกิดขึ้นตามมาทันที เหมือนกับว่าจิตใจของเขายังไม่ได้รับการเติมให้เต็ม รวบรวมว่ามีบางอย่างที่เขาควรทำหลังจากเขาสามารถพาตัวเองมาอยู่บนเส้นทางธรรมและการบรรลุธรรม กฤตฐ์รู้สึกว่าอะไรบางอย่างที่เขาควรทำ แต่ไม่รู้ว่ามีคืออะไร ชายชู้ชาวอียิปต์กล่าวว่า มันคือความตั้งใจที่กฤตเคยอธิษฐานไว้ หลังจากที่เขาพลาดพลั้งทำบาปแล้ว ทำให้ตกนรกยาวนาน จนเมื่อ 9 ชาติก่อนจึงได้กลับมาพบพระพุทธศาสนาอีกครั้ง และในชาตินั้นเธอก็ได้พบพระที่มีญาณรู้ อดีตชาติของเธอ และได้เล่าความผิดพลาดในอดีตให้เธอรับรู้ ในชาตินั้นเธอจึงได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า จะพยายามเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยไม่ให้คนอื่นพลาดพลั้งเดินทางผิด เหมือนที่เธอเคยทำมา นับตั้งแต่ชาตินั้นเป็นต้นมา ทุกชาติที่เกิดมาพบเจอพระพุทธศาสนา หลังจากได้เข้าใจธรรมะอย่างถูกต้อง เธอก็จะพยายามเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ได้มากที่สุด

บทวิจารณ์

หนังสือเรื่อง จะเชื่อบทเป็นหรือจะเห็นตอนตาย ของผู้เขียนที่ใช้ชื่อว่า ญัฐพธธรรม เล่มนี้ ให้ความสำคัญกับนรก - สวรรค์ ในแง่ของพระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ

จุดเด่น

หนังสือเรื่อง จะเชื่อบทเป็นหรือจะเห็นตอนตาย เป็นรูปแบบกึ่งนิยายพุทธศาสตร์ เล่าเรื่องในพระไตรปิฎก เป็นการพาทัวร์นรกและสวรรค์ เหมือนเราฟังเทศน์พระมาลัยโปรดโลก ที่ท่านไปท่องนรก - สวรรค์มาแล้ว ก็มาเล่าเรื่องราวเหล่านั้นให้มนุษย์ฟัง จึงทำให้สนุกเพลิดเพลินได้ความรู้ ได้หลักธรรมจรรโลงใจ อ่านแล้วทำให้กลัวกรรมดำและทำกรรมขาว ทำให้เชื่อเรื่องกรรมในอดีตและกรรมที่จะส่งผลในอนาคต ดังเช่นในหนังสือ นรก - สวรรค์ ในพระไตรปิฎก ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ให้ความสำคัญกับผลกรรมในชาตินี้ว่า ความสำเร็จต่อชาตินี้ ความสำเร็จให้เลิกหรือบรรเทาการพึ่งพาอาศัยอำนาจดลบันดาลหรือสิ่ง

ลึกลับภายนอกด้วย เพราะการเชื่อชาติหน้า หมายถึง การเชื่อกรรมดีที่ตนกระทำ ความมั่นใจในผลที่จะได้ จะถึงด้วยการทำกรรมดีที่เป็นเหตุปัจจัย

หนังสือเรื่อง จะเชื่อตอนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย ของผู้เขียนที่ใช้ชื่อว่า ญัฐพธรรม เล่มนี้มีจุดเด่น ตามที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นเด่นย่อยๆ ได้ดังต่อไปนี้

1) หนังสือเรื่องนรก-สวรรค์ แสดงให้เห็นความสำคัญของนรกสวรรค์ที่อยู่ໃใจ และที่มีอยู่ในแต่ละขณะจิต เพราะเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้

2) หนังสือจะเชื่อตอนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย แสดงให้เห็นกฎแห่งกรรม ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เป็นต้น ซึ่งเป็นกฎทางศีลธรรม และเป็นเครื่องยืนยันว่า คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว คนหวานพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

3) หนังสือเรื่องจะเชื่อตอนเป็นหรือจะเห็นตอนตายแสดงให้เห็นว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกอ้างถึงนรกและสวรรค์ ทั้งในฐานะเป็นสถานที่ และที่เป็นภาวะทางจิตใจ หนังสือเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นการกล่าวถึงผลดีและผลร้าย ซึ่งเป็นไปในลักษณะแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือ เป็นผลที่จะเกิดขึ้นเองตามเหตุ จะถึงได้ด้วยการทำกรรมดีที่เป็นเหตุปัจจัย เพราะสวรรค์ในทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่สถานที่ที่จะไปได้โดยง่าย จัดเป็นธรรมที่น่าปรารถนาที่หาได้ยาก ผู้ปรารถนาสวรรค์ต้องบำเพ็ญปฏิบัติเพื่อให้ได้สวรรค์ โดยเฉพาะ ตามหลักการทำบุญในพระพุทธศาสนา คือ ให้ทาน การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ และการเจริญภาวนา

4) หนังสือเรื่องจะเชื่อตอนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย เป็นความเชื่ออันเป็นรากฐานสำคัญที่มุ่งเน้นการประพฤติจริยธรรมเป็นหลัก และให้ความสำคัญเกี่ยวกับนรกสวรรค์ที่เป็นภาวะทางจิตใจ เพราะความเชื่อเกี่ยวกับผลของกรรมในชาติหน้า จะต้องเป็นความเชื่อที่มีลักษณะช่วยส่งเสริมธรรมฉันทะให้เข้มแข็งแน่วแน่นยิ่งขึ้น ด้วยเหตุผลว่า การฝึกฝนอบรมกุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะให้กล้าแข็ง คือ ทำให้ เกิดความไฝธรรม รักความดีงาม สร้างความไฝรักในปิตุอันประณีตลึกซึ้งภายใน เป็นเครื่องป้องกันความชั่ว และหนุนการทำความดี และฝึกอบรมปัญญาให้เจริญถึงขั้นที่จะเป็นอยู่ด้วยปัญญาหรือดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

5) หนังสือเรื่องจะเชื่อตอนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย เป็นการเขียนธรรมะในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะเรื่องนรก สวรรค์ ในรูปแบบนิยาย ทำให้ผู้อ่านไม่น่าเบื่อเวลาอ่านหนังสือเกี่ยวกับธรรมะ การตั้งชื่อแต่ละบทก็น่าอ่านมาก เช่น กายที่มองไม่เห็น วิมานที่ไร้เจ้าของ อายุขัยและการเผชิญหน้ากับความตาย ทำบาปตลอดชีวิต ก็ขึ้นสวรรค์ได้ เป็นต้น ในแต่ละบทจะเป็นเนื้อเรื่องสืบเนื่องกัน เหมือนบทละครแต่ละตอน ๆ น่าติดตามอยู่เสมอ และที่เด่นไปกว่านั้นก็คือ มีเกร็ดความรู้ท้ายบทแต่ละบทให้ด้วย ทำให้ผู้อ่านได้ความรู้เพิ่มเติมจากเรื่องในบทนั้น ๆ ด้วย อาจจะทำให้คนที่ไม่เชื่อเรื่องนรก สวรรค์ เชื่อก็ได้ อาจจะทำให้คนที่ไม่เชื่อเรื่องกรรม เชื่อเรื่องกรรมขึ้นมาก็ได้

จุดที่น่าจะเป็นจุดอ่อน

หนังสือเรื่องจะเชื่อก่อนเป็นหรือจะเห็นตอนตายเล่มนี้ ผู้เขียนเห็นด้วยกับประเด็นที่ว่า แม้นรกสวรรค์มีอยู่ 3 ระดับ กล่าวคือ นรกสวรรค์หลังตาย นรกสวรรค์ที่อยู่ในใจ และนรกสวรรค์แต่ละ ขณะจิตก็จริงถึงอย่างนั้น ในประเด็นแรกที่กล่าวว่า นรกสวรรค์หลังตายนั้น ไม่ได้กำหนดว่า นรกและสวรรค์ตั้งอยู่ที่ไหน ซึ่งเป็นสถานที่คือดินแดนสำหรับเสวยผลกรรมของสัตว์ผู้ทำความชั่วและความดี การกล่าวถึงผลกรรมที่มนุษย์ได้กระทำไว้ อาจจะทำให้ผู้ศึกษาตามอย่างผิวเผิน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่เก็บเอาไปขยายความเพิ่มเติมในการปฏิเสธมากขึ้นก็ได้ เพราะการอธิบายนรกและสวรรค์ในเชิงภาวะทางจิตใจ สามารถทำให้เห็นประจักษ์ และเข้าใจได้ง่ายกว่าการอธิบายนรกและสวรรค์ในเชิงสถานที่ และเนื่องจากนรกและสวรรค์ที่เป็นสถานที่ไม่มีใครสามารถนำมาแสดงให้เห็นประจักษ์แก่กันและกันได้ จึงเป็นจุดด้อยที่จะทำให้คนรุ่นใหม่อภิปรายถกเถียงกันตลอดมาว่า “มีจริงหรือไม่ตั้งอยู่ที่ไหน มีลักษณะอย่างไร”

อย่างไรก็ตาม นรก-สวรรค์ จัดอยู่ในประเภทสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ สำหรับคนสามัญโดยทั่วไปแล้ว ปุุชชนส่วนใหญ่จึงไม่ชอบการพิสูจน์ โดยเฉพาะเรื่อง ยมบาลที่มีหน้าที่ทรมานสัตว์นรกตาม ผลกรรมที่ได้กระทำ ซึ่งทำให้เกิดความสลดใจ สังเวชใจแล้วรีบเร่งทำความดี วิธีการที่จะพิสูจน์นรก สวรรค์ให้เห็นประจักษ์แก่ประสาทสัมผัสของมนุษย์ปุุชชนนั้นในหนังสือเรื่องจะเชื่อก่อนเป็นหรือจะเห็นตอนตายเล่มนี้ ไม่ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเกิดใหม่ ทฤษฎีกาเนด 4 เพื่อที่จะเป็นเครื่องรองรับ นรกสวรรค์ที่เป็นสถานที่ให้มีเหตุผลมากขึ้น นอกจากนี้ หนังสือ เล่มนี้ ไม่ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบนรกสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและนรกสวรรค์ในศาสนาอื่น ซึ่งเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม เพื่อจะได้ทราบชัดว่า มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร สังคมเพียงแต่บอกว่า นรกกับสวรรค์ของทุกศาสนาคือที่เดียวกัน ในปัจจุบันมีความคุ้นชินต่อความสะดวกสบายและความทันสมัยของเทคโนโลยี จึงมีความคิดเห็นต่อเรื่องนรกและสวรรค์ในเชิงปฏิเสธ เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัว และเวลคุยกันเรื่องนรกสวรรค์ มันกับวามโนขึ้นมาจากเพราะสถานที่เหล่านั้นไม่มีใครได้ไปมาก่อน ยิ่งปัจจุบันคนเสวัตถุนิยมมากขึ้น ไม่ให้ความสนใจเรื่องนรกสวรรค์ แต่ให้ความกับความสุขในปัจจุบันที่เป็นโลกีย์ประกอบด้วยกิเลส เพื่อตอบสนองตัณหาของตัวเอง

ประเด็นที่เห็นด้วย

หนังสือเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นชัดเกี่ยวกับนรกสวรรค์ว่ามีอยู่จริง กล่าวในแง่มุมที่เป็นนามธรรม นรก คือ ความรู้สึก ร้อนรนในจิตใจ สวรรค์ คือ ความรู้สึกสบายใจ กล่าวในแง่มุมที่เป็นรูปธรรม นรก คือ ดินแดนที่สัตว์ผู้ทำบาปกรรมไว้ต้องไปเสวยผลของบาปกรรมหลังจากตาย สวรรค์ คือ ดินแดนที่สัตว์ผู้ทำบุญกรรมไว้ต้องไปเสวยผลของบุญกรรมหลังจากตาย อนึ่ง นรกและสวรรค์ก็เป็นเพียงองค์ประกอบอย่างหนึ่งของสังสารวัฏ สังสารวัฏย่อมไม่มีบนไม่มีล่าง การที่มนุษย์ยุคปัจจุบันกำหนดเป็นข้างบนและข้างล่างว่าโดยปรมาตม์แล้ว เป็นเรื่องสมมติขึ้น เพื่อจะได้สื่อความหมายกันเข้าใจระหว่างชาวมนุษย์ โลกด้วยกันเอง เป็นข้อตกลงของชาวมนุษย์โลกเท่านั้น พระอรหันตบุคคคลท่านมองเห็นนรกและสวรรค์เป็นประจำ จึงถือเป็นเรื่องปกติ ไม่มีบนไม่มีล่าง แต่ข้อความในคัมภีร์พระไตรปิฎกแสดงโดยนัยว่า เมื่อเปรียบเทียบกันกับมนุษย์สามัญ เทวภูมิสูงกว่ามนุษย์สามัญ

มนุษย์สูงกว่านรกภูมิ สวรรค์จึงต้องอยู่สูงเหนือเมืงนรกน่่นอน ระดับจิตของเราน่่นเอง ที่มันอยู่ในนรก หรือสวรรค์

ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในนรกก็เป็นนรก ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในสวรรค์ก็เป็นสวรรค์ เราทำกรรมดี กรรมชั่วไว้เรารู้เรามีความรู้สึกเป็นประสบการณ์เฉพาะตัวเกี่ยวกับกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ ถ้าเราทำกรรมดีก็เกิด ความปรโมทย์ มีปีติ มีความอบอุ่นใจ มีความเปรมใจ มีความสุข จิตใจอยู่ ในระดับสวรรค์ เป็นเรื่องสวรรค์ ในอนรกในใจที่เห็นได้ในปัจจุบันอย่างแท้จริง นรก – สวรรค์ มีจริงหรือไม่ จากประเด็นหัวข้อนี้ จะเห็น ว่า เรื่องนรก - สวรรค์ จัดอยู่ในประเภทสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ สำหรับคนสามัญ การที่พิสูจน์ไม่ได้ว่ามี ก็ไม่ได้แสดง ว่า สิ่งนั้นไม่มี แต่การที่จะพิสูจน์นั้น จะต้องพิสูจน์ด้วยอายตนะที่ตรงกัน อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักให้ปฏิบัติ โดยให้ถือการปฏิบัติ ที่ไม่ผิด คือ การวางท่าที่ต่อนรก - สวรรค์ ในแต่ละขณะจิต คนเราสร้าง บุคลิกลักษณะสร้างสมนิสัย ใจออกจากความคิด และพฤติกรรมทุกขณะจิต จากการดำรงชีวิตประจำวันทีละเล็ก ละน้อย ถ้าพยายามสร้างจิตใจของเราให้ดี ทำอารมณ์ให้ดี ค่อยเป็นค่อยไป ทำใจต่อสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้อง บุคลิก ก็ดีขึ้น จิตใจก็สบายขึ้น

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยในประเด็นที่ว่า นรก - สวรรค์ ที่อยู่ในใจ ในขณะที่เรามีชีวิตอยู่ทำกรรมดี แต่เวลา ตายเกิดจิตเศร้าหมอง ระดับจิตตกลงไป ก็ไปเกิดในที่ต่ำ เมื่อการไปเกิดขึ้นอยู่กับระดับจิตอย่างนี้แล้ว ก็ หมายความว่า เราพร้อมจะไปนรก - สวรรค์ได้ตั้งแต่ปัจจุบัน หรือพูดอีกอย่างก็คือ คนที่จะไปนรกคือคนที่อยู่ใน ระดับนรกอยู่แล้วในชาตินี้ หรือคนที่จะไปสวรรค์เขาก็มีจิตใจระดับสวรรค์ อยู่แล้ว ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมตามชาติตะวันตก เมื่อหลักธรรมเรื่องกรรมถูกบิดเบือน ไปจากหลักคำสอนเดิม “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุ คนในสังคมจึงต้องการเป็น เจ้าของวัตถุ และความร่ำรวยโดยไม่สนใจที่จะทำงานให้เหนื่อยยาก ด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายและผิดศีลธรรม เช่น ค้ายาเสพติด อาชญากรรม โจรกรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ณัฐพชรธรรม. (2560). *จะเชื้ตอนเป็นหรือจะเห็นตอนตาย*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *นรกสวรรค์ ในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

บทวิจารณ์หนังสือ เปิดโลกกึ่งพุทธกาล

พระปลัดเกื้อกุล สุphanนโท (พงศนันท์)

Phra Palat Kuekkul Suphananto (Pongsanun)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Buddha Panya Sri Thawarawadee Buddhist College

pkk072ok@gmail.com

*****

บทนำ

หนังสือเรื่องเปิดโลกกึ่งพุทธกาลเขียนโดย สติน ศรีพุทธโธ เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2563 หนังสือเปิดโลกกึ่งพุทธกาลมีรูปเล่มขนาดปกเก็ตบุ๊คขนาด A5 จำนวนทั้งสิ้น 246 หน้า ในสารบัญระบุว่ามามีทั้งหมด 12 บทด้วยกันคือ 1.พระเถระเจ้าผู้รู้แจ้งในธรรม 2.ร่ำรวยได้ถูกต้องยังยืนนาน 3.ควบคุมอื่นมีอีกมาก 4.อาทิศย์ 1,000 ดวง 5.กว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์ 6.มนุษย์ไม่มาจากลิง 7.มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล 8.พุทธศาสนาหมดไปจากอินเดีย 9.ศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก 10.กฎแห่งกรรมกฎของโลก 11.การปกครองของมวลมนุษย์ 12.จะลองสืบต่อพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้บอกว่าหนังสือเล่มนี้เกิดจากการฟังอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ของพระเถระเจ้าผู้รู้แจ้งในธรรมที่มีอภิญญา 6 และปฏิสัมภิทาญาณ 4 และได้้นำเรื่องราวดังกล่าวที่ได้ฟังมาจากพระเถระเจ้าและคณาจารย์ในพระไตรปิฎกเพื่อยืนยันว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนในพระไตรปิฎกนั้นเป็นจริง และยังได้อธิบายถึงว่าทรัพย์ได้มาอย่างถูกวิธีนั้นต้องทำอะไรและบอกว่าภพภูมิอื่น ๆ มีอีกมากโดยได้ยกเหตุการณ์มนุษย์ต่างดาวที่เรียกว่าเบอร์มิวด้ามาอธิบายด้วยหลักของท้าวจตุโลกบาลและภาพของอสูร ผู้เขียนได้อธิบายถึงดวงปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าสว่างเท่าพระอาทิตย์ 1,000 ดวงทำให้รู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดในความรู้ทั้งหมดในสากลโลกและยังบอกได้ว่าการที่จะเกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์นั้นเป็นการยากโดยอธิบายถึงจำนวนสัตว์ที่มีทั้งหมดเมื่อเทียบกับจำนวนคนที่มีทั้งหมดก็จะเห็นว่าสัตว์นั้นมีมากกว่าคนหลายหลายเท่าจนประมาณไม่ถูก

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงการที่มีความเชื่อว่ามนุษย์มาจากลิงจากนักวิทยาศาสตร์ที่ยืนยันว่ามนุษย์มาจากลิงแต่ผู้เขียนได้อธิบายว่ามนุษย์ไม่ได้มาจากลิงโดยยกคำสอนของของพระพุทธเจ้ายืนยันว่ามนุษย์เกิดมาจากพรหมแล้วก็มีพัฒนาการจากพรหมยุคแรกที่กินม้วนดินและพัฒนามาเป็นมนุษย์ในยุคปัจจุบัน จนถึงเรื่องของพุทธศาสนาหมดไปจากอินเดียด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคนี้สาเหตุหลักๆก็คือประเทศอินเดียมีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลและมีความเชื่อหลากหลายความเชื่อทั้งหลายเป็นที่ยอมรับของบุคคลจำนวนมากว่า ส่วนคำสอนในพระพุทธเจ้าจะต้องปฏิบัติซึ่งกว่าจะรู้แจ้งเห็นจริงได้ก็จะยากกว่าที่จะเชื่อ ศาสนาหรือลัทธิอื่นๆซึ่งแค่

กราบไหว้เป็นที่พึ่งก็จะพบกับความสมหวัง จะประสบความสำเร็จ บทที่ 9 ศูนย์กลางพุทธศาสนาโลกผู้เขียนได้ยืนยันความเหมาะสมว่าประเทศไทยเหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาโลก ด้วยเหตุผลที่ว่าประเทศไทยมีพร้อมทั้งด้านการปกครองทั้งคุณสมบัติและความเชื่อความศรัทธาที่มีในพระพุทธศาสนา บทที่ 10 กฎแห่งกรรมกฎของโลก ผู้เขียนได้พูดถึงกฎแห่งกรรมว่าเป็นหลักการที่เป็นแนวทางเดียวกันกับความยุติธรรมความเหมาะสมและความสมดุล บทที่ 11 การปกครองของมวลมนุษย์ โดยผู้เขียนได้ยกหลักทฤษฎีคอมมิวนิสต์เข้ามาอธิบายถึงการปกครองที่มีอุดมการณ์ว่าทุกคนต้องเสมอภาคกันหมดและผู้เขียนก็สรุปว่าการปกครองที่ใช้ทุกคนเสมอภาคนั้นเป็นไปได้เพราะแต่ละคนมีบาปบุญติดตัวมาไม่เท่ากันแต่ละคนจะมีฐานะร่ำรวยหรือยากจนก็อยู่ที่บุญจะมีความพร้อมสติปัญญาดีหรือไม่ดีก็อยู่ที่บุญเก่าของแต่ละคนที่ดีติดตัวมา บทที่ 6 จรรโลงสืบต่อพระพุทธศาสนา ผู้เขียนยืนยันว่าการที่จรรโลงพระพุทธศาสนาได้นั้น จะต้องสามารถชักชวนให้คนอื่นมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย คือเข้าใจในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์และสามารถปฏิบัติเข้าถึงพระรัตนตรัยนั้นได้ นี่คือนิhoaโดยย่อทั้ง 12 บท ของ หนังสือเปิดโลกหลังกึ่งพุทธกาล

เนื้อหา

ผู้เขียนได้ยกเหตุการณ์ที่ประชาชนเชื่อ เช่น เรื่องฮวงจุ้ย ฤกษ์ยามยามดี ระบบสุริยะจักรวาล ความเป็นมาของมนุษย์ ความเป็นมาของโลก ความเป็นมาของมนุษย์ มนุษย์ไม่ได้มาจากลิง สัตว์ต่างเกิดจากผลของกรรมของตัวเอง มนุษย์ต่างดาว สวรรค์ นรก เปรต เทพเทวา จานบิน เหตุการณ์ที่สามเหลี่ยมเบอร์มิวด้า ปรากฏการณ์บังไฟพญานาค ด้วยการยกสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงและมีในพระไตรปิฎกมาอธิบายสิ่งดังกล่าวข้างต้น พร้อมทั้งได้ยกเทศนาของพระเถระเจ้าที่ผู้เขียนอ้างว่าเป็นผู้รู้แจ้งในธรรม มอญญาณ 6 และปฏิสัมภิทาญาณ 4 ที่ผู้เขียนเรียกว่า “อนุศาสน์ปาฏิหารย์” มาอธิบายว่าความจริงตามความเข้าใจของผู้เขียนว่าเป็นอย่างไร ผู้เขียนยืนยันเรื่องบาป บุญคุณ โทษ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหารย์ ระลึกชาติ หูทิพย์ ตาทิพย์ ผี เปรต เทวดา นรก สวรรค์ ว่าสิ่งเหล่านี้มีจริง เพราะมีปรากฏในพระไตรปิฎก ที่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกคำเป็นความจริง เพราะผู้ที่บรรลุปะระสัพพัญญูพุทธเจ้าต้องสร้างบารมี 30 ทศ ใช้เวลาสั่งสมบุญบารมีมากกว่า 4 อสงไขยแสนกัป ช่วงท้ายของหนังสือได้กล่าวถึงเหตุที่พระพุทธศาสนาหมดจากอินเดีย ผู้วิจารณ์ขอวิจารณ์ดังนี้

บทที่ 1 พระเถระเจ้าผู้รู้แจ้ง หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้ยกเทศนาของพระเถระเจ้าที่ผู้เขียนอ้างว่าเป็นผู้รู้แจ้งในธรรม มอญญาณ 6 และปฏิสัมภิทาญาณ 4 ที่ผู้เขียนเรียกว่า “อนุศาสน์ปาฏิหารย์” โดยอธิบายอภิญญา 6 และ ปฏิสัมภิทาญาณ 4 ว่าคืออะไร มีอะไรบ้าง ผู้วิจารณ์เห็นว่าการอ้างอนุศาสน์ปาฏิหารย์ ของพระเถระเจ้าโดยมิได้ระบุว่าพระเถระเจ้าองค์ใดนั้นทำให้นิhoaที่มีขาดความชัดเจนของที่มา

บทที่ 2 ร่ำรวยได้ถูกต้องยั่งยืนนาน ผู้เขียนได้ยกความเชื่อของคนยุคปัจจุบันหลายด้านซึ่งผู้เขียนอธิบายว่าเป็นความเชื่อที่ไม่มีหลักตรรกะอธิบายอย่างสมบูรณ์เช่นความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามยามดี และได้นำเรื่องการยกจิตใจของผู้คนมาอธิบายว่าจิตเป็นสิ่งที่มิพลังโดยได้อธิบายให้เห็นว่าจิตมีพลัง

อย่างไร อธิบายถึงที่มาของพลังจิตว่ามาจากการทำทาน มาจากการทำทานถูกเนื้อนาคบุญที่ต่างกันผลของบุญต่างกัน จิตของผู้ทำทานที่ต่างกันผลของบุญต่างกัน ถ้ามีการเพิ่มเรื่องทานวรรค ในไตรปิฎกเล่มที่ 23 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 15 อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต มาประกอบจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการทำทานมากยิ่งขึ้น

บทที่ 3 ภพอื่นยังมีอีกมาก ผู้เขียนอ้างว่า ถ้าท่านใดได้อ่านได้ฟังการแสดงธรรมที่เรียกว่า อนุสาสนีย์ปาฏิหาริย์ จะช่วยให้หูตาแจ่มสว่างรู้ได้ว่าบาปบุญ คุณโทษ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ระลึกชาติ หูทิพย์ตาทิพย์ ผีเปรต เทพเทวดา นรก สวรรค์หรือแม้แต่มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาลล้วนมีอยู่จริง และยกปรากฏการณ์บังไฟพญานาค มาอธิบาย หากนำเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากเทวโลกมาสู่มนุษยโลก หลังจากที่ได้แสดงธรรมเทศนาโปรดพระมารดา และเสด็จจำพรรษา ณ ดาวดึงส์พิภพครบไตรมาสแล้ว โดยเสด็จลงทางบันไดสวรรค์ที่ประตูเมืองสังกัสสนคร ทางตอนเหนือของกรุงสวดีถี ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 หรือ วันพระเจ้าเปิดโลก เนื้อหาในบทนี้จะสมบูรณ์ขึ้น

บทที่ 4 อาทิตย 1,000 ดวง ผู้เขียนอธิบายว่า ญาณรู้ของนักบวชนอกพุทธศาสนาเช่นฤๅษีโยคีนักพรตจะเปรียบได้กับแสงหิ่งห้อย วับๆ แวมๆ รู้เห็นได้ไม่กว้างไกล ญาณรู้ของพระอรหันต์สาวกจะเปรียบได้กับแสงประทีป ญาณรู้ของพระอรหันต์อัครสาวกจะเปรียบได้กับแสงของดาวประกายพรึกที่โดดเด่นอยู่บนท้องฟ้า ญาณรู้ของพระปัจเจกพระเจ้าจะเปรียบได้กับแสงจันทร์ในคืนวันเพ็ญ ส่วนญาณรู้ของสัพพัญญูตถาคตของพระพุทธเจ้าจะเปรียบได้กับแสงของดวงอาทิตย์ตั้ง 1,000 ดวง โดยให้เห็นว่าที่ญาณรู้แตกต่างกันเพราะการสั่งสมบุญบารมีไม่เหมือนกัน เมื่อพระพุทธเจ้ามีญาณรู้หรือดวงปัญญาสว่างไสวมาก ท่านจึงสามารถรู้สิ่งต่างๆ ในภพ3ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต รู้จริงอย่างไม่มีใครรู้เท่ากับพระองค์ เรื่องเรื่องดวงปัญญาหากผู้เขียนนำเรื่องโสฬสญาณมาขยายให้เห็นขั้นตอนของความละเอียดในการเจริญญาณจะทำให้เห็นความแตกต่างของความละเอียดในญาณมากขึ้น

บทที่ 5 กว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์ โดยยกตัวอย่าง “เหมือนกับเต่าตาบอดอยู่ใต้ทะเล ทุก100 ปีจะโล่ขึ้นมาหายใจ และกลางทะเลมีแอกขนาดที่หัวเต่าสวมเข้าได้พอดี ลอยอยู่ โอกาสที่หัวเต่าจะโผล่เข้าสวมกับแอกนั้นยากเพียงใด โอกาสที่จะเกิดเป็นมนุษย์นั้นยากยิ่งกว่านั้น” ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ชัดเจนในการเปรียบเทียบการเกิดของมนุษย์ว่าเกิดขึ้นได้ยาก ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่าดวงจิตที่จะมาเกิดในภพมนุษย์นั้นมีจำนวนมากมายมหาศาล บ้างก็ไปเกิดเป็นสัตว์ตัวเล็กๆ เช่นริน ยุง มด แมลง ไปจนถึงสัตว์อื่นๆ ในเนื้อที่ 1 ตารางกิโลเมตร มีจำนวนมากกว่ามนุษย์ทั้งโลก เพื่อให้เห็นว่าที่มาเกิดเป็นมนุษย์ได้มีเพียงเล็กน้อยมาก การอธิบายเรื่องเด็กหลอดแก้ว หากนำปัญจสาขา ใน อินทกสูตร มาประกอบจะทำให้เนื้อหาสมบูรณ์ขึ้นในส่วนการโยงเรื่องการเกิดเป็นมนุษย์

บทที่ 6 มนุษย์ไม่มาจากลิง ผู้เขียนอธิบายว่ามนุษย์ชุดแรกของโลกใบนี้มาจากไหนโดยยกอัครคณฺยสูตร(มนุษย์มาจากพรหม)ชี้ให้เห็นกำเนิดโลกและมนุษย์ที่มีในพระไตรปิฎก และได้อธิบายเรื่องกัปและเรื่อง

พระพุทธเจ้าในกัปนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพรวมของอายุโลกใบนี้ตั้งแต่เริ่มต้นมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้อ่านเห็นความมหัศจรรย์ของความรู้ในพระพุทธศาสนา หากผู้เขียนได้นำเรื่องทฤษฎีกาเนิดโลกทางวิทยาศาสตร์มาประกอบจะทำให้เนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น การอธิบายวงจรอายุขัยของมนุษย์ถ้านำเนื้อหาจากจักรวาลสูตรมาประกอบเนื้อหาจะสมบูรณ์

บทที่ 7 มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล ผู้เขียนกล่าวถึงว่าในอวกาศมีระบบสุริยะจักรวาลเป็นจำนวนมาก ระบบสุริยะจักรวาลหนึ่งจะมีอบายภูมิมนุษย์เทวดาพรหมโลกเช่นกันกับจักรวาลของเรา หากนำเรื่องโลกธาตุในจุฬินิกาสูตอังคตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 12 [ฉบับมหาจุฬาฯ] มาประกอบจะทำให้เนื้อหาเรื่องระบบสุริยะจักรวาลสมบูรณ์ขึ้น แต่ผู้เขียนได้อธิบายมีการติดต่อสื่อสารกันทางจิตหรือเดินทางด้วยกายทิพย์จากการแสดงธรรมของพระอรหันตเจ้าผู้มีปัญญาสูงหากยกเรื่องพระโมคคัลลานะกราบทูลขออนุญาตพระพุทธองค์ว่าพระโมคคัลลานะจะพาพระภิกษุไปบิณฑบาตในอุตรกุรุทวีปเนื้อหาจะสมบูรณ์ขึ้น

บทที่ 8 พุทธศาสนาหมดไปจากอินเดีย ผู้เขียนยกสาเหตุที่ทำให้พุทธศาสนาหมดไปจากอินเดียมา 5 ประการ คือ 1. อินเดียเป็นประเทศกว้างใหญ่ไพศาล 2. ลัทธิเทวนิยม ใครอยากได้อะไรก็กราบไหว้บูชาสักการะ ส่วนพุทธศาสนาเมื่ออยากได้อะไรต้องประกอบเหตุแต่มันปฏิบัติยากเขาจึงหันไปนับถือเทพเจ้าเพราะเชื่อว่าช่วยบันดาลให้ได้ 3. บางลัทธิยกเอาพระพุทธเจ้าเป็นอวตารองค์หนึ่งหรือเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา 4. บางลัทธิเชื่อว่าล้างบาปได้แต่ในพุทธศาสนาจะล้างบาปเอาง่ายๆอย่างนั้นไม่ได้ 5. นักบวชบางลัทธิสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ผู้คนได้บ้าง เช่น โยคี ฤๅษี ดาบส แต่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้ภิกษุอวดอุตริแสดงฤทธิ์ หากผู้เขียนเพิ่มประเด็นเรื่องการถูกรุกรานจากการเมืองและภัยภายในของพุทธศาสนิกชนเอง เช่น การมุ้งปรีติมากกว่าการปฏิบัติ ก็จะทำให้เนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น

บทที่ 9 ศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก ผู้เขียนอธิบายว่าโดยหลักใหญ่ๆหรือทั่วไปพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองในประเทศที่เป็นกลางๆมีขั้วมีความแตกต่างหลากหลายหรือจะต้องเป็นประเทศที่ไม่เจริญรุ่งเรืองมากและก็ต้องไม่ยากจนหรือด้อยพัฒนาจนเกินไปประเทศไทยอยู่ในขั้นกลางๆพอเพียงมีความแตกต่างที่หลากหลายและมีสถาบันพระมหากษัตริย์ให้การอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ประเด็นนี้ผู้วิจารณ์เห็นว่า ไม่น่าใช่ เพราะในพุทธกาล ศูนย์กลางพระพุทธศาสนานั้นคือกรุงราชคฤห์ กรุงราชคฤห์ในสมัยนั้นเป็นศูนย์กลางความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ กล่าวคือ เป็นเมืองที่มีนักธุรกิจอันดับต้นๆของชมพูทวีปหรืออินเดียสมัยนั้น มีพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจเป็นที่ยำเกรงของเมืองทั้งหลาย มีนักปราชญ์ราชบัณฑิต เจ้าลัทธิมากมาย พระพุทธเจ้าจึงปักหลักพระพุทธศาสนาที่กรุงราชคฤห์ และกรุงราชคฤห์จึงกลายเป็นศูนย์พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น การที่ผู้เขียนสรุปว่าผู้เขียนอธิบายว่า “โดยหลักใหญ่ๆหรือทั่วไปพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองในประเทศที่เป็นกลางๆมีขั้วมีความแตกต่างหลากหลายหรือจะต้องเป็น

ประเทศที่ไม่เจริญรุ่งเรืองมากและก็ต้องไม่ยากจนหรือด้อยพัฒนาจนเกินไปประเทศไทยอยู่ในชั้นกลางๆ” นั้น จึงไม่สอดคล้องกับสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้กรุงราชคฤห์เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา

บทที่ 10 กฎแห่งกรรมกฎของโลก ผู้เขียนกล่าวว่า ยุติธรรม เหมาะสม ลงตัว พอดี คำนิยามเหล่านี้คือ กฎแห่งกรรม กฎของธรรมชาติ หรือกฎของโลก โดยอธิบายว่ากฎแห่งกรรมมันทำงานด้วยตัวของมันเอง โดยจิตเป็นตัวเก็บพฤติกรรมของมนุษย์และก็เอาพฤติกรรมของมนุษย์ที่ผ่านมา ตามส่งผลให้กับมนุษย์ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต เหมือนกับแผ่นซีดีที่เก็บข้อมูลแล้ว ข้อมูลนั้นถูกนำมาใช้ในปัจจุบันและในอนาคต จิตจะเก็บสิ่งที่เกิดขึ้นกับกายวาจาใจของมนุษย์ และก็จะตามส่งผลที่เกิดขึ้นจากกายวาจาใจ ถ้ากายวาจาใจแสดงออกในทางที่เป็นกุศล ผลกรรมที่จะออกมาทางกายวาจาใจก็จะเป็นการส่งผลที่ดีไปในทางบวก ถ้ากายวาจาใจเป็นอกุศล ผลกรรมที่ออกมา ก็จะส่งผลไปในทางลบ หากนำหลักปฏิจจสมุปบาท มาเสริมเนื้อหาจะสมบูรณ์

บทที่ 11 การปกครองของมวลมนุษย์ ผู้เขียนได้นำการปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์มาโดยอธิบายว่าเป็นลัทธิที่ทำให้ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันไม่มีในทุนศักดินาพ่อค้าหน้าเลือดเอารัฐเอาเปรียบไม่มีคนรวย คนจนทรัพย์สินทั้งหมดของนายทุนผู้ร่ำรวยจะต้องถูกยึดเอามาเป็นของรัฐทั้งหมดรัฐจะเป็นผู้บริหารดำเนินการทุกอย่าง และรตนั้นก็จัดสรรแบ่งปันให้ทุกคนได้รับเสมอทั่วหน้ากัน แต่ในที่สุดลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ล่มสลาย เพราะฝ่าฝืนความจริงฝืนสังขารการทำงานร่วมกันแล้วเอามาแบ่งปันให้เท่าๆกันถ้าจะให้ดีและประสบผลสำเร็จผู้ทำงานจะต้องเป็นหุ่นยนต์หรือเป็นผู้ไม่มีจิตจึงจะเป็นไปได้แต่มนุษย์เรามีจิตใจกันทุกคนมีความขยัน ซื่อสัตย์เอาใจเอาเปรียบใครซื่อสัตย์ทำน้อยก็ได้ส่วนแบ่งเท่ากันขยันทำมากก็ได้ส่วนแบ่งเท่ากันหรือได้มากกว่าเดิมนิดหน่อย ผู้เขียนได้ยกความสำคัญของผู้นำขึ้นมาว่าผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีบุญจึงจะสามารถเป็นผู้นำที่ดีได้ หากนำอัครคุณธรรมมาอธิบายเพิ่มก็จะทำให้เนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น

บทที่ 12 จรรโลงสืบต่อพุทธศาสนา โดยสรุปผู้เขียนได้อธิบายถึงการที่จะทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้ก็คือจะต้องปฏิบัติดีต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือต่อพระรัตนตรัยเพราะพระรัตนตรัย เป็นสิ่งประเสริฐสุด และปฏิบัติดีต่อบิดามารดาให้ดี เพราะบิดามารดาเปรียบเสมือนพระอรหันต์ในบ้าน ผู้เขียนน่าจะสรุปว่า ศาสนาจะจรรโลง ชาวพุทธต้องนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติอย่างจริงๆ จังๆ และก็ปฏิบัติให้ถูกวิธีตามที่พระองค์ได้ตรัสไว้ จึงจะสามารถจรรโลงสืบต่อพุทธศาสนาได้

บทวิจารณ์

จากเนื้อหาทั้ง 12 บท ของหนังสือเปิดโลกกึ่งพุทธกาล เริ่มจากผู้เขียนกล่าวถึงความรู้จากพระเถระเจ้า ผู้รู้แจ้ง ร่ำรวยได้ถูกต้องยั่งยืนนาน ภาพอื่นยังมีอีกมาก อาทิ 1,000 ดวง กว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์ไม่มาจากลิง มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล ศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก กฎแห่งกรรมกฎของโลก การปกครองของมวลมนุษย์ บทสุดท้ายกล่าวถึงจรรโลงสืบต่อพุทธศาสนา มีประเด็นที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยดังนี้

ประเด็นที่เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเปิดโลกหลังกึ่งพุทธกาล จุดเด่นประการแรกผู้เขียนได้วางแนวเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อพุทธศาสนิกชนไทยที่เข้าใจว่ามีผลต่อความเจริญรุ่งเรืองเรื่องด้านการค้าขาย ความเชื่อ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อเหล่านั้นไม่สามารถอธิบายที่มาที่ไปของความเชื่อได้ชัดเจนพอ และผู้เขียนได้ใช้หลักพระพุทธศาสนาอธิบายว่าความเจริญรุ่งเรืองทางธุรกิจการค้านี้มาจากพลังจิตที่บริสุทธิ์

จุดเด่นประการที่สองคือผู้เขียนได้นำความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่ามนุษย์มาจากลิง โดยผู้เขียนได้นำอัคคัญสูตรมาอธิบายว่าพระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์มาตั้งแต่ 2,500 กว่าปีมาแล้ว และได้เพิ่มเกี่ยวกับเรื่องกาลเวลาให้เห็นชัดเจนขึ้นด้วยการอธิบายช่วงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่ยุคต้นกับที่มนุษย์มีอายุยืนยาวถึงสองแสนปี และต่อมาอายุลดลงมาเรื่อยๆ ด้วยเหตุที่มนุษย์มีกิเลสเพิ่มพูนขึ้น จนที่อายุเฉลี่ยของมนุษย์เหลือเพียง 10 จึงเกิดแรงขับในใจให้มุ่งทำทานรักษาศีล ลดกิเลสในใจลงเรื่อยๆ จนมีผลให้อายุเฉลี่ยของมนุษย์ยืนยาวขึ้นเรื่อยๆ จนกลับไปถึงอายุเฉลี่ยได้สองแสนปี แล้วประมาณ ทำให้อายุเฉลี่ยลดลงมาอีก ในช่วงที่อายุเฉลี่ยลดลงมาเหลือ 8 หมื่นปี ได้มีพระพุทธรูปเจ้าทรงพระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรยมาบังเกิด จุดเด่นข้อนี้ นอกจากผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีที่มาที่ไปอย่างไรแล้วยังได้ให้อ่านได้ทราบถึงยุคพระศรีอริยเมตไตรยจะมีเมื่อไหร่

จุดเด่นประการที่สาม ผู้เขียนได้นำสิ่งที่ชาวโลกกำลังให้ความสนใจกันเป็นอย่างมาก คือ เรื่องมนุษย์ต่างดาว โดยนำปรากฏการณ์สามเหลี่ยมเบอร์มิวด้ามาเป็นประเด็นและนำเรื่องเวมานิกเปรมมาอธิบาย ทำให้ผู้อ่านได้คำตอบเรื่องมนุษย์ต่างดาวในแง่มุมเรื่องพลังจิต สิ่งที่วิทยาศาสตร์ให้คำตอบไม่ได้แต่พระพุทธศาสนาให้คำตอบได้และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยการใช้อานาภาพของจิต

จุดเด่นประการสุดท้ายผู้เขียนได้พยายามให้ทุกคนรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคงยาวนาน วิธีที่จะรักษาพระพุทธศาสนาได้ดีที่สุดคือการปฏิบัติ โดยผู้เขียนได้ยกพระรัตนตรัยประเสริฐล้ำเลิศ เป็นสิ่งที่ให้ดวงปัญญาแก่ชาวโลกให้รู้ความจริงของโลก นอกจากจะได้รู้ความจริงของโลกแล้วยังให้รู้ถึงเป้าหมายของมนุษย์ทุกคนว่าคือการเข้าสู่พระนิพพาน

ประเด็นที่ไม่เห็นด้วย

โดยเนื้อหาและการจัดเรียงเนื้อหาเป็นบทเป็นตอนนั้นผู้เขียนจัดการได้ดี สิ่งที่ทำให้เนื้อหาลดความน่าหนักหนาที่น่าเชื่อถือของเนื้อหา คือที่มาของข้อมูลและผู้เขียนอ้างว่าเป็นข้อมูลจากพงศาวดารนิปาฏิหาริย์ของพระเถระผู้รู้แจ้งในธรรมที่มีอภิญญา 6 และปฏิสัมภิทา 4 ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่าน่าจะระบุตัวตนให้ชัดเจนว่าเป็นท่านใด ถึงแม้ว่าผู้เขียนได้ยกเนื้อหาในพระไตรปิฎกมาอ้างโดยระบุที่มาว่ามาจากพระไตรปิฎกเล่มใดหน้าใด แต่ผู้วิจารณ์รู้สึกว่าการให้น้ำหนักกับเนื้อหาที่ได้จากข้อมูลที่จากพงศาวดารนิปาฏิหาริย์มากกว่า มีหลายจุดที่ควรนำเนื้อหาจากไตรปิฎกมาอธิบายให้เกิดความชัดเจน แต่ผู้เขียนมิได้นำเนื้อหานั้นมาประกอบคำอธิบาย

ตามที่ผู้วิจารณ์ได้ยกตัวอย่างไว้ในบทวิจารณ์ข้างต้น หากผู้เขียนได้นำเนื้อหาให้พระไตรปิฎกตามที่ผู้วิจารณ์ได้เสนอไว้ เชื่อว่าหนังสือเปิดโลกกึ่งพุทธกาล จะเป็นหนังสือที่มีอรรถรสเพิ่ม สร้างความเชื่อความเข้าใจที่ถูกต้องต่อผู้อ่านได้อย่างสมบูรณ์

ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือ เปิดโลกกึ่งพุทธกาล เป็นหนังสือที่น่าอ่านเล่มหนึ่ง ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อของพระพุทธศาสนาอธิบายปรากฏการณ์ในปัจจุบันได้ดี โดยนำหลักธรรมในพระไตรปิฎกและประสบการณ์จากการปฏิบัติธรรมของพระเถระเจ้าผู้รู้แจ้งในธรรม มาอธิบายให้คนในยุคปัจจุบันได้รู้ว่าหลายสิ่งหลายอย่างที่มีนักวิทยาศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักการตลาด รวมถึงนักมานุษยวิทยา ที่ได้พยายามอธิบายถึงที่มาที่ไปของปรากฏการณ์ทั้งหลาย หนังสือเล่มนี้ได้้นำความรู้ในพระพุทธศาสนาอธิบายในปรากฏการณ์เหล่านั้นได้ดีพอสมควร ซึ่งเป็นการยืนยันความรู้และคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เป็นความรู้ที่ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา

บทสรุป

โดยสรุปหนังสือเปิดโลกกึ่งพุทธกาล จากเนื้อหาทั้ง 12 บท ของหนังสือเปิดโลกกึ่งพุทธกาล เริ่มจากผู้เขียนกล่าวถึงความรู้จากพระเถระเจ้าผู้รู้แจ้ง ร่ำรวยได้ถูกต้องยั่งยืนนาน ภาพอื่นยังมีอีกมาก อาทิศย 1,000 ดวง กว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์ไม่มาจากลิง มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล ศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก กฎแห่งกรรมกฎของโลก การปกครองของมวลมนุษย์ บทสุดท้ายกล่าวถึงจรรโลงสืบต่อพุทธศาสนา หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้ยกเทศนาของพระเถระเจ้าที่ผู้เขียนอ้างว่าเป็นผู้รู้แจ้งในธรรม มีอภิญญา 6 และปฏิสัมภิทาญาณ 4 ที่ผู้เขียนเรียกว่า “อนุศาสนียปาฏิหารย์” ได้ยกความเชื่อของคนยุคปัจจุบันหลายด้านซึ่งผู้เขียนอธิบายว่าเป็นความเชื่อที่ไม่มีหลักตรรกะอธิบายอย่างสมบูรณ์เช่นความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย ถ้าท่านใดได้อ่านได้ฟังการแสดงธรรมที่เรียกว่า อนุศาสนียปาฏิหารย์ จะช่วยให้หูตาแจ้งสว่างรู้ได้ว่าบาปบุญ คุณโทษ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหารย์ ระลึกชาติ หูทิพย์ตาทิพย์ ผี เปต เทพเทวดา นรก สวรรค์หรือแม้แต่มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาลล้วนมีอยู่จริงว่า ญาณรู้ของนักบวชนอกพุทธศาสนาเช่นฤๅษีโยคีนักพรตจะเปรียบได้กับแสงหิ่งห้อยวับๆ แวมๆ รู้เห็นได้ไม่กว้างไกล ญาณรู้ของพระอรหันต์สาวกจะเปรียบได้กับแสงประทีป การเกิดมาเป็นมนุษย์นั้นยาก เปรียบเหมือนเต่าตาบอดอยู่ใต้ทะเลลึกจะโผล่มาหายใจในใน 100 ปี โอกาสที่จะโผล่มาหัวเต้านั้นจะสวมเข้าห้วงที่ลอยอยู่กลางทะเลนั้นยากเพียง โอกาสที่จะเกิดมาเป็นมนุษย์ยากยิ่งกว่า ก่อนจะมีโลกมนุษย์นั้น ระยะเวลาโลกใบนี้จะมีดินและน้ำทั้งสิ้นแผ่นดิน ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ยังไม่มี เมื่อโลกก่อตัวขึ้นจะมีลมพัดยาวนานนับเป็นแสนเป็นล้านปีจนเกิดเป็นไซของน้ำหรือวันดินลอยอยู่ทั่ว ๆ ไป จากนั้นจะมีพหุมวลมาอาศัยอยู่เมื่อพหุมวลมีกิเลสมากขึ้นๆจึงกลายเป็นมนุษย์ แล้วมีสิ่งต่างๆ เกิดตามมา มนุษย์ในยุคแรกจะมีอายุยืนยาวนับอสงไขยปี ต่อมาเมื่อกิเลสมากขึ้นอายุจึงลดลงเรื่อยๆ จนเหลือ 10 ปี จึงเกิดพฤติกรรมที่มุ่งทำทาน รักษาศีล ทำให้อายุยืนยาวนานขึ้นเรื่อยๆ จนถึงอายุอสงไขยปี แล้วเกิดความประมาท อายุจึงกลับมามีลดลงอีกอายุมนุษย์หมุนขึ้นหมุนลง จะมาเกิดเป็นมนุษย์ได้จะต้องรักษาศีล 5 มาก่อนหรือผู้นั้นต้องมีจิตสำนึกดี

มีบุญกุศลไม่น้อยฉะนั้นเมื่อพวกเขาเป็นผู้ไม่มีศีลแต่ก็ไม่ได้ทำบาปอะไรมากทั้งคุณงามความดีก็พอจะมีอยู่พวกเขาจึงได้ไปเกิดในลักษณะเช่นนั้นการที่พวกเขามีหัวโตตาโตนั้นก็เหมาะกับพวกเขาที่เป็นนักคิดนักสร้างสรรค์ ส่วนรูปร่างของแท่งแขนริบขาเรียบดูแล้วแปลก ๆ ก็เพราะพวกเขาไม่ได้รักษาศีลและมีความอดอยากอยู่เหมือนกันเพราะทำทานทำกุศลมาน้อยเนื่องจากพวกเขามีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐินั่นเอง แม้ว่าจานผีจานบินหรือ UFO จะไม่ใช่มนุษย์ที่มาจากต่างดาวก็ตาม แต่มนุษย์ต่างดาวต่างจักรวาล ที่อยู่ไกลแสนไกล ก็ต้องมีอยู่จริง เพราะยุคสมัยปัจจุบันยังมีพระอรหันต์เจ้าที่มีอภิญญาสูง สามารถไปรู้เห็นได้ทั้งมนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน บ้านเรือน พืชพันธุ์ต้นไม้ ภูเขา มหาสมุทรในโลกอื่น สุริยะจักรวาลอื่นมาแล้ว หรือได้ไปพิสูจน์ในสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ เมืองที่เหมาะสมที่จะเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก โดยหลักใหญ่ ๆ หรือทั่ว ๆ ไปพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองในประเทศที่เป็นกลาง ๆ มัชฌิมา มีความแตกต่างหลากหลาย หรือจะต้องเป็นประเทศที่ไม่เจริญรุ่งเรืองมาก และก็ต้องไม่ยากจน หรือด้อยพัฒนา จนเกินไปประเทศไทยอยู่ในขั้นกลาง ๆ พอเพียงทั้งมีความแตกต่าง เพราะเศรษฐกิจมหาเศรษฐกิจ ก็จะทำให้ได้ไม่ยาก ส่วนผู้ยากจนหาเข้ากินคำก็มีอยู่ทั่วไป เป็นดินแดนของนักปราชญ์ผู้เรื่องปัญญา ส่วนผู้ด้อยศึกษาขาดปัญญาก็มีไม่น้อย กฎแห่งกรรมมันทำงานด้วยตัวของมันเอง โดยจิตเป็นตัวเก็บพฤติกรรมของมนุษย์และก็เอาพฤติกรรมของมนุษย์ที่ผ่านมา ตามส่งผลให้กับมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต การปกครองของมวลมนุษย์ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดี ต้องมีมีคุณธรรมจึงสำคัญมาก ระบบการปกครองของมวลมนุษย์จะต้องดำเนินไปในทางสายกลาง คือไม่เป็นเผด็จการหรือประชาธิปไตยจนเกินไป ถ้าเผด็จการเกินไปประชาชนก็จะอดอดไม่พอใจทำให้ผู้คนออกมาชุมนุมต่อต้าน แต่ถ้าเป็นประชาธิปไตยหรือเสรีเกินไปก็จะยุ่งเหยิงวุ่นวายเพราะผู้คนสามารถชักชวนกันออกมาชุมนุมแสดงออกได้ตามใจชอบ อันมีโลก โกรธ หลงเป็นฐานใหญ่ แล้วก็สามารถใช้คำสวดยหรูได้ว่าประชาธิปไตย จะให้การปกครองดำเนินไปในทางสายกลางได้ดีต้องมีระเบียบกฎหมายออกมาบังคับใช้ ที่สำคัญระบบหรือกฎหมายต้องศักดิ์สิทธิ์ ยุติธรรม ไม่เป็นเพียงแค่เสือกระดาษที่เขียนเอาไว้ขู่ ผู้ถือกฎหมายต้องมีจิตสำนึกดี ถือเอาความยุติธรรมเป็นที่ตั้งไม่ตัดสินเอนเอียงเพื่อประโยชน์ส่วนตนและปกครอง เพราะมันจะเป็นบาปกรรมที่ท่านจะต้องได้รับคืนกลับสนองในภายหลัง การที่จะให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้ก็จะต้องปฏิบัติต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือต่อพระรัตนตรัยเพราะพระรัตนตรัย ชาวพุทธต้องนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติอย่างจริงจัง จังๆ และก็ปฏิบัติให้ถูกวิธีตามที่พระองค์ได้ตรัสไว้ จึงจะสามารถจรจรโลงสืบต่อพุทธศาสนาได้

เอกสารอ้างอิง

สิน ศรีพุทธโธ. (2563). *เปิดโลกกึ่งพุทธกาล*. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด,